

VOORUITZICHTEN

Economische vooruitzichten 2015-2020

Mei 2015

.be

Vooruitzichten

Een van de belangrijkste opdrachten van het Federaal Planbureau (FPB) bestaat erin de beleidsmakers te helpen anticiperen op de toekomstige evolutie van de Belgische economie.

Onder de verantwoordelijkheid van het INR maakt het FPB aldus twee keer per jaar, in februari en september, kortetermijnvoorzichten voor de Belgische economie - de *Economische begroting* - met het oog op, zoals de naam aangeeft, de opmaak van de Rijksbegroting en de controle ervan. Op verzoek van de sociale partners, publiceert het FPB in mei de *Economische middellangetermijnvoorzichten* in een internationale context. In het verlengde daarvan worden, in samenwerking met regionale instellingen, de *Regionale economische vooruitzichten* opgesteld. De *Nime Outlook* beschrijft één keer per jaar middellangetermijnvoorzichten voor de wereldeconomie. Het FPB publiceert om de drie jaar *Langetermijnenergievoorzichten voor België*. Ook om de drie jaar maakt het, in samenwerking met de FOD Mobiliteit en Vervoer, *Langetermijnvoorzichten voor transport in België*. Tot slot maakt het FPB jaarlijks in samenwerking met de ADS *Demografische vooruitzichten op lange termijn*.

Overname is toegestaan, behalve voor commerciële doeleinden, mits bronvermelding.

Verantwoordelijke uitgever: Philippe Donnay - Wettelijk depot: D/2015/7433/13

VOORUITZICHTEN

Economische
vooruitzichten
2015-2020

Mei 2015

Bijdragen

Deze publicatie werd verwezenlijkt door de leden van de Algemene Directie van het FPB:

Algemene coördinatie verzekerd door Michel Englert, Igor Lebrun en de equipe "Vooruitzichten en analyses op middellange termijn": Delphine Bassilière, Francis Bossier en Ingrid Bracke

Bijdragen:

Equipe "Kortetermijnvoorzichten en conjunctuur": Bart De Ketelbutter, Ludovic Dobbelaere en Filip Vanhorebeek

Equipe "Arbeidsmarkt": Koen Hendrickx, Maritza López Novella, Luc Masure en Peter Stockman

Equipe "Openbare financiën": Vincent Frogneux, Gina Gentil, Laurence Laloy, Thérèse Père en Michel Saintrain

Equipe "Sociale bescherming, demografie en toekomstverkenning": Raphael Desmet, Greet De Vil, Nicole Fasquelle, Christophe Joyeux, Bertrand Scholtus, Marie Vandresse, Saskia Weemaes en Peter Willemé

Vertaaldienst:

Christelle Castelain, Ben Dragon, Miguel Louis en Patricia Van Brussel

Informatiacel:

Geert Bryon, Adinda De Saeger en Dominique Van Der Wal

Federaal Planbureau

Kunstlaan 47-49, 1000 Brussel

tel.: +32-2-5077311

fax: +32-2-5077373

e-mail: contact@plan.be

<http://www.plan.be>

Inhoudstafel

1. Synthese	1
2. Macro-economische evoluties	9
2.1. Internationale omgeving	9
2.2. Belgische economische groei en zijn belangrijkste componenten	14
2.3. Prijzen en kosten	25
3. De arbeidsmarkt	27
3.1. Demografie en arbeidsaanbod	27
3.2. Arbeidskosten, brutolonen, loonwig, productiviteit en loonaandeel in de sector der ondernemingen	31
3.3. Werkgelegenheid	34
3.4. Werkloosheid en arbeidsreserve	42
4. Overheidsfinanciën	47
4.1. Gezamenlijke overheid	47
4.2. Federale overheid	50
4.3. Sociale zekerheid	57
4.4. Gemeenschappen en gewesten	64
4.5. Lagere overheid	68
4.6. Bijlagen	69
5. Energieverbruik en broeikasgasemissies	71
5.1. Evolutie van de vraag naar energie	71
5.2. Energiegebonden CO ₂ -emissies: verdere daling van de energiegebonden CO ₂ -intensiteit van de Belgische economie	76
5.3. Stabiliteit van de niet-energiegebonden CO ₂ -emissies en overige broeikasgasemissies	79
5.4. Totale broeikasgasemissies	81

Lijst van kaders

KADER 1 -	Methodologie voor de opmaak van de hypothesen inzake de internationale omgeving	10
KADER 2 -	Stabiele loonwig in 2017-2020	32
KADER 3 -	Uitgaven van de federale overheid aan sociale bijstand	55
KADER 4 -	Beleid en maatregelen	74
KADER 5 -	Wat na 2020?	83

1. Synthese

Het herstel van de wereldeconomie zou bescheiden zijn in 2015, maar zou vervolgens verstevigen...

De groei van de wereldhandel zou, na een vrij matige prestatie in 2014, licht aantrekken in 2015 en verder hernemen in 2016. De herneming in de geavanceerde economieën is onder andere toe te schrijven aan de forse daling van de olieprijs. Al bij al zou de groei van de wereldeconomie respectievelijk 3,5 % en 3,8 % bedragen in 2015 en 2016. Het macro-economisch scenario voor de periode 2017-2020 gaat uit van een iets krachtigere groei van de wereldeconomie (3,9 %) dan tijdens de periode 2013-2016 (3,5 %).

...aangedreven door de Amerikaanse economie en, in mindere mate, door de opkomende economieën,...

De Amerikaanse economie zou gedurende de projectieperiode een belangrijke groeimotor van de wereldeconomie vormen. Onder impuls van de dalende olieprijs zou het Amerikaanse bbp in 2015 immers een hoge groei (2,9 %) laten optekenen en bijna even sterk presteren in 2016 (2,8 %). Daarna zou het groeitempo van de Amerikaanse economie gemiddeld 2,3 % bedragen. De groei van de opkomende economieën zou in 2015 (4,3 %) iets minder sterk zijn dan in 2014 (4,6 %) en in 2016 opnieuw aantrekken (4,7 %). Achter die evolutie schuilen echter aanzienlijke verschillen tussen de landen onderling. De groeivoorzichten zijn verslechterd voor de olie- en grondstoffenproducerende landen, maar zijn verbeterd voor landen zoals India en Indonesië. De groei van de Chinese economie zou vertragen als gevolg van een afname van de kredietverlening en het verkleinen van de vastgoedzeepbel, maar die vertraging zou beperkt blijven door de positieve effecten van de daling van de olieprijs.

...waardoor de economische groei in de eurozone geleidelijk verstevigt.

Na een teleurstellend 2014, waarin de groei beperkt bleef tot 0,9 %, zou de economische groei in de gehele eurozone opnieuw geleidelijk aantrekken tot 1,5 % in 2015 en tot 1,8 % in 2016. Die verbetering zou te danken zijn aan verschillende factoren: de forse daling van de olieprijs, de depreciatie van de euro, de bijkomende maatregelen van de ECB, het nieuw Europees investeringsplan en een minder restrictief begrotingsbeleid. In de periode 2017-2020 zou de bbp-groei gemiddeld 1,6 % per jaar bedragen voor de eurozone en 1,9 % voor de EU als geheel.

De inflatie in de eurozone zou vanaf 2016 aantrekken, maar beduidend onder de 2 %-grens blijven.

De inflatie in de eurozone bedroeg in 2014 gemiddeld slechts 0,4 %, waarbij de desinflatoire tendens zich eind vorig jaar nog versterkte. De groei van de geharmoniseerde index van de consumptieprijs zou daardoor niet meer dan 0,1 % bedragen in 2015. Die evolutie is uiteraard toe te schrijven aan de daling van de olieprijs, maar ook aan een terugval van de andere grondstoffenprijs. De inflatie in de eurozone zou vanaf 2016 opnieuw aantrekken door de geleidelijke stijging van de energieprijzen, de depreciatie van de euro in 2015, de impact van het programma voor de aankoop van staatsobligaties door de ECB en de herneming van de binnenlandse vraag. De inflatie zou daardoor oplopen van 1,2 % in 2016 tot 1,7 % in 2020.

De groei van de potentiële uitvoermarkten veert op in 2016, maar blijft daarna onder de grens van 5 %.

Na een toename van 3,3 % in 2014, zou de groei van de Belgische potentiële uitvoermarkten in 2015 en 2016 aantrekken tot resp. 4,6 % en 5,3 % onder impuls van een sterkere invoergroei bij onze belangrijkste handels-

partners. Bovendien zouden de op Belgisch niveau genomen loonkostenverlagende maatregelen (zie verder) en de depreciatie van de euro voor competitiviteitswinsten zorgen. Nadien zou de groei van onze uitvoermarkten uitkomen op gemiddeld 4,7 % per jaar. Dat is minder sterk dan in het decennium vóór het uitbreken van de crisis, maar identiek aan het gemiddelde tijdens de periode 2000-2013.

De Belgische bbp-groei zou aantrekken tot 2017...

Na twee jaren van nauwelijks positieve groei, nam het Belgisch bbp in volume toe met 1 % in 2014. De uitvoergroei verstevigde onder impuls van de conjunctuurverbetering in de eurozone en de binnenlandse vraag hernam. De Belgische economische groei zou aantrekken tot 1,2 % in 2015 en tot 1,7 % in 2017, om daarna licht te vertragen (1,5 % in 2020). De herneming tot 2017 zou worden ondersteund door de uitvoergroei en vooral door een sterkere bijdrage van de binnenlandse vraag.

...onder impuls van vooral de consumptieve bestedingen en de investeringen van de particulieren...

Na een toename met 1,0 % in 2014 zou de particuliere consumptie verder stijgen met 1,3 % in 2015. Het reëel beschikbaar gezinsinkomen (+1,5 %) wordt immers ondersteund door de daling van de olieprijs, de toename van de werkgelegenheid en een lager totaalbedrag aan betaalde personenbelastingen. In 2016 zou de koopkracht van de Belgische particulieren nauwelijks toenemen (+0,4 %), vooral als gevolg van de door de regering aangekondigde indexsprong. De consumptieve bestedingen van de particulieren zouden niettemin met 1,2 % toenemen door de daling van hun spaarquote. De indexering van de lonen (in de privésector en de overheidssector) en van de sociale uitkeringen zou in 2017 opnieuw licht positief worden, maar beduidend lager blijven dan de inflatie. In combinatie met een versnelling van de werkgelegenheidsgroei leidt dat niettemin tot een sterkere koopkrachtstijging in 2017 (1,1 %), die de consumptieve bestedingen ondersteunt (1,2 %). In het zog van een relatief gunstig economisch klimaat zou de consumptie in de periode 2018-2020 jaarlijks met iets meer dan 1 % blijven groeien. Na twee opeenvolgende jaren van terugval zouden de woningbouwinvesteringen van de gezinnen opnieuw aanknopen met een positieve volumegroei in 2014 (0,8 %) en 2015 (1,0 %). Tijdens de periode 2016-2020 zouden de woningbouwinvesteringen stijgen met gemiddeld 1,7 % op jaarbasis door de aantrekkende koopkracht en een herstellend consumentenvertrouwen.

...en van de bedrijven.

Na twee negatieve jaren stegen de bedrijfsinvesteringen in volume aanzienlijk in 2014, met 6,3 %. Ze zouden dit jaar echter met 0,9 % terugvallen, terwijl het investeringsklimaat zich handhaaft of zelfs nog verbetert. Het groeicijfer voor 2014 wordt immers opgedreven door enkele belangrijke aankopen in het buitenland. Zonder rekening te houden met die transacties zouden de bedrijfsinvesteringen zowel in 2014 als in 2015 met bijna 3 % toenemen. Dat groeitempo zou vervolgens nog licht versnellen en op het einde van de projectieperiode opnieuw vertragen.

De overheidsuitgaven daarentegen zouden de groei maar beperkt ondersteunen.

Tijdens de periode 2015-2020 zouden de overheidsinvesteringen gemiddeld met 1,6 % per jaar toenemen in nominale termen en met 0,5 % in volume. Dat is beduidend lager dan het waargenomen gemiddelde sinds het begin van de jaren 2000. Ook de volumegroei van de overheidsconsumptie zou historisch laag zijn (gemiddeld slechts 0,7 % per jaar, t.o.v. 1,6 % in de periode 2000-2013). Die groeivertraging, die rekening houdt met de beslissingen die gekend waren bij het afsluiten van deze vooruitzichten, is het gevolg van de talrijke geplande saneringsmaatregelen op alle beleidsniveaus.

De inflatie zou, na een vertraging gedurende vier opeenvolgende jaren, vanaf 2016 opnieuw aantrekken.

De inflatie, gemeten aan de hand van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP), liep in 2012 nog op tot 2,8 %, maar koelde sterk af in 2013 (1,1 %) en bedroeg nog amper 0,3 % in 2014. In 2015 zou de inflatie slechts 0,2 % bedragen. Die vertraging hangt grotendeels samen met de prijzen van de energieproducten. Terwijl in 2012 nog meer dan 110 dollar werd neergeteld voor een vat Brentolie, liet de olieprijs tussen juli 2014 en januari 2015 een spectaculaire daling optekenen en dook hij zelfs onder 50 dollar om daarna licht te hernemen. Ook de onderliggende inflatie droeg de laatste jaren bij tot de inflatieafkoeling, niet alleen door de groeivertraging van de loonkosten per eenheid product, maar ook door een methodologische wijziging in de berekening van het NICP. Onder impuls van aantrekkende invoerprijzen en een geleidelijke stijging van de binnenlandse kosten zou de groei van het NICP evenwel hernemen vanaf 2016 en op het einde van de projectieperiode uitkomen op 1,6 %.

Een lichte afname van de broeikasgasemissies tussen 2015 en 2020...

De totale broeikasgasemissies zouden licht afnemen tijdens de projectieperiode. Die evolutie wordt grotendeels verklaard door de afname van de energiegebonden CO₂-emissies als gevolg van de structurele tendens naar het gebruik van minder vervuilende of hernieuwbare energiebronnen. Ook de afname van de N₂O-emissies en fluorgassen draagt bij tot dat resultaat. De niet-energiegebonden CO₂-emissies en de CH₄-emissies zouden daarentegen blijven toenemen. In 2020 zouden de totale broeikasgasemissies niet meer dan 111,9 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen, d.i. meer dan 20 % onder het niveau van het referentiejaar (het jaar 1990; 1995 voor de gefluoreerde gassen).

...maar bijkomende inspanningen inzake hernieuwbare energie zijn nodig om de doelstellingen tegen 2020 te bereiken...

Tegen 2020 moet België voldoen aan een reeks doelstellingen in het kader van het Europees Klimaat- en Energiepakket. Volgens onze vooruitzichten zouden de emissies van de sectoren die niet onder het Europees systeem voor handel in emissierechten vallen, onder het lineaire traject voor de periode 2013-2020 blijven dat gevolgd moet worden om het streefdoel te bereiken (-15 % in 2020), behalve helemaal op het einde van de projectieperiode. Daarnaast zou het aandeel van hernieuwbare brandstoffen, bij ongewijzigd beleid, ongeveer 10 % van het bruto energie-eindverbruik bedragen in 2020 (de doelstelling is 13 %) en zou, zonder rekening te houden met het gebruik van hernieuwbare elektriciteit, een aandeel van ongeveer 9,4 % bereikt worden in de transportsector (de doelstelling is 10 %). Bijgevolg zullen bijkomende inspanningen geleverd moeten worden om de doelstellingen tegen 2020 te bereiken.

...en ondanks het uitblijven van stroomonderbrekingen vorige winter zou België sterk afhankelijk blijven van stroominvoer.

Dankzij temperaturen rond hun gemiddelde waarde en massale stroominvoer werden de voorbije winter geen tekorten vastgesteld in de elektriciteitsbevoorrading. Een strenge winter zou tot meer onzekerheid leiden over de invoer uit Frankrijk en Nederland, en dan kunnen mogelijke stroomtekorten opnieuw actueel worden, vooral wanneer de centrales Doel 3 en Tihange 2 niet heropgestart zouden worden.

De arbeidskosten zouden dalen in de periode 2015-2016...

De nominale arbeidskosten per uur in de ondernemingen zouden in 2015 dalen met 0,1 %. Die evolutie is toe te schrijven aan de tijdelijke afschaffing van de automatische koppeling van brutolonen aan de gezondheidsindex, de blokkering van de brutolonen vóór indexerings in 2015 en aan de daling van het totaalbedrag aan

ontslagpremies en van de bijdragen aan het 'Fonds voor sluiting ondernemingen'. In 2016 zouden de nominale arbeidskosten per uur met 0,2 % terugvallen in de nasleep van de effecten van de 'indexsprong' en de loonkostenverlagende maatregelen uit het Concurrentiepact (structurele werkgeversbijdrageverminderingen en gerichte loonsubsidies) en een beperkte stijging van de brutolonen vóór indexerings (0,5 %). Deze daling van de uurloonkosten zou samen met een positief wordende productiviteitsgroei de nominale arbeidskosten per eenheid product in de ondernemingen doen afnemen met 0,6 % in 2015 en met 0,8 % in 2016.

...maar de loongroei zou versnellen tegen 2020.

Met een gemiddelde jaarlijkse groei van de brutolonen vóór indexerings van 0,9 %, zouden de nominale arbeidskosten per uur vanaf 2017 gemiddeld met 1,9 % per jaar stijgen, wat lager is dan het waargenomen tempo sinds de toepassing van de loonnormen. Met een productiviteitsgroei die in lijn ligt van die van de brutolonen vóór indexerings, zouden de nominale arbeidskosten per eenheid product in de periode 2017-2020 gemiddeld met 1,0 % per jaar toenemen. De maatregelen die genomen werden om het arbeidsaanbod te verhogen (zie verder) temperen de loonstijging.

De beroepsbevolking zou blijven toenemen dankzij hogere activiteitsgraden van de 50-64-jarigen.

Over de periode 2015-2020 zou de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) toenemen met ongeveer 9 000 personen, wat veel minder is dan de afgelopen zes jaar (+193 000 personen). De bevolking op arbeidsleeftijd zou in 2015 en in 2016 in dezelfde mate toenemen als in 2014 (ongeveer 8 000 personen), beduidend minder stijgen in 2017 en zelfs dalen vanaf 2018. De afnemende bijdrage van het migratiesaldo compenseert dan niet langer de negatieve 'natuurlijke' evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd. Dank zij de sterke stijging van de activiteitsgraad in de leeftijdsklasse van 50-64 jaar, zou de beroepsbevolking niettemin met 148 000 eenheden toenemen tijdens de periode 2015-2020 (tegenover 159 000 eenheden in 2009-2014). Die evolutie zou ondersteund worden door de maatregelen van de huidige en de vorige regering. Zo zal het optrekken van de leeftijds- en loopbaanvoorwaarden om aanspraak te maken op vervroegd pensioen het arbeidsaanbod in de leeftijdsklasse 60-64 jaar positief blijven beïnvloeden. Bovendien is de leeftijd om toegang te krijgen tot het werkloosheidsstelsel met bedrijfstoelage verhoogd en zijn de loopbaanvoorwaarden nog strenger geworden. Tot slot moeten personen die vanaf dit jaar in het stelsel terechtkomen voortaan beschikbaar blijven voor de arbeidsmarkt en wordt ook het stelsel van 'oudere werkloosheid' verder afgebouwd.

De jobcreatie steunt op de marktdiensten.

De binnenlandse werkgelegenheid hernam in 2014 en zou sterker toenemen in 2015 (+25 000 personen) en vooral in de periode 2016-2018 (+39 000 personen per jaar). Nadien verzwakt de toename terug, tot +26 000 personen in 2020. Over de periode 2015-2020 zouden meer dan 200 000 jobs gecreëerd worden. Door de sterke jobcreatie in de takken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten', zou het aantal werkenden in de marktdiensten toenemen met 228 000 eenheden, ondanks een veel beperktere stijging van de dienstenchequewerkgelegenheid (+6 000 personen, wat tienmaal minder is dan tijdens de afgelopen zes jaar). De werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid zou blijven krimpen (-32 000 personen), maar minder sterk dan in de periode sinds het uitbreken van de financiële crisis, terwijl de werkgelegenheid in de bouw zou aantrekken (+14 000). Tot slot zou de werkgelegenheid in de niet-verhandelbare diensten teruggeschroefd worden (-9 000), vooral in de tak 'overheidsadministratie en onderwijs' (-14 000). Al bij al zou de werkgelegenheidsgraad¹ stijgen van 63,8 % in 2014 tot 66,5 % in 2020, met een sterke stijging in de leeftijdscategorie 55-64 jaar (van 46,6 % tot 57,2 %). Volgens de definitie die gehanteerd wordt in het kader van de EU2020-strategie (Enquête naar de arbeidskrachten, leeftijdscategorie 20-64 jaar) zou de werkgelegenheidsgraad 70,0 % bedragen in 2020, wat aanzienlijk lager is dan de doelstelling van 73,2 % die België heeft bepaald.

1. Administratief concept, gemeten als de verhouding tussen het totaal aantal werkenden (inclusief de personen van 65 en ouder) en de bevolking van 15 tot 64 jaar.

De werkloosheidsgraad zou dalen vanaf dit jaar.

Ondanks de zwakke economische groei tussen 2008 en 2014, is de werkloosheidsgraad¹ in die periode slechts matig gestegen, nl. van 11,7 % tot 12,4 %. Dit door de bijzonder trage productiviteitsgroei en negatieve schokken op de activiteitsgraden in de jonge en de middenleeftijdsklassen. Dit jaar zou het aantal werklozen afnemen met 4 300 eenheden en zou de werkloosheidsgraad uitkomen op 12,3 %. Rekening houdend met de respectieve dynamiek van de werkgelegenheid en de beroepsbevolking, zou het aantal werklozen sterker afnemen tussen 2016 en 2018, nl. met 34 000 personen, en zou de werkloosheidsgraad terugvallen tot 11,4 %. De vertraging van de economische groei en de versnelling van de productiviteitsgroei zouden vanaf 2019 tot een minder uitgesproken daling van de werkloosheidsgraad leiden. Die zou op 11,1 % uitkomen in 2020, wat al bij al zijn laagste niveau is sinds 1991. Over de gehele periode 2015-2020, zou het aantal werklozen dalen met 54 000 personen, wat de stijging van de afgelopen zes jaar compenseert.

Het overheidstekort zou in de periode 2015-2020 afnemen, zowel in effectieve als in structurele termen.

De situatie van de overheidsfinanciën zou verbeteren gelet op de daling van de rentelasten op de schuld, de restrictieve budgettaire maatregelen en de hervormingen door de verschillende beleidsniveaus, en het economisch herstel tijdens de eerste projectie jaren. Het tekort van de gezamenlijke overheid overschreed in 2014 tijdelijk opnieuw de grens van 3 % van het bbp, maar zou in 2015 teruggedrongen worden tot 2,7 %. Die verbetering zou zich vervolgens doorzetten, waarbij het tekort zou verkleinen van 2,5 % van het bbp in 2016 tot 1,1 % in 2020. Het primair overschot zou nagenoeg nul bedragen in 2015-2016 en uitkomen op 0,8 % van het bbp in 2020.

Het structureel tekort (d.w.z. gecorrigeerd voor het conjunctuureffect en voor eenmalige maatregelen en verschuivingen) zou met 0,4 % van het bbp afnemen in 2015, met 0,3 % van het bbp in 2016 en globaal genomen nog met 0,8 % van het bbp over de periode 2017-2020. Er zouden echter bijkomende maatregelen nodig zijn om de jaarlijkse structurele verbeteringen van 0,7 % van het bbp te verwezenlijken zoals voorzien in het Stabi-liteitsprogramma.

De ontvangsten zouden dalen tot in 2017 en de uitgaven tot het einde van de projectieperiode.

De daling van de ontvangsten begon in 2014 en zou zich doorzetten tot in 2017. De ontvangsten nemen af van 51,5 % van het bbp in 2013 tot 49,9 % in 2017. De terugval van de niet-fiscale ontvangsten is nog meer uitgesproken omdat ze bijzonder hoog waren in 2012-2013. De fiscale en parafiscale ontvangsten dalen ook, dit door ongunstige prijseffecten zoals de daling van de energieprijzen, die de btw-ontvangsten negatief beïnvloedt, en door een looncontext die gunstiger is voor de ontvangsten uit de vennootschapsbelasting dan voor de ontvangsten (met een hoger impliciet tarief) uit belastingen en bijdragen op de lonen. Daarnaast dragen de verhoging vanaf 2015 van de aftrekbare forfaitaire beroepskosten in de berekening van de personenbelasting en de socialebijdrageverminderingen in 2016 bij tot de ontvangstendaling. De ontvangsten zouden zich stabiliseren in 2018 en op het einde van de projectieperiode een lichte stijging laten optekenen (50,1 % van het bbp in 2020), o.m. als gevolg van de opheffing van de loonblokkering.

De uitgaven lopen sinds 2013 terug en zouden tot 2018 snel blijven dalen, nl. van 54,4 % van het bbp in 2013 tot 51,5 % in 2018. De daling zou minder uitgesproken zijn op het einde van de projectieperiode (51,2 % van het bbp in 2020). De daling tijdens de periode 2014-2016 vloeit deels voort uit de niet-indexering van de lonen en de sociale uitkeringen en, meer algemeen, uit het verschil tussen de bbp-deflator en de binnenlandse prijzen die de evolutie van de verschillende uitgavencategorieën beïnvloeden. Ze is ook het gevolg van de budgettaire besparingsmaatregelen van de verschillende beleidsniveaus. Op middellange termijn zou het behoud of de versterking (naargelang het beleidsniveau) van de beperkingen inzake werkingskosten nog licht neer-

1. Volgens FPB-definitie (administratief concept, inclusief 'oudere werklozen').

waartse druk op de uitgavenratio kunnen uitoefenen. De hervormingen op het vlak van sociale uitkeringen, in het bijzonder voor werkloosheid en pensioenen, maken het mogelijk de ratio van de sociale uitgaven ten opzichte van het bbp meer in bedwang te houden dan tijdens het vorige decennium, toen die ratio fors toenam. De rentelasten, ten slotte, dalen aanzienlijk en ononderbroken (van 3,2 % van het bbp in 2013 tot 1,9 % in 2020).

Tegen 2020 zou het tekort van Entiteit I afnemen tot 1,1 % en zou Entiteit II in evenwicht zijn.

Het primair overschot van de federale overheid verbetert sterk in 2015, maar die verbetering is deels van boekhoudkundige aard: de nieuwe ontvangsten uit de regionale personenbelasting worden in het ESR verrekend op het ogenblik van de inkohiering en dekken dus maar gedeeltelijk, voor het eerste jaar waarin de staatshervorming wordt uitgevoerd, het bedrag dat op kruissnelheid zou toekomen aan de gewesten. Afgezien van een daling in 2016 als gevolg van dat fenomeen, zou het primair overschot continu stijgen tot 2018, waarna het licht daalt in 2019-2020. Gecombineerd met de forse daling van de rentelasten zou het tekort van de federale overheid toenemen van 1,3 % van het bbp in 2015 tot 1,9 % in 2016 en zich vervolgens stabiliseren op 1,1 % in de periode 2018-2020. Dat stemt overeen met het tekort van Entiteit I aangezien de rekening van de sociale zekerheid over de gehele periode in evenwicht is in de veronderstelling dat de federale overheid de overdrachten aan de sociale zekerheid voortzet. Het vorderingensaldo van de gemeenschappen en de gewesten wordt omgekeerd beïnvloed door het hierboven beschreven boekhoudkundig fenomeen: het saldo bedraagt -1,3 % van het bbp in 2015 en verbetert tot -0,5 % in 2016. De gemeenschappen en gewesten zouden in 2020 een licht overschot boeken (+0,1 %). De rekening van de lagere overheid vertoont een licht begrotingstekort tijdens de volledige periode. De rekening van Entiteit II zou in 2020 niettemin in evenwicht zijn.

Lichte daling van de schuldgraad op middellange termijn.

De overheidsschuld zou in 2015 106,9 % van het bbp bedragen, tegenover 106,5 % in 2014. Die toename is voornamelijk te wijten aan de zwakke nominale economische groei. Nadien zorgen de daling van de impliciete rente (als gevolg van de lage rentevoeten), de herneming van de nominale economische groei en de verbetering van het primair saldo voor een – aanvankelijk bescheiden, maar vanaf 2018 meer uitgesproken – daling van de schuldgraad. Zonder bijkomende maatregelen volstaat die daling echter niet om de overheidsschuld opnieuw onder de grens van 100 % van het bbp te doen uitkomen tegen 2020.

De “Economische Vooruitzichten 2015-2020” werden opgesteld aan de hand van de beschikbare informatie op 28 april 2015.

De bijlagen zijn voortaan enkel nog beschikbaar in elektronische versie (www.plan.be)

TABEL 1 - Voornaamste macro-economische resultaten

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Gemiddelde van de periodes	
								2009-2014	2015-2020
Vraag en productie (kettingeuro's, referentiejaar 2005)^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren ^a	1,0	1,3	1,2	1,2	1,3	1,1	1,0	1,0	1,2
- Consumptieve bestedingen van de overheid	0,7	0,5	0,7	0,6	0,6	0,8	1,0	1,1	0,7
- Bruto-investeringen	5,1	0,2	2,4	2,7	2,9	1,9	1,9	-0,1	2,0
. Ondernemingen ^b	6,3	-0,9	2,8	3,2	3,1	3,2	2,7	-0,0	2,4
. Overheid	7,1	5,3	1,9	1,1	3,4	-6,1	-2,4	2,9	0,5
. Woongebouwen	0,8	1,0	1,3	1,9	2,1	1,6	1,3	-1,3	1,5
- Voorraadwijziging ^c	-1,2	-0,0	-0,0	-0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,6	-0,0
- Totale binnenlandse vraag	0,6	0,8	1,4	1,4	1,5	1,2	1,2	0,3	1,3
- Uitvoer van goederen en diensten	3,3	3,9	3,9	4,0	4,0	4,1	4,0	2,5	4,0
- Totale finale vraag	1,8	2,2	2,5	2,7	2,7	2,6	2,6	1,3	2,6
- Invoer van goederen en diensten	2,8	3,5	3,7	3,8	4,0	3,8	3,7	2,4	3,7
- Bruto binnenlands product	1,0	1,2	1,6	1,7	1,7	1,5	1,5	0,5	1,5
- Bruto binnenlands product (lopende prijzen)	1,8	2,3	2,5	2,6	2,8	2,8	2,9	2,1	2,7
- Bruto binnenlands product per hoofd (reëel)	0,6	0,8	1,1	1,3	1,3	1,1	1,1	-0,2	1,1
- Reëel bruto nationaal inkomen	1,2	2,1	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	0,1	1,5
Prijzen en kosten^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren	0,7	0,2	1,2	1,2	1,4	1,5	1,6	1,4	1,2
- Gezondheidsindex	0,4	0,5	1,0	1,2	1,3	1,5	1,6	1,6	1,2
- Bruto-investeringen	0,2	0,1	0,5	0,9	1,2	1,3	1,6	1,4	0,9
- Uitvoer van goederen en diensten	-0,8	-0,2	1,5	1,8	1,9	2,0	2,1	0,6	1,5
- Invoer van goederen en diensten	-1,0	-1,2	1,7	2,1	2,2	2,2	2,3	0,5	1,6
- Ruilvoet	0,2	1,0	-0,2	-0,4	-0,2	-0,2	-0,2	0,1	-0,0
- Bruto binnenlands product	0,7	1,0	0,9	0,9	1,2	1,3	1,3	1,6	1,1
- Langetermijnrente (10j.)									
. Nominaal	1,7	0,6	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0	3,1	0,8
. Reëel	1,0	0,3	-0,5	-0,5	-0,5	-0,6	-0,6	1,7	-0,4
- Kortetermijnrente (certificaten, 3m.)									
. Nominaal	0,0	-0,2	-0,2	0,0	0,2	0,4	0,5	0,4	0,1
. Reëel	-0,6	-0,4	-1,4	-1,2	-1,2	-1,1	-1,1	-1,0	-1,1
Werkgelegenheid									
- Werkgelegenheid (in duizendtallen)	4559,8	4585,2	4622,0	4663,2	4702,7	4734,8	4761,3	4521,1	4678,2
. Wijziging in duizendtallen	17,2	25,5	36,8	41,2	39,5	32,0	26,5	17,0	33,6
. Wijziging in %	0,4	0,6	0,8	0,9	0,8	0,7	0,6	0,4	0,7
- Werkloosheid, definitie FPB (in duizendtallen)	656,0	651,7	645,1	631,5	617,3	609,4	602,4	645,7	626,2
. Wijziging, in duizendtallen	1,5	-4,3	-6,6	-13,6	-14,3	-7,9	-7,0	9,2	-8,9
- Werkloosheidsgraad, definitie FPB	12,4	12,3	12,1	11,8	11,4	11,2	11,1	12,3	11,6
- Werkzoekenden (in duizendtallen)	597,7	604,9	609,3	606,1	601,8	603,2	601,0	566,8	604,4
. Wijziging, in duizendtallen	14,0	7,3	4,4	-3,2	-4,3	1,4	-2,2	16,3	0,6
- Productiviteit per uur (marktbedrijfstakingen) ^(*)	0,4	0,5	0,7	0,8	0,9	1,0	1,2	-0,1	0,8

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Gemiddelde van de periodes 2009-2014 2015-2020	
Inkomens									
- Reëel uurloon (marktbedrijfstakingen) ^(*)	0,1	0,0	-0,6	-0,7	0,4	1,3	1,5	0,6	0,3
- Loonkosten per eenheid product (marktbedrijfstakingen) ^(*)	0,1	-0,5	-0,5	-0,3	0,9	1,6	1,9	1,8	0,5
- Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren ^(*)	1,5	1,5	0,4	1,1	1,2	1,3	1,2	0,4	1,1
- Spaarquote van de particulieren ^a	13,8	14,0	13,3	13,1	13,0	13,2	13,3	15,1	13,3
- Loonmassa in % van het nationaal inkomen	51,4	50,7	50,0	49,6	49,5	49,7	50,0	50,6	49,9
- Winstmarge van de ondernemingen ^d	31,7	32,7	33,7	34,2	34,3	34,2	34,0	31,8	33,8
- Brutorendement van de kapitaalvoorraad ^e	17,5	18,3	19,2	19,6	19,7	19,6	19,4	17,4	19,3
Overheidsfinanciën									
- Verplichte afhoudingen ^(**)	44,5	44,4	44,2	44,0	44,0	44,1	44,2	43,5	44,1
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gezamenlijke overheid									
. in miljard euro	-12,9	-11,3	-10,6	-9,0	-7,1	-5,7	-5,1	-14,8	-8,1
. in % van het bbp	-3,2	-2,7	-2,5	-2,1	-1,6	-1,2	-1,1	-3,9	-1,9
- Overheidsschuld									
. in % van het bbp	106,5	106,9	106,6	105,9	104,7	103,3	101,6	102,6	104,8
Verrichtingen met het buitenland									
- Netto-uitvoer									
. in miljard euro	7,5	12,7	13,3	13,7	13,9	14,9	16,2	5,3	14,1
. in % van het bbp	1,9	3,1	3,2	3,2	3,1	3,3	3,4	1,4	3,2
- Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland									
. in miljard euro	-3,0	1,7	1,4	2,2	2,1	2,9	3,7	0,9	2,3
. in % van het bbp	-0,7	0,4	0,3	0,5	0,5	0,6	0,8	0,3	0,5
Groei van de bedrijfstakingen^(*) (toegevoegde waarde tegen basisprijzen in volume)									
- Industrie (totaal), waarvan	1,5	1,1	1,3	1,5	1,3	1,3	1,2	0,0	1,3
. Verwerkende nijverheid	0,9	1,3	1,2	1,5	1,3	1,3	1,3	-0,7	1,3
. Bouw	2,7	0,1	1,5	1,5	1,7	1,2	1,5	1,8	1,2
- Marktdiensten, waarvan	1,0	1,5	1,8	2,0	2,1	2,0	1,8	0,6	1,9
. Vervoer en communicatie	-1,6	0,9	1,7	2,3	2,2	2,0	1,5	-0,5	1,7
. Overige marktdiensten ^f	1,3	1,6	1,9	2,0	2,1	1,9	1,9	0,7	1,9
Niet-verhandelbare diensten	0,8	-0,4	0,5	0,3	0,3	0,4	0,7	1,0	0,3

a. Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

b. Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de bruto-investeringen van de overheid.

c. Bijdrage tot de bbp-groei.

d. Bruto-exploitatieoverschot in % van de toegevoegde waarde tegen basisprijzen - marktsector zonder landbouw.

e. Bruto-exploitatieoverschot in % van de kapitaalvoorraad tegen vervangingskost - marktsector zonder landbouw.

f. Inclusief handel en horeca, krediet en verzekeringen, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening.

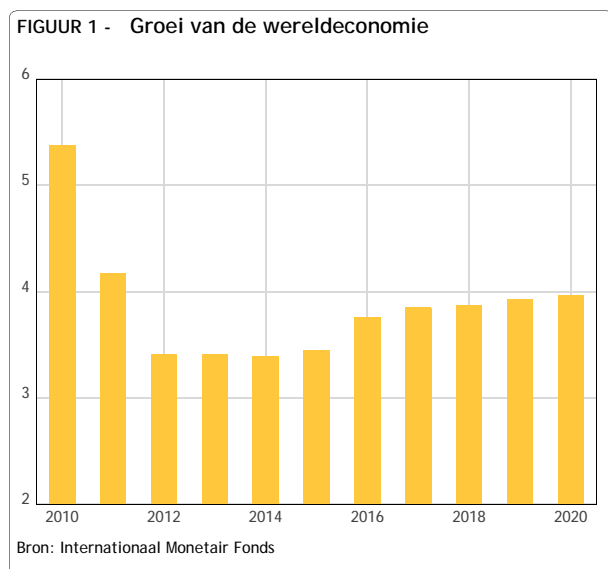
(*) Groeivoeten in %.

(**) Geheel van fiscale en parafiscale afhoudingen in verhouding tot het bbp.

2. Macro-economische evoluties

2.1. Internationale omgeving

Groeiversnelling van de wereldeconomie.

Na een eerder gematigde prestatie in 2014 zou de groei van de wereldhandel onder impuls van een geleidelijke herneming van de geavanceerde economieën (in het bijzonder de Verenigde Staten) licht aantrekken in 2015 en een sterkere heropleving kennen in 2016. Die herneming is onder meer toe te schrijven aan de forse daling van de olieprijs. Al bij al zou de groei van de wereldeconomie 3,5 % bedragen in 2015 (tegenover 3,4 % in 2014) en uitkomen op ongeveer 3,8 % in 2016.

Het macro-economisch scenario voor de periode 2017-2020 gaat uit van een krachtigere groei van de wereldeconomie (3,9 %) dan tijdens de periode 2013-2016 (3,5 %) waarbij het merendeel van de output gaps aan het einde van de projectieperiode worden gedicht.

Europese Unie en eurozone: het groeiherstel zou bevestigd worden in 2015.

Na een teleurstellend 2014, waarin de groei beperkt bleef tot 0,9 %, zou de economische groei in de gehele eurozone opnieuw geleidelijk aantrekken tot 1,5 % in 2015 en 1,8 % in 2016. Die verbetering zou te danken zijn aan verschillende factoren: de forse daling van de olieprijs, de depreciatie van de euro, de bijkomende maatregelen van de ECB en het nieuw Europees investeringsplan¹. Vervolgens (2017-2020) zou de bbp-groei gemiddeld 1,6 % per jaar bedragen voor de eurozone en 1,9 % voor de EU als geheel. Het scenario veronderstelt dat de aanzienlijke (negatieve) output gap van de afgelopen jaren ongeveer verdwijnt in 2020.

Verenigde Staten: groeiversnelling in 2015 en 2016.

Onder impuls van de dalende olieprijs zou de Amerikaanse economie in 2015 opveren (2,9 %) en de groei zou in 2016 nauwelijks afnemen (2,8 %). De Amerikaanse economie zou tijdens die twee jaren dus een belangrijke groeimotor van de wereldeconomie blijven.

Op middellange termijn (2017-2020) gaat de projectie ervan uit dat de dynamiek van de Verenigde Staten behouden blijft, met een bbp-groei van gemiddeld ongeveer 2,3 %.

Opkomende economieën: iets tragere economische groei in 2015, gevolgd door een sterkere groei in 2016.

De groei van de opkomende economieën zou in 2015 (4,3 %) iets minder sterk zijn dan in 2014 (4,6 %), alvorens opnieuw aan te trekken in 2016 (4,7 %). Achter deze evolutie schuilen aanzienlijke verschillen tussen de landen onderling. Enerzijds zijn de groeivoorzichten van de olie- en grondstoffenproducerende landen

1. Zie hieromtrent: European Economic Forecast - Winter 2015, Europese Economie, 1/2015.

verslechterd. Anderzijds zijn de vooruitzichten voor landen zoals India en Indonesië verbeterd. De groei van de Chinese economie zou vertragen als gevolg van een afname van de kredietverlening en het verkleinen van de vastgoedzeepbel, maar door de positieve gevolgen van de daling van de olieprijs zou deze vertraging beperkt blijven.

De groei van de potentiële uitvoermarkten veert op in 2016 en stabiliseert zich op middellange termijn.

Na een uitgesproken vertraging in het begin van het decennium (onze uitvoermarkten groeiden gemiddeld met slechts 2 % tussen 2012 en 2014), zou de groei van de potentiële uitvoermarkten van België duidelijk aantrekken in 2015 en 2016 (gemiddelde groei van 5 %) onder invloed van het groeiherstel bij de belangrijkste handelspartners. Op middellange termijn zou de groei van onze uitvoermarkten opnieuw uitkomen op gemiddeld 4,7 % (periode 2017-2020), wat lager is dan het gemiddelde tempo van vóór het uitbreken van de crisis. Verschillende factoren zouden immers wegen op de groeimogelijkheden van onze belangrijkste partners: de schuldafbouw in de financiële sector die een strengere kredietverlening met zich meebrengt, de afbouw van de overheidsschuld die de budgettaire marges van de regeringen zou blijven inperken en, ten slotte, minder gunstige demografische evoluties voor de groei van het arbeidsaanbod.

KADER 1 - Methodologie voor de opmaak van de hypothesen inzake de internationale omgeving

De internationale omgeving van de middellangetermijnvooruitzichten bestaat uit een geheel van hypothesen die afkomstig zijn van verschillende bronnen.

Voor de jaren 2015-2016 zijn de groeivooruitzichten van de handelspartners van België hoofdzakelijk gebaseerd op de in februari 2015 gepubliceerde wintervoortzichten van de Europese Commissie¹, die aangepast werden op basis van Consensus Economics van april 2015 om rekening te houden met recente evoluties.

Voor de periode 2017-2020 is de belangrijkste bron het IMF-scenario van april 2015 ("World Economic Outlook", april 2015). Er zij genoteerd dat:

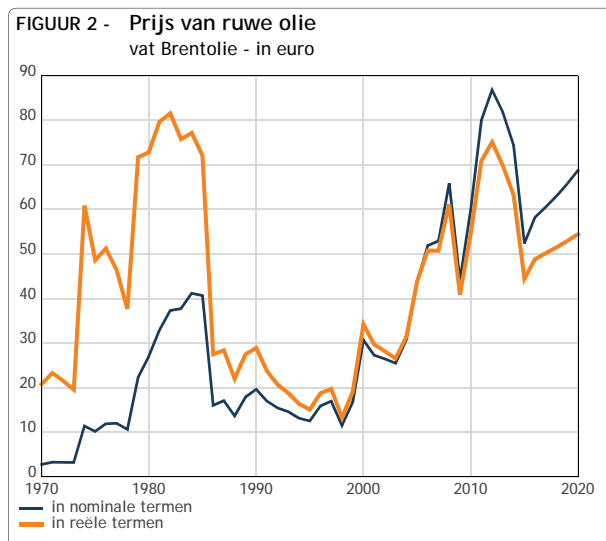
- de hypothesen inzake de wisselkoersen, de rentevoeten en de grondstoffenprijzen voor 2015 en 2016 gebaseerd zijn op termijnmarktnoteringen van eind maart;
- de potentiële uitvoermarkten de evolutie van de mondiale invoer volgen gewogen op basis van het relatieve belang van de verschillende uitvoermarkten van België;
- de wereldprijzen gewogen worden op basis van het relatieve belang van de verschillende uitvoermarkten van België (voor de uitvoerprijzen) en op basis van het belang van de verschillende bevoorradingmarkten (voor de invoerprijzen);
- de nominale bilaterale wisselkoersen constant worden gehouden vanaf 2017.

1. Op cit, februari 2015.

TABEL 2 - Internationale omgeving en financiële indicatoren
groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Gemiddelde 2009-2014 2015-2020	
Potentiële uitvoermarkten voor België	3,3	4,6	5,3	4,6	4,6	4,7	4,7	2,2	4,8
bbp eurozone	0,9	1,5	1,8	1,6	1,6	1,6	1,5	-0,2	1,6
bbp Verenigde Staten	2,4	2,9	2,8	2,7	2,4	2,0	2,0	1,4	2,5
Consumptieprijzen in de eurozone	0,4	0,1	1,2	1,2	1,4	1,5	1,7	1,5	1,2
Wereldprijzen van ingevoerde goederen en diensten excl. energie, in euro	0,4	9,5	-0,7	2,0	2,0	2,0	2,0	0,6	2,8
Olieprijs (Brent, dollar per vat)	99,0	57,6	64,2	66,7	69,5	72,5	75,9	95,3	67,7
Olieprijs (Brent, euro per vat)	74,5	52,3	58,2	60,5	63,0	65,8	68,8	71,2	61,5
Wisselkoersen: EUR/USD (x 100)	132,9	110,1	110,2	110,2	110,2	110,2	110,2	134,3	110,2
Nominale kortetermijnrente (interbancair op 3 maanden)									
Eurozone	0,2	0,0	0,0	0,1	0,3	0,4	0,6	0,7	0,2
Verenigde Staten	0,2	0,4	1,1	1,7	2,1	2,4	2,4	0,4	1,7
Nominale langetermijnrente (10 jaar)									
Eurozone	1,9	0,7	0,8	0,9	1,0	1,1	1,2	3,1	1,0
Verenigde Staten	2,5	2,0	2,2	2,4	2,5	2,5	2,5	2,6	2,4
Belgische rentevoeten									
Korte termijn (schatkistcertificaten op 3 maanden)	0,0	-0,2	-0,2	0,0	0,1	0,3	0,5	0,4	0,1
Lange termijn (OLO 10 jaar)	1,7	0,6	0,6	0,7	0,8	0,9	1,0	3,1	0,8

Energieprijzen: de sterke daling aan het begin van de periode ruimt plaats voor een heropleving op middellange termijn.

De prijs van een vat ruwe olie bereikte in juni 2014 een piek van 115 dollar, maar viel in januari 2015 terug tot minder dan 50 dollar en steeg daarna lichtjes. Die neerwaartse beweging is zowel te wijten aan aanbod- als aan vraagfactoren. Wat betreft het olieaanbod werd de laatste jaren een aanzienlijke toename van de productie opgetekend, met name door een alsmaar toenemend aanbod van Amerikaanse schalie-olie. Bovendien besloten de OPEC-landen eind 2014 om, ondanks de prijsdaling, hun productieniveau te handhaven. Voor de vraag wordt sedert enkele jaren een terugval van de groei in de wereldwijde vraag naar olie opgetekend die te maken heeft met structurele elementen (daling van de energie-intensiteit van de economie) en die

in 2014 door conjuncturele redenen (vertraging van de wereldeconomie) werd versterkt.

De prijs van een vat ruwe olie zou in 2015 gemiddeld op 57,6 dollar of 52,3 euro uitkomen, of een daling jaargemiddeld van 42 % voor de prijs uitgedrukt in dollar en 30 % voor de prijs uitgedrukt in euro. Verwacht wordt dat de prijs van een vat olie in 2016 gemiddeld 64,2 dollar of 58,2 euro bedraagt. Na 2016 wordt de Brentprijs verondersteld te evolueren in overeenstemming met de hypothese van de Europese Commissie in het kader van de uitwerking van het referentiescenario 2015 voor de Europese Unie¹.

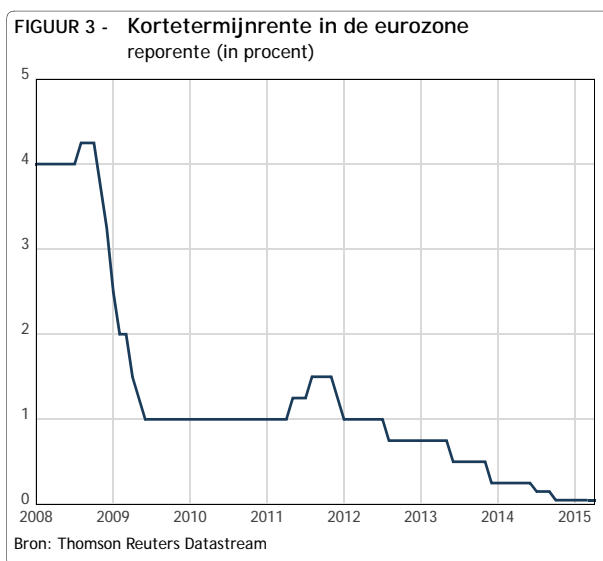
1. Gezamenlijke oefening DG CLIMA, DG ENER en DG MOVE. De evolutie van de ruwe olieprijsen werd berekend met behulp van het mondiaal model Prometheus op basis van hypothesen (vooral) inzake de olievoorraden en -bronnen en de globale energievraag.

Heel lage inflatie in de eurozone in 2015.

Terwijl de inflatie in de eurozone in 2014 gemiddeld slechts op 0,4 % uitkwam, heeft het inflatieremmende proces zich eind vorig jaar voortgezet, en in 2015 zou de groei van de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen 0,1 % bedragen. Die evolutie is uiteraard toe te schrijven aan de daling van de olieprijs, maar is ook het gevolg van een (weliswaar minder sterke) daling van de andere grondstoffenprijzen, terwijl de depreciatie van de euro en de afname van de output gap die daling maar deels compenseren. De inflatie in de eurozone zou in 2016 en de daaropvolgende jaren opnieuw aantrekken door de geleidelijke stijging van de energieprijzen. Ze zou eveneens worden versterkt door de herneming van de Europese binnenlandse vraag, door de impact van de maatregelen die onlangs door het ECB werden beslist en door de depreciatie van de euro.

De kortetermijnrente blijft zeer laag aan het begin van de periode en zou pas stijgen na 2016.

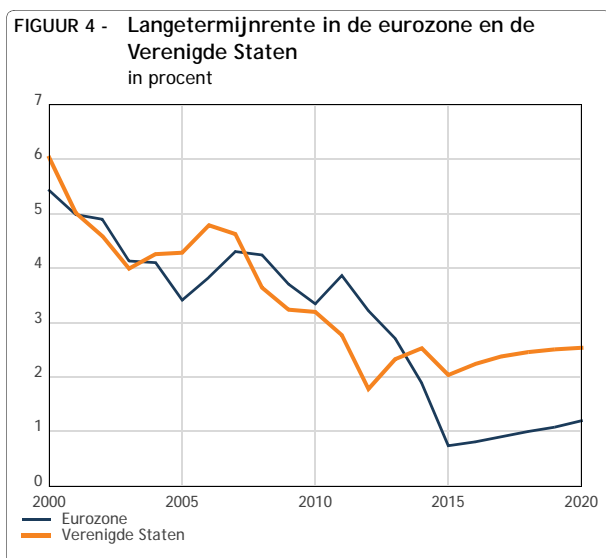
De Europese Centrale Bank verlaagde haar financieringsrente in 2014 in totaal met 20 basispunten tot 0,05 % omwille van de aanzienlijke daling van de inflatie en van de inflatieverwachtingen in de eurozone. De rente waartegen banken overtollige liquiditeiten bij de ECB kunnen plaatsen werd zelfs negatief (-0,2 %). Voorts heeft de ECB een kwantitatief versoepelingsbeleid ingezet, wat zich uit in een massale aankoop van schuld papier van de overheid (en van bedrijven) op de secundaire markt. Die operatie zou worden doorgevoerd door iedere maand 60 miljard euro aan te kopen en zou tegen september 2016 moeten leiden tot 1 000 miljard euro aangekocht schuld papier. Bovendien zou het in 2014 ingezette aankoopbeleid van obligaties met onderpand van activa en herverpakte bedrijfsobligaties worden voortgezet.

De kortetermijnrente in de eurozone zou over de projectieperiode weinig evolueren. De kortetermijnrente zou stijgen, maar zou door bijzonder lage inflatieverwachtingen in 2020 niet meer dan 0,6 % bedragen. In de Verenigde Staten heeft de Amerikaanse centrale bank in de loop van 2014 haar kwantitatief versoepelingsbeleid stopgezet en zou zij dit jaar, voor de eerste keer sinds 2006, haar beleidsrente verhogen. Op middellange termijn zou die rente toenemen, maar al bij al laag blijven (2,4 % in 2020).

Langetermijnrente: verdere daling, gevolgd door een trage stijging.

Sinds begin 2014 daalt de langetermijnrente bijna onafgebroken in de ontwikkelde economieën onder invloed van een toenemende deflatievrees. De Amerikaanse langetermijnrente daalde met ongeveer 90 basispunten tot een niveau van 2,0 % in maart 2015. De gemiddelde langetermijnrente in de eurozone viel veel sterker terug (van 2,7 % tot 0,7 %) en bereikte een historisch dieptepunt. De rentedaling was hier sterker omwille van de anticipatie van de financiële markten op de nakende aankoop van overheidsobligaties door de ECB. In de crisislanden van de eurozone was de daling nog meer uitgesproken, wat resulteerde in dalende rentever verschillen t.o.v. Duitsland. Enkel Griekenland vormt daarop een uitzondering door de onzekerheid over het beleid van de nieuwe regering. De Belgische tienjaarsrente bereikte een laagterecord in de loop van de maand maart (0,41 %) en zou dit jaar uitkomen op gemiddeld 0,6 %, tegenover 1,7 % in 2014.

Op middellange termijn zou de Amerikaanse langetermijnrente stijgen, zij het zeer geleidelijk aan, en tegen 2020 zou ze op 2,5 % uitkomen. In de eurozone zou de langetermijnrente met slechts 10 basispunten per jaar toenemen, tot 1,2 % in 2020.

Risico's en onzekerheden.

De internationale risico's blijven groot. De huidige lage inflatie in de eurozone is vooral het gevolg van lagere energieprijzen, maar een nieuwe ongunstige vraagschok zou kunnen uitmonden in een algemene daling van de consumptieprijzen. Deflatie in combinatie met een zwakke economische groei zou de afbouw van de hoge schuldgraad van een aantal eurolanden bemoeilijken, wat tot een opflakking van de Europese schuldencrisis kan leiden. Andere risico's zijn o.m. een sterker dan verwachte groeivertraging in China en de opkomende economieën en de normalisering van het Amerikaans monetair beleid.

Ondanks die negatieve risico's kan evenmin uitgesloten worden dat de depreciatie van de euro en de lage olieprijs tot een sterker dan verwacht herstel leiden van de economische activiteit in de eurozone.

2.2. Belgische economische groei en zijn belangrijkste componenten

2.2.1. Beoordeling van de potentiële groei voor België

Lichte herneming van de potentiële groei in de periode 2015-2020...

De potentiële groei zou in de bestudeerde periode aantrekken van 1,1 % in 2015 tot 1,3 % in 2020. Dat is een lichte herneming in vergelijking met de periode 2009-2014 (1,1 %), maar nog een eind verwijderd van de geraamde potentiële groei tijdens de periode 2003-2008 (1,9 %), die op zijn beurt lager was dan tijdens de zes voorgaande jaren (2,2 %).

...ondersteund door een hogere bijdrage van de uurproductiviteit...

De historische terugval van de potentiële groei kan volledig worden toegeschreven aan de structurele groei-vertraging van de arbeidsproductiviteit. Die laatste bedroeg in de jaren 1997-2002 nog 1,5 %, maar viel in de crisisperiode terug tot nog slechts 0,3 %. Volgens deze vooruitzichten zou de productiviteitsgroei langzaam hernemen en pas op het einde van de projectieperiode zijn niveau van vóór het uitbreken van de crisis (0,9 %) bereiken.

De terugval van de productiviteitsgroei is het gevolg van een geringere bijdrage van zowel de kapitaalintensiteit (groei van de kapitaalvoorraad per gepresteerd uur) als de totale factorproductiviteit. Tijdens de periode 2015-2020 zou de bijdrage van de kapitaalintensiteit zijn niveau van vóór de crisis halen. De bijdrage van de totale factorproductiviteit zou zich daarentegen maar deels herstellen.

TABEL 3 - Effectief bbp, potentieel bbp en determinanten
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1997-2002	2003-2008	2009-2014	2015-2020
Effectief bbp	2,6	2,1	0,5	1,5
Potentieel bbp	2,2	1,9	1,1	1,3
Bijdragen:				
- Structurele productiviteit per uur	1,5	0,9	0,3	0,7
waaronder:				
kapitaalintensiteit	0,5	0,3	0,1	0,3
totale factorproductiviteit	1,0	0,6	0,2	0,4
- Potentiële werkgelegenheid (in uren)	0,7	0,9	0,8	0,5
waaronder:				
bevolking op arbeidsleeftijd (15-74 jaar)	0,1	0,5	0,6	0,4
activiteitsgraad (15-74 jaar)	0,7	0,4	0,0	0,0
niet-inflatoire werkloosheidsgraad	0,0	0,1	0,2	0,2
arbeidsduur	-0,1	-0,1	0,0	0,0

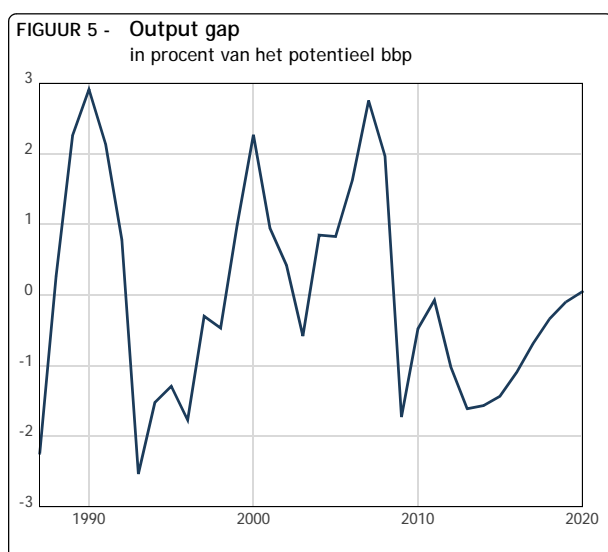
...terwijl de groei van de potentiële werkgelegenheid zou vertragen.

In een eerste fase werd de bijdrage van de potentiële werkgelegenheid niet getroffen door de schok van de financiële crisis. Die weerstand wordt verklaard door een sterke groei van de bevolking op arbeidsleeftijd¹ en een niet-inflatoire werkloosheidsgraad die sinds het begin van de jaren 2000 blijft dalen. Vanaf 2012 is het groeitempo van de bevolking op arbeidsleeftijd evenwel vertraagd en werd de bijdrage van de trendmatige activiteitsgraad zelfs licht negatief. Die verzwakking zou vanaf 2018 nog meer uitgesproken worden, waar-

1. Volgens de regels van de referentiemethode van de Europese Unie voor de berekening van het potentieel bbp wordt de bevolking op arbeidsleeftijd bepaald door de leeftijdscategorie 15-74 jaar. In het hoofdstuk 'De arbeidsmarkt' zijn de analyses over de determinanten van het aanbod gebaseerd op de leeftijdsklasse van 15-64 jaar, wat de conclusies zou kunnen beïnvloeden.

door de gemiddelde bijdrage van de werkgelegenheid tot de potentiële groei beduidend lager zou zijn dan in de periode 2009-2014.

De negatieve output gap zou pas vanaf 2016 aanzienlijk verkleinen.

Op basis van de output gap, gedefinieerd als het verschil tussen het effectief bbp en het potentieel bbp in procent van die laatste, bereikte de Belgische economie in 2007 haar laatste conjuncturele piek (de vorige dateert van het begin van het millennium). De crisis van 2009 veroorzaakte een negatief productieverval, dat evenwel minder groot is dan tijdens voorgaande recessies. Het herstel in 2010-2011 bracht het bbp naar een conjunctuurneutraal niveau, maar door de daaropvolgende stagnering dook de output gap opnieuw onder de grens van -1,5 % in 2013-2014. De output gap zou in 2015 slechts licht afnemen, maar vanaf 2016 geleidelijk gedicht worden dankzij een iets sterkere bbp-groei.

2.2.2. Evolutie van het bruto binnenlands product in volume

Na twee jaren van nauwelijks positieve groei, nam het Belgisch bbp in volume toe met 1 % in 2014. De uitvoergroei verstevigde onder impuls van de conjunctuurverbetering in de eurozone en de binnenlandse vraag hernam. De Belgische economische groei zou geleidelijk aantrekken tot 1,2 % in 2015 en tot 1,7 % in 2017, om daarna licht te vertragen (1,5 % in 2020). Die herneming tot 2017 is vooral toe te schrijven aan een hogere bijdrage van de binnenlandse vraag tot de economische groei, aangezien de bijdrage van de netto-uitvoer quasi stabiel blijft.

2.2.3. Uitvoer en invoer

Ruimschoots positieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de economische groei, zowel in 2014 als in 2015.

In navolging van het groeiherstel in de eurozone (zie deel 1) trekt de groei van de potentiële uitvoermarkten van België, berekend op basis van de invoergroei van de belangrijkste handelspartners, aan tot 3,3 % in 2014 en tot 4,6 % in 2015. De groei van het Belgisch uitvoervolume zou daardoor hernemen tot 3,3 % in 2014 en tot 3,9 % in 2015. Dit jaar zou de Belgische uitvoer niet alleen ondersteund worden door de internationale conjunctuurherneming, maar ook door de aanzienlijke depreciatie van de euro tegenover de Amerikaanse dollar.

Gelijklopend met de herneming van de binnenlandse vraag en van de uitvoer trekt de volumegroei van de invoer aan tot 2,8 % in 2014 en tot 3,5 % in 2015. In beide jaren zou de volumegroei van de uitvoer hoger liggen dan de invoer, waardoor de netto-uitvoer een positieve bijdrage van telkens 0,4 procentpunt zou leveren aan de economische groei.

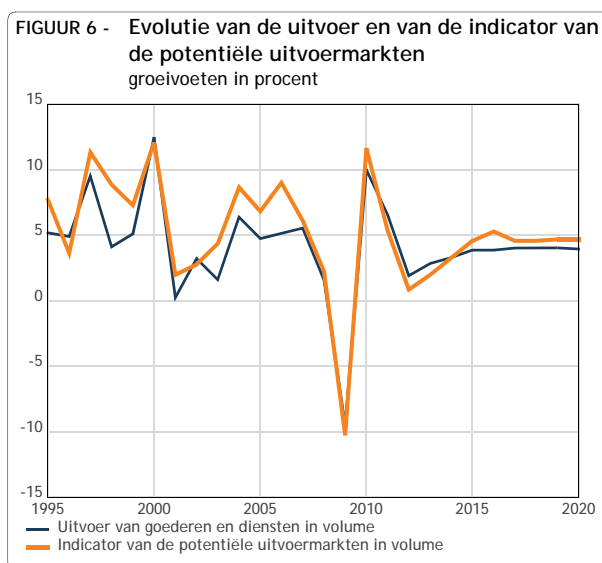
De ruilvoetwinst bleef beperkt in 2013 en 2014, maar zou in 2015 aanzienlijk hoger liggen (1,0 %), vooral als gevolg van de daling van de internationale olieprijs (en, in minder mate, van de andere grondstoffenprijzen). De combinatie van de ruilvoetwinst en een positieve bijdrage van het netto-uitvoervolume tot de bbp-groei vertaalt zich in een duidelijke verbetering van het saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland.

Een verdere groeiversnelling van de potentiële uitvoermarkten in combinatie met een ruilvoetverslechtering in 2016.

In het kielzog van de economische groeiversnelling in de eurozone zou de groei van de potentiële uitvoermarkten voor België verder aantrekken in 2016 (5,3 %). De olieprijs zou stijgen zowel in dollar als in euro (+ 11 %), wat resulteert in een ruilvoetverslechtering.

Tegen die achtergrond zou de volumegroei van de Belgische uitvoer (3,9 %) identiek zijn aan die van 2015. In navolging van een sterkere binnenlandse vraag zou de invoergroei (3,7 %) verder aantrekken, maar de bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei zou positief blijven (0,3 procentpunt). Dat positief volume-effect zou vrijwel gecompenseerd worden door de ruilvoetverslechtering, waardoor het saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland – uitgedrukt in % van het bbp – zich in 2016 zou stabiliseren.

In de periode 2017-2020 is de groei van de invoer en de uitvoer gelijkaardig aan die van het recente verleden.

Tijdens de periode 2017-2020 zouden de relevante uitvoermarkten voor België opnieuw aanknopen met een groeitempo dat vergelijkbaar is met het gemiddelde van de periode 2000-2013 (4,7 % per jaar), maar minder sterk groeien dan in de periode voor de crisis (gemiddeld 6,0 % in de periode 2000-2008). De trendmatige groei van de buitenlandse afzetmarkten, de stabilisering van de euro/dollarkoers en de uurloonkosten die trager stijgen dan de uurproductiviteit (reële gemiddelde groei van resp. 0,5 % en 1,0 %), zouden leiden tot een volumegroei van de Belgische uitvoer van gemiddeld 4,0 % per jaar, wat iets sterker is dan de uitvoergroei tijdens de periode 2000-2013 (3,8 %). Het groeiverschil tussen de potentiële uitvoermarkten en de effectieve uitvoer zou blijven bestaan, waardoor de uitvoer marktaandeel verliest ten belope van 0,6 procentpunt per jaar op middellange termijn (zie figuur 6)¹.

Onder impuls van een groei van de finale vraag² die vergelijkbaar is met het gemiddelde van het recente verleden (2,6 % tegenover 2,4 % over de periode 2000-2013), zou de invoer een groeitempo (3,8 %) bereiken dat identiek is aan dat van de periode 2000-2013 en dat aansluit bij dat van de uitvoer. Niettemin zou de netto-uitvoer, uitgedrukt in volume, een positieve bijdrage leveren tot de economische groei (gemiddeld +0,3 procentpunt over de periode 2017-2020). De ruilvoet zou gemiddeld licht verslechteren over de periode 2017-2020 (-0,2 %). Het saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland zou, uitgedrukt in % van het bbp, op middellange termijn zeer licht stijgen.

1. In het verleden vloeiden de structurele verliezen aan marktaandelen van België voort uit het verlies aan kostencompetitiviteit, maar ook uit een (ongunstige) specialisatie van ons land in producten met een zwakke groei. Voor meer details omtrent dit onderwerp, zie Bogaert, H. en Kegels, C., 'Concurrentievermogen van België - Uitdagingen en groeipistes', Planning Paper 112, Federaal Planbureau, november 2012.

2. Gedefinieerd als de som van de binnenlandse vraag en de uitvoer.

2.2.4. Consumptieve bestedingen van de particulieren¹

Na vier opeenvolgende jaren van terugval, tekent de koopkracht van de particulieren in 2014 en 2015 opnieuw een positieve groei op, met een herneming van de spaarquote als gevolg.

De koopkracht van de particulieren, gemeten op basis van hun reëel beschikbaar inkomen, viel gedurende vier opeenvolgende jaren terug, maar tekende in 2014 een positieve groei op (1,5 %) en zou ook in 2015 aantrekken (1,5 %).

Ondanks de bevriezing van de bruto-uurlonen vóór indexering in de privésector stijgt het door de gezinnen ontvangen totale looninkomen, in reële termen, met 0,6 % in 2014 en in 2015. Die toename wordt verklaard door verschillende elementen, zoals de toename van de werkgelegenheid en een indexering van de lonen voor de privésector die in 2014 de inflatie overtrof. Vorig jaar werd de indexering van de lonen immers nog gedeeltelijk beïnvloed door de (hogere) inflatie van het voorgaande jaar. Dit jaar zouden zowel de inflatie als de indexering van de lonen voor de privésector toenemen met 0,2 %. De indexering van de lonen in de openbare sector en van de sociale uitkeringen bedraagt zowel in 2014 als in 2015 nul en is dus lager dan de inflatie, die licht positief is. Aangezien de gezondheidsindex nauwelijks stijgt, zal de door de regering aangekondigde indexsprong vooral na 2015 een invloed hebben op het reëel beschikbaar inkomen.

Wat de overige componenten van het inkomen van de particulieren betreft, kunnen de volgende evoluties vermeld worden: enerzijds de sterke stijging van het door de gezinnen ontvangen netto-inkomen uit vermogen in reële termen in 2014, gevolgd door een terugval in 2015 en, anderzijds, een daling van het totaalbedrag aan belastingen op inkomen en vermogen in reële termen in 2014 (-0,2 %) en in 2015 (-0,7 %). In 2015 draagt de verhoging van de fiscaal aftrekbare forfaitaire beroepskosten in de berekening van de personenbelasting² bij tot die daling, net als de weerslag van de vertraging in het incohieringstempo voor het aanslagjaar 2014 en de daling van de ontvangsten uit de roerende voorheffing (als gevolg van de gedaalde rentevoeten).

Door die koopkrachtstijging hebben de particulieren hun consumptieve bestedingen met 1,0 % verhoogd in 2014 en zouden deze in 2015 verder toenemen met 1,3 %, wat minder sterk is dan de stijging van het reëel beschikbaar inkomen. Na vier opeenvolgende jaren van terugval (en een historisch dieptepunt van 13,5 % in 2013) hernam de spaarquote van de particulieren³ daardoor in 2014 (cf. figuur 7) en zou deze zich verder herstellen in 2015 (tot 14,0 %).

In 2016 en 2017 weegt de indexsprong op de koopkracht van de particulieren.

De koopkracht van de Belgische particulieren zou in 2016 nauwelijks toenemen (+0,4 %). Ondanks een positieve groei van de brutolonen vóór indexering (0,5 %), een versterkte groei van de werkgelegenheid en een nieuwe daling van het totaalbedrag aan belastingen op inkomen en vermogen in reële termen, zal de door de regering besliste indexsprong een grote weerslag hebben op de koopkracht van de particulieren. Die zal immers niet tot een aanpassing van de lonen (in de privésector en de overheidssector) en de sociale uitkeringen leiden.

Door de quasi-stagnering van het reëel beschikbaar inkomen, maar eveneens door een sterk Europees conjunctuurherstel en een daling van de Belgische werkloosheidsgraad zou de spaarquote van de particulieren opnieuw dalen, terwijl hun consumptieve bestedingen met 1,2 % zouden aantrekken.

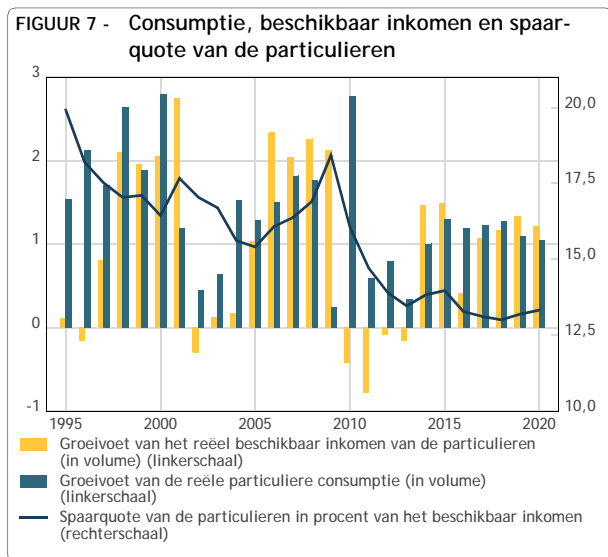
1. Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

2. Voor een bedrag van € 450 miljoen in 2015. In 2016 wordt nog eens € 450 miljoen toegevoegd.

3. Het sparen van de particulieren in procent van hun beschikbaar inkomen.

De indexering van de lonen (in de privésector en de overheidssector) en sociale uitkeringen zou in 2017 opnieuw positief worden, maar lager blijven dan de inflatie. Die daling (ten opzichte van 2016) van het verschil tussen inflatie en indexering zou in combinatie met een groeiversnelling van de werkgelegenheid zorgen voor een sterkere koopkrachttoename van de gezinnen in 2017 (1,1 %) dan in 2016. De consumptieve bestedingen van de particulieren zouden in hetzelfde tempo stijgen als in 2016 (1,2 %).

Een gelijklopende groei van de koopkracht en van de consumptieve bestedingen van de particulieren in de periode 2018-2020.

Door een relatief gunstig economisch klimaat zou de groei van het reëel beschikbaar inkomen van de gezinnen in de periode 2018-2020 gemiddeld op 1,2 % uitkomen. Dankzij een beduidend positieve groei van het brutoloon per uur vóór indexering (gemiddeld 1,2 % per jaar vanaf 2018), in combinatie met een stijging van de werkgelegenheid van gemiddeld 0,7 % per jaar, kan het totaalbedrag aan lonen¹ ontvangen door de gezinnen in reële termen stijgen met gemiddeld 1,6 % per jaar. De netto-inkomens uit vermogen van de gezinnen zouden een relatief bescheiden gemiddelde jaarlijkse groei laten optekenen (1,3 %). Tegelijkertijd zou het totaalbedrag aan belastingen op inkomen en vermogen reëel met gemiddeld 2,1 % per jaar stijgen en de door de gezinnen ontvangen sociale uitkeringen met 1,4 %.

In een context van relatief gematigde inflatie en van een daling van de werkloosheidsgraad, stemmen de particulieren hun consumptie (1,1 %) af op de evolutie van hun beschikbaar inkomen (1,2 %). Daardoor zou de particuliere spaarquote zich vrijwel stabiliseren (13,3 % in 2020).

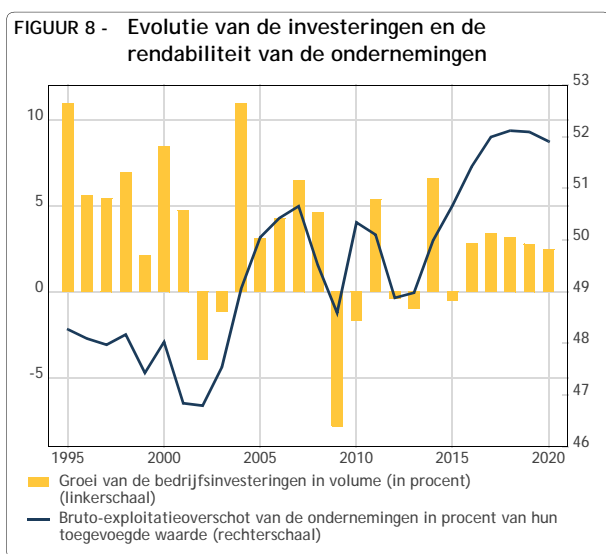
1. Zie hoofdstuk 3 'De arbeidsmarkt' voor een gedetailleerde bespreking van de evolutie van de lonen.

2.2.5. Bedrijfsinvesteringen¹

Met een jaarlijkse groei van ongeveer 3 % tijdens de projectieperiode, vormen de bedrijfsinvesteringen de meest dynamische component van de binnenlandse vraag.

De conjunctuurverbetering, met in haar kielzog gunstiger afzetperspectieven en een sterker ondernemersvertrouwen, de verdere daling van de langetermijnrente, de versoepeling van de kredietvoorwaarden² en de aanzienlijke verbetering van de rendabiliteit van de ondernemingen³ (o.m. door de bevrozing van de brutolonen vóór indexering) zorgden in 2014 voor een gunstig investeringsklimaat. Na twee opeenvolgende jaren van terugval steeg het volume van de bedrijfsinvesteringen aanzienlijk met 6,6 % in 2014. Ze zouden dit jaar echter met 0,5 % dalen, ondanks het behoud of de verbetering van de voor 2014 vermelde investeringsstimulansen (o.m. door een verdere verhoging van de bedrijfsrendabiliteit). De groeicijfers voor 2014 en 2015 worden evenwel beïnvloed door enkele belangrijke aankopen in het buitenland, die de invoer bijgevolg in dezelfde mate doen toenemen en dus geen invloed hebben op het bbp. Het gaat om de aankoop van zeeschepen in de loop van 2014 en in het eerste semester van 2015 en om de aankoop van een belangrijke licentie⁴ in 2014. Gezuiverd voor die transacties nemen de bedrijfsinvesteringen zowel in 2014 als in 2015 met bijna 3 % toe.

De herneming van de binnenlandse en buitenlandse activiteit zou zich in 2016 en 2017 bevestigen. Bovendien zou, ondanks de stijging van de energieprijzen in euro, de rendabiliteit verder blijven stijgen als gevolg van de indexsprong. Tegen die achtergrond zou de volumegroei van de bedrijfsinvesteringen uitkomen op 2,8 % in 2016 en op 3,4 % in 2017.

Op het einde van de projectieperiode (2018-2020) zou de gemiddelde jaarlijkse groei van de bedrijfsinvesteringen 2,8 %⁵ bedragen, wat iets hoger is dan het gemiddelde tijdens de periode 2000-2013 (2,3 %). Dat zou gebeuren in een context waarin de langetermijnrentes zich op een erg laag niveau handhaven en waarin de bedrijfsrendabiliteit stabiel blijft (zelfs licht daalt, cf. figuur 8). De groei van de reële uurproductiviteit zou gemiddeld namelijk 1,0 % per jaar bedragen en overeenstemmen met de ontwikkeling van de uurloonkosten vóór indexering. De ruilvoet zou licht verslechteren (gemiddeld -0,2 %).

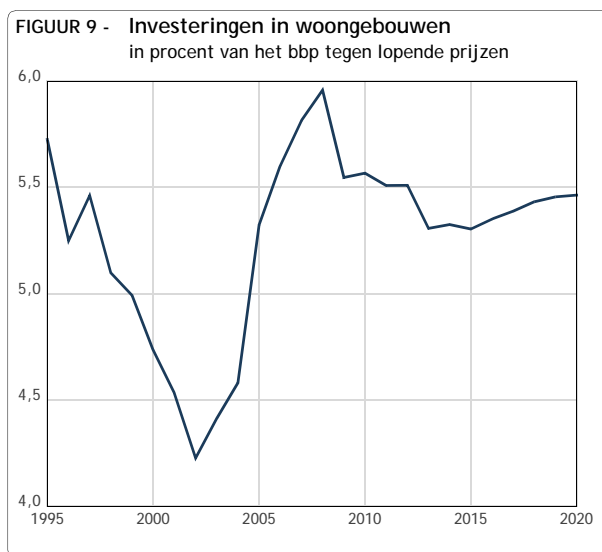
1. Bij 'ondernemingen' gaat het, tenzij anders vermeld, om alle bedrijfstakken behalve 'Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen', 'Onderwijs' en 'Particuliere huishoudens met werknemers'. Dit concept stemt overeen met onze definitie van 'marktbedrijfstakken'.
2. Dat blijkt uit de 'Bank Lending Survey', een trimestriële enquête bij kredietinstellingen omtrent o.m. de kredietvoorwaarden (andere dan de rente). In België wordt die enquête uitgevoerd door de NBB.
3. Gedefinieerd als het bruto-exploitatatieoverschot van de ondernemingen in procent van de bruto toegevoegde waarde van de ondernemingen, tegen lopende prijzen. Dat cijfer werd niet gecorrigeerd voor het inkomen van de zelfstandigen.
4. In tegenstelling tot het oude systeem van de nationale rekeningen (ESR 95), waar zo'n aankoop beschouwd werd als intermediair verbruik, wordt dat in het nieuwe systeem (ESR 2010) beschouwd als een investering in onderzoek en ontwikkeling.
5. Die gemiddelde groei is evenwel het resultaat van een groeitempo dat vertraagt van 3,2 % in 2018 tot 2,5 % in 2020.

2.2.6. Investerings in woongebouwen

Heropleving van de woningbouw tijdens de projectieperiode.

De woningbouwinvesteringen van de gezinnen zouden een bescheiden volumegroei laten optekenen in 2014 (0,8 %) en 2015 (1,0 %), dit na twee jaren van terugval (-0,5 % in 2012 en -3,5 % in 2013) waarin het somber economisch klimaat, de strengere toekenningsvoorwaarden voor hypothecaire kredieten en de (lichte) koopkrachtdaling¹ de kandidaat-bouwers terughoudend maakten om hun bouwplannen te concretiseren. De iets gunstigere conjunctuur en de toename van de koopkracht hebben een positieve invloed op de woningbouw. Bovendien is de hypothecaire rente historisch laag. Anderzijds werden de voorwaarden voor het verkrijgen van een hypothecaire lening nog strenger in het vierde kwartaal van 2014².

Tijdens de periode 2016-2020 zou de volumegroei van de woningbouwinvesteringen verder aantrekken tot gemiddeld 1,6 %, als gevolg van de aantrekkende koopkracht (behalve in 2016, het jaar van de indexsprong) en een verbetering van het consumentenvertrouwen. De werkloosheidsgraad, die belangrijk is voor het vertrouwen van de gezinnen, zou gestaag dalen gedurende de projectieperiode. Bovendien stijgen de financieringskosten nauwelijks (door de zeer geleidelijke stijging van de langetermijnrente) en blijven ze dus historisch laag. De groei van de woningbouw in de projectieperiode is sterker dan die uit het recente verleden (gemiddeld 0,8 % tijdens de periode 2000-2013). De groei komt wel in de buurt van dat periodegemiddelde als het jaar 2009 niet wordt meegerekend (1,5 %).

Het nominaal aandeel van de woningbouwinvesteringen in het bbp zou licht toenemen. Het zou 5,5 % bedragen in 2020 t.o.v. 5,3 % in 2014 (zie figuur 9).

1. De groei van de investeringen in woongebouwen over de periode 2012-2013 kon ook negatief beïnvloed geweest zijn door een anticipatie-effect voor bepaalde vastgoedprojecten om te kunnen genieten van het verlaagde btw-tarief op nieuwbouw dat tijdelijk werd ingevoerd door het Relanceplan in 2009-2010.
2. Bron: Bank Lending Survey (NBB).

2.2.7. Overheidsinvesteringen

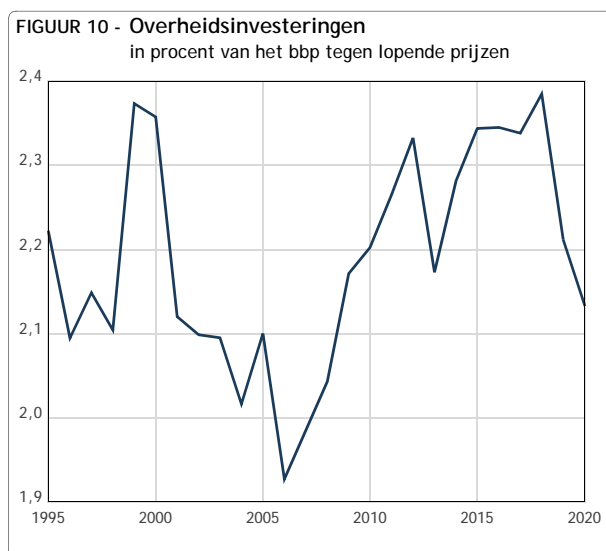
In het begin van de projectieperiode zouden de overheidsinvesteringen vooral geschaagd worden door de investeringsgroei van de gemeenschappen en de gewesten; op middellange termijn door die van de lagere overheid met het oog op de gemeenteraadsverkiezingen van 2018.

Volgens de meest recente gedetailleerde nationale rekeningen, die gepubliceerd werden in oktober 2014, opgesteld werden in het ESR 2010 en rekening houden met een herziening van de perimeter van de overheidssector, ziet de structuur van de overheidsinvesteringen uitgedrukt in lopende prijzen er als volgt uit (gemiddelden tijdens de periode 2010-2012): 54 % door de gemeenschappen en de gewesten, 35 % door de lagere overheid, 10 % door de federale overheid en 1 % door de sociale zekerheid^{1,2}.

De investeringen van de gemeenschappen en de gewesten kennen een sterke groei in 2014 en 2015, vooral als gevolg van de publiek-private samenwerking (PPS) 'Scholen van Morgen'. Nadien zou hun groei beduidend geringer zijn, zelfs negatief voor bepaalde jaren (gemiddelde jaarlijkse groei voor de periode 2016-2020 van -0,2 % in nominale termen en -1,5 % in volume), wat het restrictieve begrotingsbeleid weerspiegelt.

De investeringen van de lagere overheid verlopen volgens een electorale investeringscyclus. In het verleden werd immers vastgesteld dat de lagere overheid haar investeringen doorgaans opdrijft in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen en ze nadien terugschroeft. De investeringsgroei zou dus aanzienlijk versnellen in 2017 en 2018 in de aanloop naar de verkiezingen van 2018, en nadien terugvallen in 2019 en 2020 (postelectorale jaren). Over de volledige periode 2015-2020 zou de gemiddelde jaarlijkse groei van de investeringen van de lagere overheid 3,7 % bedragen in nominale termen en 2,7 % in volume.

Over de gehele projectieperiode (2015-2020) zouden de totale overheidsinvesteringen gemiddeld met 1,6 % per jaar toenemen in nominale termen en met 0,5 % in volume, wat een beperktere groei impliceert dan tijdens de periode 2000-2013 (resp. 3,0 % en 1,1 %).

Tijdens de periode 2011-2013 bereikte het Belgisch nominaal aandeel van de overheidsinvesteringen in het bbp gemiddeld 2,3 %, of 0,7 procentpunt minder dan in de eurozone tijdens dezelfde periode. Tijdens de projectieperiode zou de Belgische quote zich stabiliseren op 2,3 % van het bbp van 2015 tot 2017 en toenemen tot 2,4 % in 2018 alvorens te dalen tot 2,1 % in 2020 (zie figuur 10).

1. Vooral als gevolg van de kapitalisatie van de uitgaven voor onderzoek en ontwikkeling, een methodologische herziening die samenhangt met de overgang naar het ESR 2010, werd die verdeling grondig herzien t.o.v. de gedetailleerde nationale rekeningen van september 2013 waarin het aandeel van de gemeenschappen en de gewesten, gemiddeld over de periode 2010-2012, lager was (42 %) en dat van de lagere overheid hoger (47 %).
2. Merk ook op dat deze Vooruitzichten voor het jaar 2014 rekening houden met de overheidsrekeningen die op 17 april 2015 gepubliceerd werden door het INR (publicatie op NBB.Stat van de tabellen die worden opgesteld voor de notificatie van het overheidstekort en de overheidsschuld aan de Europese Commissie in het kader van de procedure bij buitensporige tekorten). Voor de vroegere jaren zijn onze Vooruitzichten echter coherent met de gedetailleerde nationale rekeningen die gepubliceerd werden in oktober 2014 (INR, Nationale Rekeningen 2013 Deel 2 - Gedetailleerde rekeningen en tabellen, oktober 2014). Daardoor kan er een breuk ontstaan tussen de niveaus van 2013 en die van 2014.

2.2.8. Overheidsconsumptie

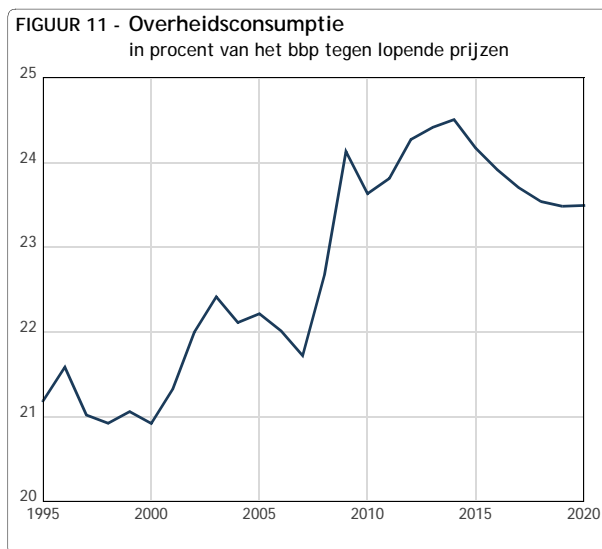
Historisch zwakke groei van de overheidsconsumptie tijdens de projectieperiode.

Over de projectieperiode (2015-2020) en rekening houdend met de beslissingen die gekend waren bij het afsluiten van deze vooruitzichten, zou de groei van de overheidsconsumptie uitgedrukt in volume historisch laag zijn en gemiddeld slechts 0,7 % per jaar bedragen. In de periode 2000-2013 was dat nog 1,6 %. Die groei-vertraging tijdens de projectieperiode is het gevolg van de talrijke geplande besparingsmaatregelen op alle beleidsniveaus.

Wanneer we de belangrijkste componenten van de overheidsconsumptie bekijken, stellen we vast dat de groei van de overheidsconsumptie vrijwel uitsluitend gedragen zou worden door de overheidsuitgaven voor gezondheidszorg¹, die in 2012 33 % van de totale overheidsconsumptie vormden. Het volume van de overheidsuitgaven voor gezondheidszorg zou jaarlijks met gemiddeld 2,5 % stijgen tijdens de projectieperiode, of een groeiritme dat lichtjes hoger is dan dat tijdens de periode 2000-2013 (2,1 %).

De loonmassa van de overheidssector² uitgedrukt in volume, die in 2012 nog de helft van de totale overheidsconsumptie vertegenwoordigde, zou stagneren tijdens de projectieperiode (groei van gemiddeld -0,2 % per jaar), terwijl ze nog beduidend toenam (1,4 %) tijdens de periode 2000-2013. Die duidelijke vertraging wordt verklaard door de groei van de overheidstewerkstelling, die negatief zou zijn tijdens de projectieperiode (gemiddeld -0,4 % per jaar; zie hoofdstuk 3), terwijl die nog 1,0 % per jaar bedroeg tijdens de periode 2000-2013.

Het volume van de netto-aankoop van goederen en diensten, dat reeds systematisch afnam sinds 2010, zou verder krimpen tijdens de periode 2015-2020 (gemiddeld -1,4 % per jaar tegenover +0,8 % tijdens de periode 2000-2013).

Tijdens de periode 2011-2013 bereikte het Belgisch nominaal aandeel van de overheidsconsumptie in het bbp gemiddeld 24,2 %, of 3,2 procentpunt meer dan het gemiddeld aandeel in de eurozone. Dat Belgisch aandeel zou in de projectie dalen van 24,5 % in 2014 naar 23,5 % in 2020. De verschillende componenten van de overheidsconsumptie worden geanalyseerd in hoofdstuk 4.

1. Het gaat meer bepaald om de sociale uitkeringen in natura, die vooral bestaan uit gezondheidszorguitgaven.

2. De term 'loonmassa' dient hier in ruime zin te worden begrepen (met inbegrip van de fictieve bijdragen die vooral de ambtenarenpensioenen bevatten).

2.2.9. Bruto toegevoegde waarden per bedrijfstak

De overgang naar het ESR 2010 en andere herzieningen (die niet gelinkt zijn aan het ESR 2010)¹ hebben (het niveau en/of de groei van) de historische reeksen voor de toegevoegde waarde in bepaalde bedrijfstakken aanzienlijk beïnvloed.

Tijdens de periode 2009-2014 lieten de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', 'krediet en verzekeringen' en 'bouwnijverheid' de sterkste groei van de toegevoegde waarde in volume optekenen.

Over de afgelopen vijf jaar (2009-2014, cf. tabel 4), waarin de conjunctuur zacht uitgedrukt ongunstig kan worden genoemd, nam het volume van de Belgische toegevoegde waarde gemiddeld met slechts 0,5 % per jaar toe. Die groeivoet verhuult echter grote verschillen tussen de bedrijfstakken onderling. Drie bedrijfstakken in het bijzonder konden zich handhaven met een groei die aanzienlijk hoger lag dan de gemiddelde groei: 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (1,9 %), waarvan de activiteit niet afhankelijk is van de conjunctuur, 'krediet en verzekeringen' (1,8 %) en de 'bouwnijverheid' (1,7 %), waarin het jaar 2011 (7,9 %) weliswaar zwaar doorweegt in het gemiddelde. De bedrijfstak 'dienstencheques', die pas sinds 2003 bestaat, zette zijn stijging verder.

Bovendien kan de groei (gemiddeld 1 % per jaar) van de volgende bedrijfstakken, gezien de moeilijke context, als behoorlijk worden bestempeld: de 'verbruiksgoederen', de 'overige marktdiensten', de 'niet-verhandelbare diensten' en 'energie'. De toegevoegde waarde in volume van die laatste bedrijfstak vertoonde evenwel zeer grote jaarlijkse schommelingen (bijvoorbeeld: +11,3 % in 2010; -8,5 % in 2012).

De andere bedrijfstakken ('landbouw', 'intermediaire goederen', 'uitrustingsgoederen', 'vervoer en communicatie', 'handel en horeca') lieten gemiddeld een daling van de toegevoegde waarde in volume optekenen. Die daling was het meest uitgesproken voor de twee bedrijfstakken die het meest aan internationale concurrentie zijn blootgesteld, namelijk de 'uitrustingsgoederen' en de 'intermediaire goederen'. Het is ook niet verwonderlijk dat 'vervoer en communicatie' zich in de groep van de slechter presterende bedrijfstakken bevindt, aangezien een deel van de activiteit van die bedrijfstak in grote mate afhankelijk is van de algemene economische activiteit. De aanzienlijke terugval van de bedrijfstak 'handel en horeca', ten slotte, gaat gepaard met een vertraging van de groei van de consumptieve bestedingen van de particulieren.

Tijdens de periode 2015-2020 stijgt het aandeel van de marktdiensten in de totale toegevoegde waarde en daalt het aandeel niet-verhandelbare diensten en de verwerkende nijverheid.

Tijdens de periode 2015-2020 zou de groei van de totale toegevoegde waarde aantrekken (gemiddeld 1,5 % per jaar). Hetzelfde geldt ook, gemiddeld genomen, voor iedere bedrijfstak afzonderlijk, op drie uitzonderingen na: de 'bouwnijverheid', de 'dienstencheques' (uitdovende groei van die sector, cf. hoofdstuk 3) en de 'niet-verhandelbare diensten' (als gevolg van de bezuinigingsmaatregelen). De takken die gemiddeld het sterkst groeien tijdens de projectieperiode zijn 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening', 'krediet en verzekeringen', 'landbouw' en de 'overige marktdiensten'. Gezien het groot gewicht van de 'overige marktdiensten' in de totale economie, zouden zij gemiddeld ongeveer 0,5 procentpunt tot de groei van 1,5 % bijdragen. Deze bedrijfstak had tijdens de periode 1995-2014 reeds 0,6 procentpunt tot de gemiddelde jaarlijkse groei van 1,8 % bijgedragen.

1. De herzieningen die zijn opgelegd in het kader van de overgang naar het ESR 2010 en de herzieningen die niet gelinkt zijn aan het ESR 2010 worden uiteengezet in het document "Nationale rekeningen ESR 2010 - Het nieuwe referentiekader voor de nationale rekeningen", Instituut voor de Nationale Rekeningen, september 2014.

De evolutie van de toegevoegde waarde in volume beïnvloedt uiteraard, samen met de prijsstijging van de toegevoegde waarde van elke bedrijfstak, de structuur van de Belgische economie. De projectieperiode wordt gekenmerkt door een verdere stijging van het economisch gewicht van de marktdiensten (cf. tabel 4). Het aandeel van de marktdiensten zou in 2020 63,5 % bedragen in nominale termen, tegenover 61,6 % in 2013. Ondanks het herstel van de buitenlandse vraag op middellange termijn, zou het gewicht van de verwerkende nijverheid blijven dalen tijdens de projectieperiode, van 13,9 % van de totale toegevoegde waarde in nominale termen in 2013 tot 12,6 % in 2020. Ook het aandeel van de niet-verhandelbare diensten in de totale toegevoegde waarde zou dalen op middellange termijn. Die terugval zou zich vertalen in een daling van het aandeel in de totale toegevoegde waarde van 0,9 procentpunt tussen 2013 en 2020.

In hoofdstuk 3 wordt de evolutie van de werkgelegenheid per bedrijfstak toegelicht.

TABEL 4 - Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen
in procent

	Structuur in lopende prijzen				Jaarlijkse gemiddelde groeivoet (in volume)		
	1995	2005	2013	2020	1995- 2008	2009- 2014	2015- 2020
Landbouw	1,4	0,9	0,8	0,9	1,9	-0,2	2,1
Energie	3,6	3,2	3,1	3,2	2,7	0,7	1,3
Verwerkende nijverheid	20,2	17,1	13,9	12,6	2,5	-0,9	1,3
- Intermediaire goederen	9,4	8,6	6,7	6,3	3,2	-1,1	1,1
- Uitrustingsgoederen	4,8	3,6	3,1	2,8	2,0	-3,1	1,4
- Verbruiksgoederen	6,0	4,8	4,0	3,5	1,9	1,2	1,6
Bouw	5,3	4,9	5,6	5,6	2,8	1,7	1,2
Marktdiensten	55,6	59,9	61,6	63,5	2,4	0,6	1,9
- Vervoer en communicatie	7,9	8,0	7,1	6,6	2,1	-0,5	1,7
. Vervoer over land	2,7	2,1	1,9	1,7	-0,2	-1,2	2,2
. Vervoer over water en luchtvaart	0,5	0,5	0,2	0,1	8,8	-6,0	2,5
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	4,7	5,5	5,0	4,8	2,7	0,1	1,6
- Handel en horeca	13,6	15,2	14,4	15,1	1,2	-0,7	1,6
- Krediet en verzekeringen	6,1	5,6	6,0	5,4	2,9	1,8	2,2
- Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (exclusief dienstencheques)	6,0	6,5	7,7	8,1	2,0	1,9	2,3
- Overige marktdiensten (exclusief dienstencheques)	21,9	24,5	26,1	28,1	3,2	0,9	1,9
- Dienstencheques	0,0	0,0	0,3	0,2	-	9,3	0,5
Niet-verhandelbare diensten	13,9	14,0	15,1	14,2	1,2	1,0	0,3
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	2,3	0,5	1,5

2.3. Prijzen en kosten

Terwijl de inflatie nog 2,8 % bedroeg in 2012, daalde ze aanzienlijk in 2013 (1,1 %) en bedroeg ze nog amper 0,3 % in 2014. In 2015 zou de inflatie slechts 0,2 % bedragen. De groei van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen zou vervolgens geleidelijk aantrekken tussen 2016 en 2020 om uit te komen op 1,6 % op het einde van de periode.

Inflatie koelt sterk af in 2014...

De Belgische inflatie, gemeten op basis van het nationaal indexcijfer van de consumptieprijzen (NICP), bedroeg amper 0,3 % in 2014 tegenover 2,8 % in 2012 en 1,1 % in 2013. Die daling gedurende drie opeenvolgende jaren hangt grotendeels samen met de evolutie van de energieprijzen.

Terwijl in 2012 gemiddeld 111,7 dollar en in 2013 108,7 dollar neergeteld werd voor een vat Brentolie, was dat in december 2014 nog slechts 62 dollar. De daling van de olieprijs had uiteraard gevolgen voor de prijs van de olieproducten in 2014: stookolie daalde met meer dan 6 % en de motorbrandstoffen met bijna 4 %. Gas en elektriciteit werden ook goedkoper (in het geval van elektriciteit voornamelijk door een daling van de btw-voet in april 2014).

De onderliggende inflatie¹ droeg de laatste jaren eveneens bij tot de daling van de inflatie. De vertraging van de onderliggende inflatie kan deels verklaard worden door de groeivertraging van de loonkosten per eenheid product, maar is ook het gevolg van een methodologische wijziging bij het berekenen van het NICP (het in rekening brengen van de kortingen tijdens de koopjes in januari en juli sinds 2013).

...en zou slechts 0,2 % bedragen in 2015.

De verdere vertraging van de inflatie die in 2015 verwacht wordt (0,2 %), is het gevolg van een verdere afname van de onderliggende inflatie en een meer uitgesproken daling van de prijzen van energieproducten, terwijl de toename van de prijzen van de andere componenten licht zou versnellen.

De prijs van een vat ruwe olie is tussen juli 2014 en januari 2015 spectaculair gedaald (en dook zelfs onder 50 dollar in januari). Sindsdien is de prijs van een vat ruwe olie lichtjes toegenomen, maar voor 2015 wordt uitgegaan van een gemiddelde prijs van 58 dollar, een daling van 42 % ten opzichte van 2014. Door de depreciatie van de euro ten opzichte van de dollar is de daling in euro minder uitgesproken, maar nog steeds aanzienlijk (de prijs van een vat ruwe olie zou dalen van 74,5 euro in 2014 tot 52,3 euro in 2015, een daling van 30 %).

Door die sterke terugval zou de negatieve bijdrage van de olieproducten tot de inflatie groter zijn dan in 2014 en zou die van alle energieproducten eveneens sterker zijn (ondanks hogere distributietarieven voor elektriciteit).

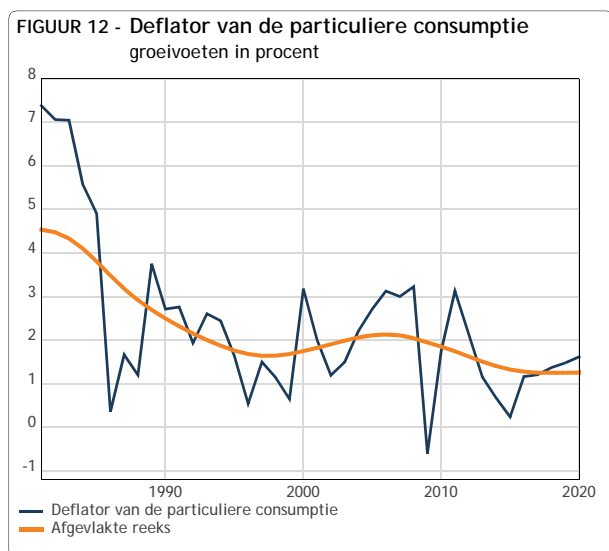
De bijdrage van de 'andere componenten' tot de inflatie zou in 2015 groter zijn dan in 2014 als gevolg van een toename van de prijzen van verse groenten en fruit². Bovendien zou de bijdrage van tabak tot de inflatie dit jaar even groot zijn dan vorig jaar omdat de accijnzen in beide jaren werden verhoogd.

De totale inflatie (NICP) zou in 2015 op gemiddeld 0,2 % uitkomen, terwijl de gezondheidsindex (die minder sterk beïnvloed wordt door het verloop van de olieprijs) met 0,5 % zou toenemen. De inflatie zou vervol-

-
1. De onderliggende inflatie wordt berekend door het NICP te zuiveren voor de impact van prijsveranderingen van administratieve aard en voor het prijsverloop van traditioneel sterk volatiele componenten (energieproducten, tabak, alcohol, voedingsmiddelen).
 2. Die bereikten zeer lage niveaus tijdens de zomer van 2014 door de combinatie van een goede oogst en het Russisch invoerverbod op landbouw- en voedingsproducten. De categorie verse voeding leverde bijgevolg een negatieve bijdrage tot de inflatie van 2014. De prijs van verse groenten en fruit zou dit jaar enigszins toenemen en zo een positieve bijdrage leveren tot de inflatie.

gens aanzienlijk aantrekken, doordat de energieprijzen opnieuw stijgen en de onderliggende inflatie geleidelijk versnelt.

Geleidelijke versnelling van de inflatie tussen 2016 en 2020...

Op middellange termijn zou de groei van het NICP (net zoals die van de deflator van de particuliere consumptie) versnellen en aan het einde van de periode op 1,6 % uitkomen, wat verenigbaar is met de door de ECB gedefinieerde doelstelling van prijsstabiliteit. Gecorrigeerd voor het prijsverloop van volatiele componenten, zou de inflatie op middellange termijn ook toenemen in lijn met het verloop van de binnenlandse kosten. Net als de totale inflatie, zou de onderliggende inflatie gemiddeld 1,4 % bedragen tussen 2017 en 2020.

...door een stijgende bijdrage van de binnenlandse en ingevoerde kosten.

De versnelling van de binnenlandse inflatie vindt plaats tegen de achtergrond van een geleidelijke toename van de binnenlandse kosten, maar de toename van de ingevoerde inflatie zou duidelijk het sterkst bijdragen tot een snellere stijging van de binnenlandse prijzen.

Het verloop van de binnenlandse kosten zou een eerste factor zijn achter de inflatieversnelling. De groeiversnelling van de binnenlandse kosten zou het gevolg zijn van het verloop van de loonkosten na 2017 (zie hieromtrent hoofdstuk 3).

Wat de invoerprijzen betreft, gaat de projectie uit van een geleidelijke prijsontwikkeling (zonder een exogene schok op de buitenlandse prijzen), maar houdt zij wel rekening met een stijging van de olieprijs (en van de andere primaire energievormen). De olieprijs zou over de periode 2016-2020 met gemiddeld meer dan 4 % per jaar in reële termen toenemen. De prijzen van aardgas en vaste brandstoffen zouden eveneens geleidelijk toenemen. In die omstandigheden zou de bijdrage van de ingevoerde inflatie tot de evolutie van de binnenlandse prijzen, na een sterk negatieve bijdrage in 2014 en 2015, opnieuw positief worden vanaf 2016 en uitkomen op 1 procentpunt aan het einde van de periode (zie onderstaande tabel).

TABEL 5 - Bijdrage tot de groei van de deflator van de finale vraag
in procentpunt

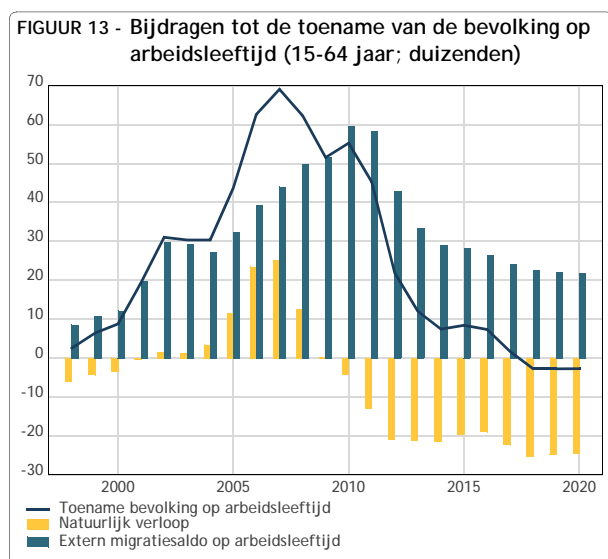
	1997-2002	2003-2008	2009-2013	2014-2015	2016-2017	2018-2020
Binnenlandse kosten	0,9	1,3	1,0	0,5	0,5	0,7
Invoerprijzen	0,6	1,1	0,5	-0,5	0,8	1,0

3. De arbeidsmarkt

3.1. Demografie en arbeidsaanbod

De demografie ondersteunt de groei van het arbeidsaanbod niet langer...

De toename van de bevolking op arbeidsleeftijd viel sterk terug in de eerste helft van dit decennium, van +55 300 personen in 2010 tot +7 500 personen in 2014 (figuur 13).

Eenzijds werd haar natuurlijk verloop¹ negatief in die periode, voornamelijk omdat de omvang van de bevolkingscohorten die 65 jaar werden, sterk toenam. Anderzijds werd het extern migratiesaldo op arbeidsleeftijd minder positief, vooral omdat de immigratie uit niet-EU-landen gevoelig afnam. Op middellange termijn wordt het natuurlijk verloop van de bevolking op arbeidsleeftijd nog negatiever, naarmate sterker bevolkte cohorten 65 jaar worden. Bovendien zou – op basis van de hypothesen in de jongste Demografische vooruitzichten² – ook het extern migratiesaldo verder afkalven, vooral omdat de strengere regelgeving op het vlak van gezinshereniging de immigratie vanuit niet-Europese landen afremt. De toename van de bevolking op arbeidsleeftijd blijft dit en volgend jaar nog op het

zelfde peil als in 2014, maar zakt fors in 2017 en wordt zelfs licht negatief vanaf 2018. Over de gehele periode 2015-2020 (zie tabel 7 aan het einde van de afdeling) bedraagt de toename afgerond 9 000 personen, gevoelig minder dan tijdens de afgelopen zes jaar (+193 000 personen). Het aandeel van de leeftijdsklasse 50-64 jaar blijft oplopen, ten koste van de leeftijdsklassen 25-49 jaar en 15-24 jaar.

Niet alleen valt de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd sterk terug op middellange termijn, bovendien neemt ook nog eens het gewicht van bevolkingsgroepen met relatief lagere activiteitsgraden toe. Dat drukt de groei van de macro-economische activiteitsgraad³ (tabel 6, lijn 2A: gemiddeld met 0,09 ppt per jaar), méér bovendien naarmate de periode vordert. De demografische bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod bedroeg nog 0,10 ppt in 2014, maar wordt negatief vanaf 2017 en valt terug tot -0,18 ppt op het einde van de periode (figuur 14). Gemiddeld over de periode is de bijdrage van de demografie nu negatief (tabel 6, lijn 3A: -0,07 ppt per jaar), terwijl zij de jongste zes jaar nog 0,41 ppt per jaar bedroeg.

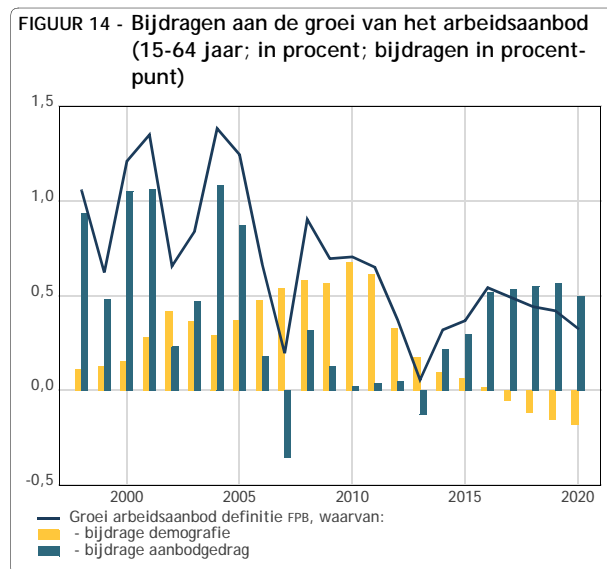
1. Voor de totale bevolking wordt het natuurlijk saldo gedefinieerd als het verschil tussen het aantal geboorten en het aantal sterfgevallen. Dat saldo geeft het 'natuurlijk verloop' van de bevolking, de wijziging in afwezigheid van externe migratiestromen. Voor de bevolking op arbeidsleeftijd kan naar analogie een natuurlijk verloop (toename in afwezigheid van migratie) berekend worden als het verschil tussen enerzijds de instroom op arbeidsleeftijd (cohort die 15 jaar bereikt) en anderzijds de uitstroom uit arbeidsleeftijd (cohort die 65 jaar wordt) plus de sterfgevallen op arbeidsleeftijd.
2. Demografische vooruitzichten 2014-2060. Bevolking, huishoudens en prospectieve sterftecoëfficiënten. FPB-ADS, maart 2015. Voor een nader inzicht in de hypothesen die gebruikt werden bij de projectie van de internationale migratie, zie VANDRESSE, Marie, Une modélisation de l'évolution future de la migration internationale, Working Paper 2-15, FPB, maart 2015.
3. Verhouding tussen totale beroepsbevolking (15 jaar en meer) en bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar).

TABEL 6 - Determinanten van het arbeidsaanbod (15 tot 64 jaar)¹
jaarlijkse groei in procent, bijdragen aan de jaarlijkse groei in procentpunt (ppt)

	2003-2008	2009-2014	2012	2013	2014	2015	2016-2019	2020	2015-2020
1. Groei bevolking op arbeidsleeftijd	0,72	0,45	0,30	0,17	0,10	0,12	0,01	-0,04	0,02
2. Groei activiteitsgraad	0,15	0,02	0,07	-0,11	0,22	0,25	0,46	0,37	0,41
2A. Bijdrage demografie	-0,29	-0,04	0,02	0,01	-0,01	-0,05	-0,09	-0,14	-0,09
2B. Bijdrage aanbodgedrag	0,43	0,05	0,05	-0,12	0,22	0,30	0,54	0,50	0,49
15-24 jaar	-0,15	-0,25	-0,23	-0,32	-0,23	-0,10	-0,02	0,00	-0,03
25-49 jaar; vrouwen	0,18	0,03	0,02	-0,04	0,05	-0,06	0,03	0,02	0,01
25-49 jaar; mannen	-0,05	-0,10	-0,06	-0,10	-0,01	-0,07	-0,02	-0,01	-0,02
50-64 jaar; vrouwen	0,34	0,28	0,24	0,23	0,29	0,31	0,30	0,26	0,29
50-64 jaar; mannen	0,11	0,09	0,09	0,10	0,12	0,22	0,25	0,22	0,24
3. Groei arbeidsaanbod (=1+2)	0,87	0,47	0,38	0,06	0,32	0,37	0,47	0,33	0,43
3A. Bijdrage demografie (=1+2A)	0,44	0,41	0,33	0,18	0,10	0,06	-0,07	-0,18	-0,07
3B. Bijdrage aanbodgedrag (=2B)	0,43	0,05	0,05	-0,12	0,22	0,30	0,54	0,50	0,49

1. Arbeidsaanbod gedefinieerd als beroepsbevolking volgens concept FPB (inclusief niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen).

...maar waar wijzigingen in het aanbodgedrag in het recente verleden globaal nauwelijks bijdroegen...

Voor wijzigingen in het aanbodgedrag¹ geldt dat hun bijdrage aan de groei van het arbeidsaanbod sinds het midden van het voorbije decennium was weggevallen (figuur 14). Positieve bijdragen in de leeftijdsklasse 50-64 jaar (verlies aan relatief belang van het brugpensioen; stijgende participatie van opeenvolgende vrouwelijke cohorten) werden in die periode volledig gecompenseerd door negatieve of teruglopende bijdragen in de overige leeftijdsklassen (tabel 6; figuur 15). Zo hebben de hervormingen in het hoger onderwijs zowel geleid tot een verlenging van de gemiddelde studieduur als tot een toename van het aantal personen dat zich aanbiedt voor hogere studies, wat mee de structurele daling van de activiteitsgraden in de jongste leeftijdsklassen verklaart. In de klasse 25-49 jaar

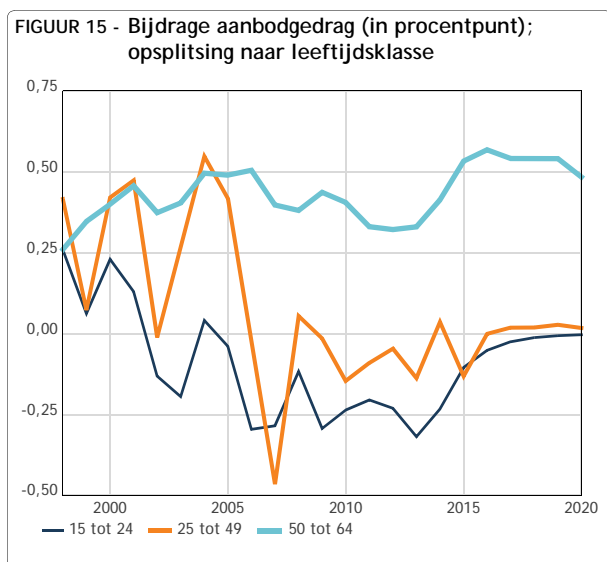
dooft de positieve cohortegerelateerde dynamiek in de evolutie van de vrouwelijke activiteitsgraden dan weer langzaam uit. Ten slotte hebben ook de verstrengde controles op actief zoekgedrag van uitkeringsgerechtigde werklozen gewogen op de evolutie van de (via administratieve cijfers gemeten) activiteitsgraden.

Ook in 2013 bleef de bijdrage van wijzigingen in de activiteitsgraden onder 50 jaar nog sterk negatief, respectievelijk -0,32 ppt in de klasse 15-24 jaar en -0,14 ppt in de klasse 25-49 jaar. De toename van de activiteitsgraden op oudere leeftijd (bijdrage van 0,33 ppt) was onvoldoende groot om die evolutie goed te maken, zodat wijzigingen in activiteitsgraden negatief bijdroegen tot de groei van het arbeidsaanbod (-0,12 ppt). Bovendien halveerde ook nog eens de demografische bijdrage, zodat de groei van het arbeidsaanbod sterk terugviel in dat jaar (van 0,38 % tot 0,06 %).

1. Gedefinieerd als het geheel van wijzigingen in de activiteitsgraden per leeftijd, geslacht en regio van woonplaats.

...worden zij nu de drijvende kracht achter de toename van het arbeidsaanbod...

Vorig jaar zwakte de negatieve dynamiek in de activiteitsgraden onder 50 jaar enigszins af, en werd de evolutie van de activiteitsgraden bij 55-plussers bijkomend ondersteund via de eindeloopbaanmaatregelen (hervorming van het TBS-stelsel in het onderwijs; verstrenging van de voorwaarden om op vervroegd pensioen te gaan) die nog genomen werden door de vorige regering. De globale bijdrage van wijzigingen in de activiteitsgraden werd daardoor terug beduidend positief (0,22 ppt) en compenseerde ruimschoots de verdere afzwakking van de demografische bijdrage, zodat de groei van het arbeidsaanbod aantrok tot 0,32 %.

Vanaf dit jaar zou de daling van de arbeidsmarkt-participatie bij jongeren geleidelijk minder sterk worden, om op middellange termijn volledig te verdwijnen (figuur 15). De bijdrage in de klasse 25-49 jaar ondervindt dit jaar nog de negatieve impact van de hervorming van het systeem van inschakelingsuitkeringen voor werkloze schoolverlaters (de vroegere wachtuitkeringen). Bovenop de strengere controles op actief zoekgedrag, worden nu immers de gevolgen voelbaar van de beperking in de tijd van de inschakelingsuitkeringen. Bovendien worden de voorwaarden voor het verkrijgen van de uitkering dit jaar verder verstrengd. Die maatregelen gaan gepaard met een verhoging van het aantal personen dat beroep doet op het leefloon. Zij zorgen er ook voor dat een aantal personen zich min-

stens tijdelijk terugtrekt uit de arbeidsmarkt (of in elk geval niet langer als werkzoekende geregistreerd wordt), met een negatief effect op de activiteitsgraden in de betrokken leeftijdsklassen. Tijdens het verdere verloop van de projectieperiode wordt de bijdrage van de klasse 25-49 jaar terug (licht) positief, uitsluitend bij vrouwen weliswaar, waar cohorte-effecten nog in beperkte mate een rol spelen.

...vooral door de eindeloopbaanmaatregelen...

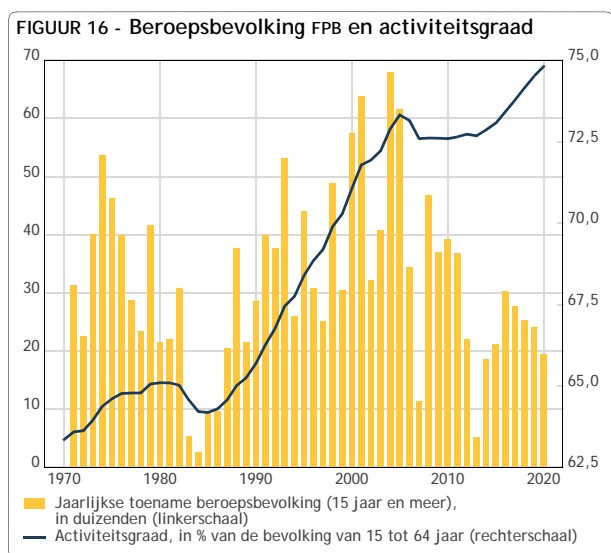
In de hogere leeftijdsklassen zorgen cohorte-effecten bij vrouwen op middellange termijn nog steeds voor een positieve impact op de evolutie van de activiteitsgraden. Dat de bijdrage van het aanbodgedrag in deze leeftijdsklasse op een nog hoger peil komt te liggen dan voorheen, is echter het gevolg van beleidsmaatregelen die genomen werden door de voorgaande en de huidige regering. Zo blijven de verhoging van de minimumleeftijd en de verstrenging van de loopbaanvoorwaarden voor vervroegd pensioen gedurende de gehele periode extra stimulansen geven aan de groei van het arbeidsaanbod in de leeftijdsklasse 60-64 jaar.

In het stelsel van werkloosheid met bedrijfstoelag (SWT, het voormalige brugpensioen) worden zowel de instapleeftijd verhoogd als de loopbaanvoorwaarden voor instroom verder verstrengd. Bovendien is vanaf dit jaar een 'aangepaste beschikbaarheid' voor de arbeidsmarkt vereist voor nieuwe instromers in het stelsel, die vanaf nu dus beschouwd worden als niet-werkende werkzoekenden en op die manier de administratief gemeten werkloosheid en beroepsbevolking verhogen. Het aantal SWT'ers daalde al fors tijdens de afgelopen drie jaar (-12 100 personen in totaal), maar zou onder impuls van de genomen maatregelen op middellange termijn nog eens halveren (-52 000 personen) en tegen het einde van de periode terugvallen tot 55 200 personen, waarvan ruim twee derde 'aangepast beschikbaar' voor de arbeidsmarkt zal zijn en dus deel zal uitmaken van het arbeidsaanbod¹.

1. Op te merken dat ook het stelsel van oudere werkloosheid verder afgebouwd wordt (geen nieuwe instroom in het statuut), zodat binnen de beroepsbevolking volgens definitie FPB een verschuiving plaatsvindt van niet-werkzoekenden naar personen die minstens "aangepast beschikbaar" moeten blijven voor de arbeidsmarkt (zie verder afdeling 4).

Onder invloed van die maatregelen klimt de bijdrage in de klasse 50-64 jaar van 0,41 ppt vorig jaar tot 0,53 ppt in 2015 en blijft zij ook tijdens het vervolg van de projectieperiode rond 0,50 ppt. Omdat daarnaast ook de bijdragen in de klassen onder 50 jaar minder negatief zouden worden dan tijdens de afgelopen zes jaar, ligt de totale bijdrage van gedragswijzigingen nu gevoelig hoger dan toen (0,49 ppt per jaar tegen 0,05 ppt per jaar). Dat compenseert grotendeels het wegvallen van de demografische bijdrage, zodat de gemiddelde groei van de beroepsbevolking nu (0,43 % per jaar) vrijwel even hoog ligt als toen (0,47 % per jaar), maar deze keer uitsluitend gedragen wordt door wijzigingen in de activiteitsgraden.

...zodat de globale activiteitsgraad fors klimt en de groei van de beroepsbevolking op peil blijft.

De toename van de beroepsbevolking versnelt van +18 600 personen in 2014 tot +21 200 personen in 2015 en bereikt een hoogtepunt van +30 200 personen in 2016 (figuur 16). Onder invloed van het verdere verlies aan demografische impulsen, kalft de toename van de beroepsbevolking vervolgens geleidelijk af, tot +19 400 personen in 2020. Dat wijzigingen in het aanbodgedrag tijdens de gehele periode onverminderd blijven bijdragen tot de groei van het arbeidsaanbod, komt tot uiting in de gestage stijging van de macro-economische activiteitsgraad. Die was op ongeveer hetzelfde peil gebleven sinds het midden van de jaren 2000, maar zou op middellange termijn klimmen van 72,9 % tot 74,8 %, ondanks het feit dat veranderingen in de

leeftijdsstructuur van de bevolking op arbeidsleeftijd negatief wegen op zijn evolutie.

TABEL 7 - Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) en beroepsbevolking FPB (15 jaar en meer) jaargemiddelden; verschillen in duizenden

	Bevolking op arbeidsleeftijd			Beroepsbevolking FPB		
	08-02	14-08	20-14	08-02	14-08	20-14
15-24 jaar	50	24	-32	-37	-48	-32
25-49 jaar	2	-19	-42	32	-44	-42
50 jaar en meer	246	189	84	268	250	222
Mannen	144	94	-2	71	37	55
Vrouwen	154	100	11	192	121	92
Totaal	299	193	9	263	159	148

De gecumuleerde toename van de beroepsbevolking over de gehele projectieperiode bedraagt afgerond 148 000 personen (tabel 7), niet zoveel minder dan de toename die tijdens de afgelopen zes jaar (159 000 personen) werd opgetekend. Het arbeidsaanbod neemt opnieuw sterker toe bij vrouwen dan bij mannen en blijft verder verouderen, onder de dubbele impuls van een vergrijzende bevolking op arbeidsleeftijd en toenemende activiteitsgraden in de hogere leeftijdsklassen. Het aandeel van vrouwen in de totale beroepsbevolking stijgt van 46,6 % in 2014 tot 47 % in 2020, dat van de klasse 50 jaar en meer van 28,9 % tot 32,2 %. De gemiddelde leeftijd van de beroepsbevolking was al geklommen van 38,4 jaar in 1997 tot 41,5 jaar in 2014 en stijgt verder tot 42,3 jaar in 2020.

3.2. Arbeidskosten, brutolonen, loonwig, productiviteit en loonaandeel in de sector der ondernemingen

Daling van de nominale en reële arbeidskosten in 2015-2016 als gevolg van het federale arbeidskostenbeleid...

In 2015-2016 zullen de nominale arbeidskosten¹ per uur in de sector van de ondernemingen dalen met 0,1 % en 0,2 % (tabel 8). Rekening houdend met de toegevoegdewaardeprijzen zullen de reële arbeidskosten dalen met 1,1 % en 1,2 %. In 2015 is dit het gevolg van de tijdelijke opheffing van de automatische koppeling van de brutolonen aan de gezondheidsindex², de blokkering van de brutolonen vóór indexering, de daling van de ontslagpremies, en de daling van de bijdragevoeten voor de Fondsen Sluiting Ondernemingen. In 2016 wordt een pakket loonlastenverlagingen in het kader van het competitiviteitspact toegekend (structurele werkgeversbijdrageverminderingen³, sociale maribelsubsidies⁴ en nacht- en ploegenarbeidsubsidies⁵) en zullen de brutolonen vóór indexering als gevolg van het sociaal overleg beperkt stijgen. De stijging van de brutolonen vóór indexering in 2016 (0,5 %⁶) zal bestaan uit een normaal fiscaal en parafiscaal belastbaar deel (0,4 %) en voor het overige uit een fiscaal en parafiscaal onbelast deel.

TABEL 8 - Ontwikkeling van de arbeidskosten, hun samenstelling en hun macro-economische determinanten - sector der ondernemingen incl. dienstenchequebedrijven en PWA-agentschappen
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld

	1986-2020	1986-1996 Vóór wet loonnorm	1997-2014 Sinds wet loonnorm	2015-2020	2015 IPA	2016 IPA	2017-2020
Ex post samenstelling van de arbeidskosten							
1. Nominale arbeidskosten per uur	2,75	4,44	2,22	1,22	-0,12	-0,18	1,91
Verandering toe te schrijven aan ^a :							
- indexering	1,73	1,97	1,90	0,78	0,18	0,11	1,09
- brutolonen per uur vóór indexering	1,07	2,25	0,47	0,71	0,07	0,45	0,93
- netto parafiscale voet	-0,07	0,17	-0,16	-0,27	-0,38	-0,74	-0,12
* waarvan totaal werkgeversbijdragen sociale zekerheid ^b	0,07	0,26	0,06	-0,24	-0,40	-0,53	-0,13
* waarvan loonsubsidies ^c	-0,15	-0,09	-0,22	-0,02	0,03	-0,20	0,01
Reële arbeidskosten per uur en theoretische macro-economische determinanten^d							
2. Reële arbeidsproductiviteit per uur	1,27	2,18	0,87	0,84	0,52	0,65	0,97
3. Werkloosheidsgraad FPB (niveau in %)	12,60	12,48	12,98	11,64	12,26	12,07	11,37
4. Loonwig ^e	-0,03	-0,07	0,13	-0,41	-1,36	-0,91	-0,05
Verandering toe te schrijven aan:							
- interne ruilvoet ^f	0,01	-0,32	0,24	-0,11	-0,71	0,12	-0,02
- belastingen vraagzijde arbeidsmarkt ^g	-0,07	0,17	-0,16	-0,27	-0,38	-0,74	-0,12
- belastingen aanbodzijde arbeidsmarkt ^h	0,04	0,07	0,04	-0,03	-0,28	-0,29	0,09
5. Reële arbeidskosten per uur ⁱ	0,95	2,09	0,59	-0,07	-1,06	-1,20	0,47

a. De som van de componenten is niet exact gelijk aan de totale evolutie vanwege de effecten van de tweede orde.

b. Wettelijke, extralegale, aanvullende pensioen- en fictieve bijdragen. De wettelijke bijdragen zijn na aftrek van de algemene werkgeversbijdrageverminderingen terwijl de doelgroepgerichte werkgeversbijdrageverminderingen als loonsubsidies worden behandeld, dit in overeenstemming met de richtlijnen van ESR 2010.

1. De arbeidskosten zijn gedefinieerd als de brutolonen vermeerderd met de werkgeversbijdragen waarvan de algemene en doelgroepgerichte bijdrageverminderingen en andere loonlastenverlagingen ten gunste van de werkgevers in mindering worden gebracht.
2. De indexering van de brutolonen zal in de privésector slechts bij de volgende overschrijding met 2 % van de relevante index opnieuw toegepast worden.
3. Verhoging van het basisforfait met 28 euro per kwartaal per VTE en verhoging van de lageloongrens (voor een VTE per kwartaal) met 960 euro, geïndexeerd aan de lageloongrens van de werkbonus, in januari 2016 voor de werknemers die niet onder de sociale maribel of de beschutte werkplaatsen vallen.
4. Verhoging van het sociale maribelforfait met 28 euro per kwartaal per VTE in januari 2016.
5. Verhoging van het loonsubsidiepercentage (t.o.v. de brutolonen van de betrokken prestaties) van 15,6 % naar 20,4 % vanaf januari 2016.
6. Wegens die beperking lijkt het weinig waarschijnlijk dat de beslissing om vanaf 2016 de periode van gewaarborgd loon in geval van ziekte ten laste van de werkgevers met één maand te verlengen, effectief zal opgelegd worden.

- c. De loonsubsidies zijn van allerlei aard en worden door verschillende entiteiten van de overheid gefinancierd (zie elektronische statistische annex).
- d. Volgens modellen van collectieve loononderhandelingen tussen werkgevers en werknemers worden de reële arbeidskosten bepaald door de reële arbeidsproductiviteit en de loonwage (positieve correlatie) en de werkloosheidsgraad (negatieve correlatie).
- e. Verhouding tussen arbeidskosten (na aftrek van loonsubsidies) tot nettolonen, gecorrigeerd voor de verschillende evolutie van de toegevoegde waardeindex en de consumptieprijsindex.
- f. Verhouding van de consumptieprijsindex tot de toegevoegde waardeindex.
- g. Werkgeversbijdragen (na werkgeversbijdrageverminderingen) minus loonsubsidies. In 2015: daling van de bijdragevoeten 'Fonds Sluiting Ondernemingen', afschaffing van de bijdrage 'Betaald educatief verlof', invoering bijdrage 'Risicogroepen'.
- h. Werknemersbijdragen (na werknemersbijdrageverminderingen) en bedrijfsvoorheffing.
- i. Gedefleerd met toegevoegdewaardeindex.

...gevolgd door een gematigde groei van de nominale arbeidskosten op middellange termijn.

Vanaf 2017 zullen de nominale arbeidskosten per uur groeien aan gemiddeld 1,9 % per jaar, een tempo dat lager is dan in de periode van loonnormen in het verleden (1997-2014), nl. gemiddeld 2,2 % per jaar. De reële arbeidskosten per uur zullen met gemiddeld 0,5 % per jaar toenemen, minder dan de reële productiviteitsgroei (gemiddeld 1,0 % per jaar). Voor de brutolonen vóór indexering impliceert dit een groei van gemiddeld 0,9 % per jaar. De brutoverloning in 2017-2020 zal dus hoger zijn en ook meer in tred met de reële productiviteitsgroei als in 1997-2014, toen de reële productiviteit met gemiddeld 0,9 % per jaar groeide maar de brutolonen vóór indexering slechts met gemiddeld 0,5 % per jaar toenamen.

KADER 2 - Stabiele loonwage in 2017-2020

Na 2016 blijft de loonwage nagenoeg stabiel omdat de consumptieprijzen ongeveer even snel zullen stijgen als de toegevoegdewaardeindex en omdat de dalende lasten op de vraagzijde van de arbeidsmarkt (werkgeversbijdragen minus loonsubsidies) grotendeels gecompenseerd zullen worden door de stijgende lasten op de aanbodzijde (werknemersbijdragen plus bedrijfsvoorheffing op lonen).

De dalende lasten aan de vraagzijde van de arbeidsmarkt (zie elektronische statistische annex) drukken de loonwage. Daarbij speelt de invloed van het tweede pakket 'structurele werkgeversbijdragen'¹ van het competitiviteitspact in 2019 op de gemiddelde wettelijke bijdragevoet terwijl de aangerekende bijdragevoet verder afneemt naarmate de stock van werklozen met bedrijfstoelag afkalft en de ontslagvergoedingen dalen dankzij de heroplevende conjunctuur. Gemiddeld zal de loonsubsidievoet stijgen, dit onder impuls van het tweede pakket 'nacht- en ploegenarbeidsubsidies'² (ondergebracht in de rubriek 'bedrijfsvoorheffing') en 'sociale maribel'³ (ondergebracht in de rubriek 'Sociale Zekerheid') van het competitiviteitspact in 2019.

Voor het overige zal de bron van de loonsubsidies boekhoudkundig verschuiven van federale naar gewestelijke doelgroepgerichte bijdrageverminderingen en van de Sociale Zekerheid (dienstencheques, activeringen) naar de Gewesten als gevolg van de Zesde Staatshervorming. De gezamenlijke impact van de federale en gewestelijke doelgroepverminderingen op de arbeidskosten zal licht dalen wegens hun forfaitaire aard. We houden ook rekening met een beperkte heroriëntering van de doelgroepverminderingen van 'langdurig' werklozen' naar 'oudere laagverloonden' in Vlaanderen vanaf 2016 als gevolg van het nieuwe doelgroepenbeleid van het Vlaams Gewest, die aangekondigd werd maar nog niet in wetteksten werd vastgelegd. Ook de impact van de dienstenchequesubsidies zal licht dalen en dit wegens vraagbeperkende maatregelen in Wallonië (het Waals Gewest zal de fiscale aftrekbaarheid met twee derden verminderen vanaf 2016).

De stijgende lasten aan de aanbodzijde van de arbeidsmarkt remmen de daling van de loonwage af. Ten eerste, bij onveranderde parameters daalt de impact van de parafiscale werkbonus, i.e. de werknemersbijdrageverminderingen ten gunste van laagverloonden, in de tijd onder druk van reële brutoloonstijgingen aangezien de lageloongrens alleen geïndexeerd is aan de gezondheidsindex en dus het gemiddelde brutoloon niet volgt (zie elektronische statistische annex). En ten tweede, de gemiddelde bedrijfsvoorheffingvoet stijgt naarmate de reële brutolonen stijgen.

1. Verhoging van het basisforfait met 14 euro per kwartaal per VTE en verhoging van de lageloongrens (voor een vte per kwartaal) met 480 euro, geïndexeerd aan de lageloongrens van de werkbonus, in januari 2019 voor de werknemers die niet onder de sociale maribel of de beschutte werkplaatsen vallen.
2. Verhoging van het loonsubsidiepercentage (t.o.v. de brutolonen van de betrokken prestaties) van 20,4 % (januari 2016) naar 22,8 % (januari 2019).
3. Verhoging van het sociale maribelforfait met 14 euro per kwartaal per VTE in januari 2019.

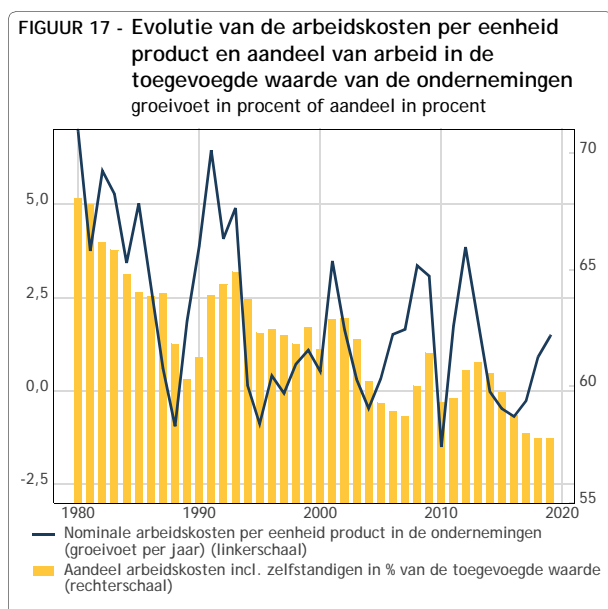
Die evolutie na 2016 moet gezien worden in het licht van een werkloosheidsgraad die gaandeweg daalt, de stijging van de productiviteitsgroei van gemiddeld 0,6 % in 2015-2016 naar gemiddeld 1,0 % per jaar in 2017-2020, de stabiliteit van de loonwage (zie kader), en de waaier van mogelijke reacties van de sociale partners op de brutoloonremmende voorschriften van de opeenvolgende federale regeringen in 2013-2016 (reële brutoloonblokkeringen, indexsprong).

Na 2016 wakkeren de evolutie van productiviteit en werkloosheid de arbeidskostengroei aan. Of de reële brutoloonblokkering en de indexsprong verworven blijven, is onduidelijk. Eén mogelijke hypothese is dat de van boven opgelegde brutolooninleveringen als kunstmatig gezien worden en dus via een inhaalbeweging zullen leiden tot versnelde brutoloonstijgingen in de toekomst (net zoals in landen zonder automatische indexering van de lonen aan de prijzen, brutolonen versneld stijgen na elke nieuwe loononderhandelingsronde). Een andere mogelijkheid is dat de brutolooninleveringen – zelfs indien opgelegd – impliciet de verminderde onderhandelingsmacht van de werknemersorganisaties bevestigen en dat het dus niet tot een inhaalbeweging zal komen, ongeacht de brutolonen in de periode tot 2016 ('bygones are bygones'). In deze Vooruitzichten wordt uitgegaan van een compromis tussen die twee extreme opvattingen.

De nominale arbeidskosten per eenheid product drukken de inflatie beneden de ECB-norm van 2 %.

In 2015-2020 zouden de nominale arbeidskosten per eenheid product met gemiddeld 0,5 % per jaar stijgen (figuur 17), beduidend trager dan de ECB-inflatiedoelstelling van 'minder dan maar dicht in de buurt' van 2 %. Aanvankelijk zouden de nominale arbeidskosten per eenheid product dalen (-0,5 % en -0,7 % in 2015 en 2016), maar achteraf opnieuw en versneld stijgen en uiteindelijk tegen 2020 groeien met 2,0 %, goed voor gemiddeld 1,0 % per jaar in 2017-2020.

Verdere trendmatige daling van het loonaandeel gedurende de projectiehorizon.

Na een tijdelijke en – in historisch perspectief – bescheiden opstoot naar 61,0 % in 2013 brokkelt het aandeel van de arbeidskosten in de toegevoegde waarde van de ondernemingen af en daalt van 60,6 % in 2014 naar 58,0 % in 2020. Ter vergelijking, het loonaandeel daalde van gemiddeld 64,0 % in de jaren tachtig over gemiddeld 63,0 % in de jaren negentig naar gemiddeld 60,6 % in de jaren 2000.

Op lange termijn weerspiegelt het loonaandeel de mate waarin arbeid en andere productiefactoren met elkaar vervangbaar zijn in functie van de relatieve kosten van arbeid en andere productiefactoren. Ook de relatieve onderhandelingsmacht van de werknemersorganisaties is een determinerende factor voor het loonaandeel op lange termijn in de mate dat lonen collectief onderhandeld worden en

de arbeidsmarkt geen perfect-competitieve structuur heeft. Arbeidslastenverlagingen daarentegen, via werkgeversbijdrageverminderingen of loonsubsidies, hebben door de band een onmiddellijke, tijdelijke, daling van het loonaandeel tot gevolg, een effect dat meespeelt in 2016 en 2019. Daarom is vooralsnog onduidelijk of de verdere daling van het loonaandeel na 2014 een nieuwe langetermijntendens inluidt of integendeel tijdelijk is.

3.3. Werkgelegenheid

De werkgelegenheids groei versnelt tot 2017, maar valt daarna terug naarmate zowel de groei van de activiteit afzwakt als de productiviteitsgroei aantrekt.

Na twee jaar van stagnatie (-0,3 % groei in 2012; 0,1 % groei in 2013), groeide de activiteit in de marktsector in 2014 met 1,1 %. Een belangrijk gedeelte van die groei werd weliswaar opgeslorpt door de aantrekkende productiviteitsgroei: zowel de groei van de arbeidsproductiviteit per uur (+0,4 %) als die van de gemiddelde arbeidsduur (+0,3 %) versnelden (tabel 9). Dat is het gevolg van een inhaalbeweging, die volgt op de labour hoarding die was opgebouwd tijdens de jaren van laagconjunctuur. Bovendien was de toename van de dienstencheque (DC)-werkgelegenheid vorig jaar ook veel minder groot dan voorheen, zodat de groei in de marktsector ook om die reden minder arbeidsintensief werd. De toename van de marktwerkgelegenheid bleef dan ook beperkt tot 0,4 %.

TABEL 9 - Arbeidsvolume en werkgelegenheid in de marktbedrijfstakken
gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent

	1981- 2008	2009- 2014	2015- 2020	2013	2014	2015	2016	2017- 2019	2020
Reële toegevoegde waarde	2,3	0,4	1,7	0,1	1,1	1,4	1,7	1,9	1,7
Arbeidsproductiviteit per uur	1,9	-0,1	0,9	0,1	0,4	0,5	0,7	0,9	1,2
Arbeidsvolume	0,4	0,5	0,9	0,0	0,7	0,9	1,0	0,9	0,5
Gemiddelde arbeidsduur	-0,3	0,1	0,0	0,2	0,3	0,1	0,0	-0,1	-0,1
Hoofdelijke werkgelegenheid	0,7	0,4	0,9	-0,3	0,4	0,8	1,0	1,0	0,6
p.m. Arbeidsproductiviteit per hoofd	1,6	0,0	0,8	0,4	0,7	0,6	0,7	0,8	1,1

Vanaf dit jaar verstevigt de groei van de activiteit in de marktsector verder, tot 1,9 % tijdens de periode 2017-2018, om nadien enigszins terug te vallen en in 2020 nog 1,7 % te bedragen (tabel 9). Gemiddeld groeit de toegevoegde waarde in de marktsector op middellange termijn met 1,7 % per jaar, gevoelig meer dan tijdens de afgelopen zes jaar – die dan ook twee recessies bevatten – maar minder sterk dan tijdens de drie decennia die aan de financiële crisis voorafgingen.

In de evolutie van de gemiddelde arbeidsduur spelen zowel conjuncturele, structurele (deeltijdarbeid) als compositie-effecten (de verdeling van de werkgelegenheid naar arbeidsstatuut en bedrijfstak) een rol. De conjunctuur beïnvloedt vooral de evolutie van het aantal gewerkte uren per voltijdsequivalente loontrekkende job. Die zouden pas in de loop van dit jaar terug opklimmen tot een conjunctureel neutraal niveau, wat aan het begin van de projectieperiode nog voor opwaartse druk zorgt op de gemiddelde arbeidsduur.

De impact van deeltijdarbeid komt tot uiting in de evolutie van het aantal voltijdse equivalenten per hoofd van de loontrekkende werkgelegenheid (de 'VTE-factor'). De historische neerwaartse trend in de VTE-factor was de jongste jaren al weggevallen, omdat de toename van het aandeel deeltijdse jobs vertraagde (o.a. omdat de DC-werkgelegenheid op kruissnelheid kwam) en tegelijk ook de relatieve duur van een deeltijdse t.o.v. een voltijdse job bleef toenemen. Bovendien remt de verstrenging van de toegang tot deeltijdse tijdscrediet (geen RVA-uitkering meer voor nieuwe aanvragen zonder motief; verder optrekken van de instapleeftijd voor de landingsbanen) de groei van het aandeel van deeltijdse jobs in de loontrekkende werkgelegenheid verder af. De VTE-factor zou zelfs licht toenemen gedurende de projectieperiode.

Compositie-effecten zorgen daarentegen voor effecten à la baisse op de gemiddelde arbeidsduur gedurende de gehele periode. Enerzijds verandert de samenstelling van de zelfstandige werkgelegenheid ten nadele van de bedrijfstakken met de hoogste arbeidsduur (met name de landbouw). Daarnaast daalt ook het aandeel van de zelfstandige werkgelegenheid in de totale marktwerkgelegenheid. Aangezien zelfstandigen gemiddeld een hoger aantal uren werken, zorgt dat ook voor een negatief effect op de gemiddelde arbeidsduur. Die laat-

ste zou nog licht toenemen in 2015, stabiliseren in 2016 en vanaf 2017 een licht negatief groeipad volgen (-0,1 % per jaar).

De gemiddelde groei van de arbeidsproductiviteit per uur was licht negatief tijdens de jongste zes jaar (tabel 9: -0,1 % per jaar), zowel omdat de periodes van neergaande conjunctuur (2009; 2012-2013) gepaard gingen met forse inzinkingen van de productiviteit als omdat in de periode van herneming (2010-2011) de groei uitzonderlijk arbeidsintensief was. Tijdens de projectieperiode zou de productiviteitsgroei per uur geleidelijk aansterken, van 0,5 % in 2015 tot 1,2 % in 2020, naarmate ook de groei van de lonen voor indexering versnelt (zie afdeling 2).

In historisch opzicht blijft de groei van de productiviteit per uur (0,9 % per jaar gemiddeld tijdens de projectieperiode) echter laag. Gedeeltelijk kan het arbeidsintensief karakter van de groei verklaard worden door de verschuiving van de werkgelegenheid van takken met hoge productiviteitsgroei naar takken met lage productiviteitsgroei, hoewel de minder sterke expansie van de DC-werkgelegenheid (zie verder) de neerwaartse druk op de productiviteitsevolutie enigszins afzwakt. Macro-economisch en op lange termijn (zie hoofdstuk 2, afdeling 2.1) wordt de vertraging van de productiviteitsgroei echter verklaard door een structurele afname van zowel de groei van de kapitaalintensiteit als van de totale factorproductiviteit, wat het groeipotentieel van de Belgische economie verzwakt.

De groei van de marktwerkgelegenheid verdubbelt dit jaar (tot 0,8 %), trekt verder aan tot 2017 (tot 1,2 %), maar valt daarna terug (tot 0,6 % in 2020) naarmate zowel de groei van de activiteit afzwakt als de productiviteitsgroei aantrekt. Gemiddeld over de projectieperiode groeit de marktwerkgelegenheid met 0,9 % per jaar, meer dan het dubbele van de gemiddelde groei uit de periode 2009-2014 en zelfs hoger dan het gemiddelde uit de drie decennia die de financiële crisis voorafgingen.

De werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid blijft slinken, terwijl in de bouw en de handel en horeca het aantal banen nu terug groeit.

De werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid blijft ook tijdens de projectieperiode verder afnemen, zij het in een lager tempo dan in het recente verleden. Terwijl tijdens de afgelopen zes jaar de groei van de toegevoegde waarde gemiddeld nog negatief was in de verwerkende nijverheid, neemt op middellange termijn de activiteit er terug toe. Die groei is echter lang niet voldoende om de – nog altijd aanzienlijke – productiviteitswinsten te overtreffen, zodat de werkgelegenheid nog eens 32 200 eenheden inboet (-1,1 % per jaar), gevoelig minder weliswaar dan tijdens de afgelopen zes jaar (- 80 300 arbeidsplaatsen). Vooral in de meer cyclische takken binnen de productie van intermediaire- en kapitaalgoederen gaan nu minder arbeidsplaatsen verloren dan tijdens de jongste zes jaar, maar in de consumptiegoederenindustrie blijft de uitstoot van arbeidskrachten even sterk als in het recente verleden.

De activiteit in de bouwnijverheid staat al een aantal jaren onder druk, onder meer omdat het moeilijke macro-economische klimaat woog op de investeringen van de gezinnen in woongebouwen (zie hoofdstuk 2, afdeling 2.6) en omdat ondersteunende maatregelen die genomen werden in de nasleep van de financiële crisis afgebouwd werden. De forse daling van de werkgelegenheid tijdens de jongste twee jaar staat dan ook in schril contrast met de sterke werkgelegenheidsprestaties die nog geboekt werden in de periode 2005-2012, maar moet wellicht ook toegeschreven worden aan toenemende outsourcing, waarbij ingezeten werkgelegenheid vervangen werd door gedetacheerde arbeidskrachten (geboekt als invoer van intermediaire diensten). We gaan er in deze Vooruitzichten van uit dat dit proces niet verder uitdiept, zodat, bij een bescheiden gemiddelde groei van de activiteit en bij terugvallende productiviteitswinsten, de werkgelegenheid terug zou toenemen, wat 14 400 extra banen zou opleveren op middellange termijn.

TABEL 10 - Binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak en werkende bevolking
jaargemiddelden, in duizenden personen, tenzij anders vermeld

	Jaarlijkse groeivoeten					Verschillen		Niveau	
	2009-2014	2013	2014	2015	2015-2020	14-08	20-14	1980	2020
Landbouw	-2,9	0,2	-2,9	0,3	-0,4	-11	-1	113	57
Industrie	-1,5	-2,0	-2,0	-0,8	-0,3	-77	-16	1278	813
- Energie	0,6	0,1	-0,9	0,4	0,6	2	2	80	53
- Verwerkende nijverheid	-2,4	-2,4	-2,0	-1,5	-1,1	-80	-32	906	476
- Bouw	0,1	-1,5	-2,2	0,4	0,9	2	14	292	285
Verhandelbare diensten	1,1	0,3	1,2	1,3	1,3	175	228	1638	3052
- Vervoer en communicatie	-1,1	-1,8	-0,3	-0,4	-0,1	-18	-2	295	264
- Handel en horeca	-0,2	-0,8	0,0	-0,2	0,3	-8	13	670	751
- Krediet en verzekeringen	-1,1	-1,4	-0,9	-0,4	-0,1	-8	-1	131	126
- Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening ^a	2,2	1,6	1,7	2,7	2,3	69	84	210	645
- Overige marktdiensten ^b	1,5	0,5	2,6	2,3	2,0	85	129	332	1143
- Dienstencheques en PWA-jobs	11,2	5,5	0,8	-0,1	0,6	56	4	0	122
Niet-verhandelbare diensten	0,3	-0,3	0,1	-0,5	-0,2	15	-9	749	840
- Overheidsadm. en onderwijs	0,6	0,3	0,0	-0,6	-0,3	26	-14	681	795
- Huishoudelijke diensten ^c	-4,2	-12,2	4,2	1,1	2,3	-11	6	68	45
Binnenlandse werkgelegenheid	0,4	-0,3	0,4	0,6	0,7	102	201	3778	4761
Marktbedrijfstakken, waarvan:	0,4	-0,3	0,4	0,8	0,9	87	210	3028	3921
- Loontrekkenden	0,3	-0,5	0,3	0,9	1,1	47	203	2424	3162
- Zelfstandigen	0,9	0,9	0,9	0,3	0,2	40	7	604	760
Werkende bevolking	0,4	-0,3	0,4	0,5	0,7	103	201	3837	4840
Werkgelegenheidsgraad (% bev. 15-64 jaar)	-0,1	-0,4	0,3	0,4	0,7	-0,3	2,7	59,5	66,5

a. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid.

b. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

c. Voor eigen rekening bij gezinnen.

In de takken 'krediet en verzekeringen', 'transport en communicatie' en 'handel en horeca' gingen banen verloren sinds 2008, zowel om conjuncturele (handel, horeca, transport over de weg, opslag en vervoerondersteunende activiteiten) als om structurele redenen (krediet en verzekeringen, afbouw werkgelegenheid bij bpost). Op middellange termijn zou de werkgelegenheid nagenoeg stabiliseren in de eerste twee takken. Nochtans geldt zowel voor de tak krediet en verzekeringen als voor bepaalde deeltakken binnen transport (zoals de NMBS) dat een uitzonderlijk sterke natuurlijke uitstroom van oudere werknemers in het verschieft ligt voor de komende jaren (zie verder), wat ook mogelijkheden biedt om de werkgelegenheid versneld af te bouwen en productiviteitswinsten te boeken. In de handel en horeca – waar vorig jaar al sprake was van een positieve kentering in de evolutie van de werkgelegenheid – trekt de groei van de activiteit terug aan, getrokken door de private consumptie, wat op middellange termijn het aantal arbeidsplaatsen doet toenemen met 12 900 eenheden.

Het gros van de werkgelegenheidscreatie blijft gereserveerd voor de takken 'overige marktdiensten' en 'gezondheidszorg', terwijl de DC-werkgelegenheid sterk aan dynamiek inboet.

De takken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' blijven ook op middellange termijn de belangrijkste bijdragen leveren op het vlak van jobcreatie (respectievelijk 83 600 en 127 900 bijkomende arbeidsplaatsen). In de eerste tak zou de groei van de werkgelegenheid op nagenoeg hetzelfde peil blijven als tijdens de afgelopen zes jaar (2,3 % per jaar). De werkgelegenheidsgroei wordt er als vanouds gevoed door een sterke toename van de vraag naar de corresponderende diensten – zelf getrokken

door de sterke groei van de uitgaven voor gezondheidszorg – en door een zwakke productiviteitsgroei. In de tweede – omvangrijke en heterogene – tak komt de werkgelegenheidsgroei zelfs op een hoger niveau te liggen (2,0 % groei per jaar) dan tijdens de afgelopen zes jaar. Tijdens die periode werd de cyclische component binnen die tak (de interimarbeid) immers hard getroffen door de dubbele recessie.

De groei in de DC-werkgelegenheid – de derde sterkhouders qua jobcreatie uit het voorbije decennium – stakte vorig jaar daarentegen. Het potentieel voor verdere groei in dat type werkgelegenheid lijkt – binnen het huidige toepassingsgebied – beperkt, na de snelle uitbouw sinds het midden van de jaren 2000 en na de opeenvolgende prijsverhogingen van de jongste jaren.

Bij productiviteitswinsten die in de verwerkende nijverheid systematisch hoger blijven dan in de marktdiensten, komt de verderschrijdende tertiarisering van de economie nog meer tot uiting in de sectorale verdeling van de werkgelegenheid dan in die van de toegevoegde waarde. Het gewicht van de verwerkende nijverheid in de totale binnenlandse werkgelegenheid zou krimpen van 11,1 % in 2014 tot 10,0 % in 2020, dat van de marktdiensten zou toenemen van 61,9 % tot 64,1 %. De takken die hun aandeel het sterkst zien toenemen zijn de ‘gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening’ (van 12,3 % tot 13,5 %) en de ‘overige marktdiensten’ (van 22,2 % tot 24,0 %).

Daling van de werkgelegenheid in de overheidsadministratie en bij landsverdediging; stijging in het onderwijs.

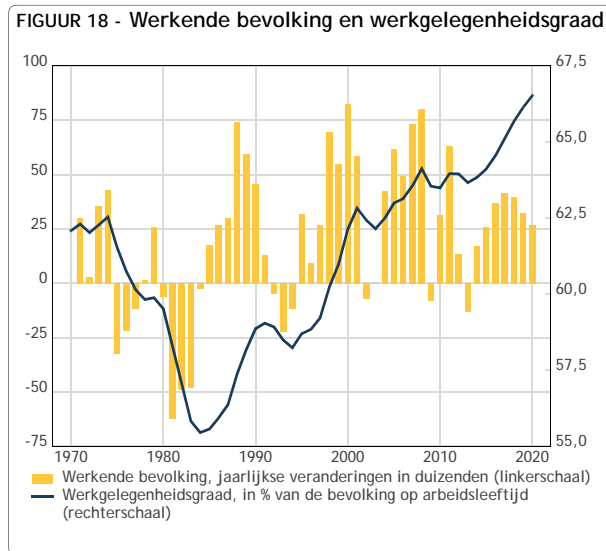
In de tak ‘overheidsadministratie en onderwijs’ steeg de werkgelegenheid tussen 2008 en 2014 met 26 200 personen, onder impuls van de sterke toename in het onderwijs (+32 400 personen). Bij de federale overheid gingen er arbeidsplaatsen verloren in die periode, zowel in de administratie (-5 800 personen) als bij landsverdediging (-9 000 personen). In 2014 is de werkgelegenheid in de tak globaal constant gebleven. In het onderwijs steeg het aantal arbeidsplaatsen verder, terwijl de werkgelegenheid kromp in de administraties op alle beleidsniveaus (door de beperkingen op de vervanging van natuurlijke afvloeiingen) en bij landsverdediging (als gevolg van het ‘Transformatieplan van Defensie’).

In 2015 zou de overheidswerkgelegenheid dalen met 4 800 personen, door de verstrenging van de budgettaire saneringsmaatregelen in de overheidsadministraties (vooral op federaal niveau) en door een nieuwe maatregel die de Vlaamse Gemeenschap nam ter beperking van de toename van het onderwijspersoneel. Tijdens de periode 2016-2020 zou de werkgelegenheid blijven afnemen, gemiddeld met 1 900 personen per jaar. In de overheidsadministraties daalt de werkgelegenheid verder, het gevolg van maatregelen die al genomen werden op de verscheidene beleidsniveaus, terwijl de toename in het onderwijs nu vertraagt (in de veronderstelling dat de omkaderingsgraad constant blijft in projectie).

Over de gehele projectieperiode zou de werkgelegenheid in de tak ‘overheidsadministratie en onderwijs’ dus dalen met 14 400 eenheden (-21 100 personen in de overheidsadministratie in strikte zin, -2 800 personen bij landsverdediging, +9 500 personen in het onderwijs).

De werkgelegenheidsgraad neemt fors toe, maar blijft onder het Europees afgesproken streefcijfer.

Ondanks de dubbele recessie van 2009 en 2010-2011, waren er vorig jaar ruim 103 000 personen méér aan de slag dan in 2008. Aangezien terzelfdertijd de bevolking op arbeidsleeftijd sterk toenam, lag de macro-economische werkgelegenheidsgraad¹ vorig jaar echter nog steeds lager dan in 2008 (63,8 % tegen 64,1 %; figuur 18).

De toename van de werkzame bevolking bedraagt dit jaar 25 500 personen, versnelt tot gemiddeld 39 200 personen in de periode 2016-2018, maar verzwakt daarna terug, en valt terug op 26 500 personen in 2020. Die toename komt volledig op het conto van de marktbedrijfstakingen, aangezien de werkgelegenheid in de niet-markttakken daalt. Op middellange termijn zou de werkzame bevolking stijgen met 201 500 personen, gemiddeld 33 600 personen per jaar.

De macro-economische werkgelegenheidsgraad stijgt dit jaar met 0,28 ppt en bereikt terug het niveau van voor de financiële crisis (64,1 %). Tijdens de periode 2016-2018 klimt hij nog forser (gemiddeld met 0,52 ppt per jaar), maar nadien vertraagt

het stijgingsritme (tot +0,39 ppt in 2020), ondanks het feit dat ook de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd verder afkalft (zie afdeling 1). In 2020 zou hij uitkomen op 66,5 %. Ook de werkgelegenheidsgraad zoals gedefinieerd in het kader van de EU2020-strategie² zou op middellange termijn gevoelig toenemen: van 67,3 % in 2014 tot 70,0 % in 2020. Dat is weliswaar nog ruim verwijderd van de doelstelling van 73,2 % die België heeft onderschreven voor 2020.

De sterkste rekruteringsbehoeften deden zich de jongste jaren voor in de gezondheidszorg, de overige marktdiensten en -gelet op de sterke vervangingsvraag - bij de overheid.

Tabel 11 geeft de jaarlijkse netto-instroom per leeftijdsklasse in de werkzame bevolking (globaal, per arbeidsstatuut, en – voor loontrekkenden – per bedrijfstak), de beroepsbevolking en de werkloze bevolking. Sommeer over alle leeftijdsklassen (kolom 'totaal') geeft het jaarlijkse verschil per variabele. Sinds het uitbreken van de financiële crisis (periode 2009-2014) bedroeg de toename van de werkzame bevolking (de 'uitbreidingsvraag' of UV) gemiddeld 17 200 personen per jaar. Daarnaast verlieten (netto) ook jaarlijks gemiddeld 85 900 personen van 50 jaar of meer de werkzame bevolking, waardoor een 'vervangingsvraag' (of VV) geopend werd. De totale 'rekruteringsbehoeften' (RB=UV+VV)³ die gedekt werden door netto-instromers op leeftijden onder 50 jaar bedroegen gemiddeld dus 103 100 personen per jaar.

1. Verhouding van totale werkzame bevolking en bevolking van 15 tot 64 jaar; administratieve cijfers.

2. Enkel leeftijdscategorie 20-64 jaar; gemeten op basis van de EAK, de 'enquête naar de arbeidskrachten'.

3. Voor een meer gedetailleerde definitie van die begrippen verwijzen we naar de Economische Vooruitzichten 2012-2017 van mei 2012 (hoofdstuk 4, afdeling 5).

TABEL 11 - Netto-instroom op de arbeidsmarkt per leeftijdsklasse
in duizenden; jaargemiddelden

	2009-2014					2015-2020				
	Totaal	49+	15-49	30-49	15-29	Totaal	49+	15-49	30-49	15-29
Loontrekkenden, waarvan:	9,9	-69,5	79,4	-5,7	85,1	32,0	-73,4	105,3	3,3	102,0
- Verwerkende nijverheid	-13,0	-12,8	-0,1	-6,0	5,9	-4,8	-11,2	6,4	-1,8	8,2
- Bouw	-0,9	-3,7	2,9	-1,6	4,5	2,8	-3,8	6,5	0,7	5,8
- Vervoer en communicatie	-2,9	-7,9	4,9	0,3	4,7	-0,2	-6,8	6,6	0,7	5,9
- Handel en horeca	1,5	-8,2	9,6	-3,7	13,3	5,2	-9,0	14,3	-1,1	15,3
- Krediet en verzekeringen	-1,3	-3,0	1,7	-0,4	2,1	0,0	-2,8	2,8	-0,3	3,0
- Gezondheidszorg	10,6	-5,8	16,4	3,6	12,8	13,8	-8,2	22,0	3,6	18,4
- Overige marktdiensten ^a	13,0	-7,0	20,0	-2,5	22,6	15,7	-10,2	25,9	-3,1	29,0
- Overheidsadm. en onderwijs	4,0	-18,6	22,5	5,4	17,1	-2,9	-19,3	16,4	3,2	13,3
- Ambtenaren	-2,8	-20,1	17,4	9,8	7,6	-0,9	-17,4	16,5	9,8	6,7
- Arbeiders / bedienden	12,6	-49,4	62,0	-15,5	77,6	32,8	-55,9	88,8	-6,5	95,3
Niet-loontrekkenden	7,1	-14,9	22,0	9,0	13,0	1,6	-16,7	18,3	7,1	11,1
Werkzame bevolking	17,2	-85,9	103,1	4,3	98,7	33,6	-92,0	125,5	11,7	113,9
Beroepsbevolking	26,4	-97,4	123,8	5,9	117,9	24,6	-100,3	125,0	0,6	124,4
Werkloze bevolking	9,2	-11,5	20,7	1,6	19,2	-9,0	-8,4	-0,6	-11,1	10,5

a. Inclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

In tabel 12 worden voor de werkzame bevolking die stromen uitgedrukt in verhouding tot de corresponderende werkgelegenheid (totaal, per tak of per statuut). Jaarlijks moest ten belope van 2,3 % van de werkzame bevolking gerekruteerd worden onder 50 jaar om zowel de groei van de werkzame bevolking (0,4 % per jaar) als de vervangingsbehoefte (1,9 % van de werkzame bevolking per jaar) te dekken. In de praktijk concentreert de netto-instroom zich in de leeftijden onder 30 jaar, zodat – voor de totale werkzame bevolking – de RB geïnterpreteerd kunnen worden als een rekruteringsvraag naar jongeren.

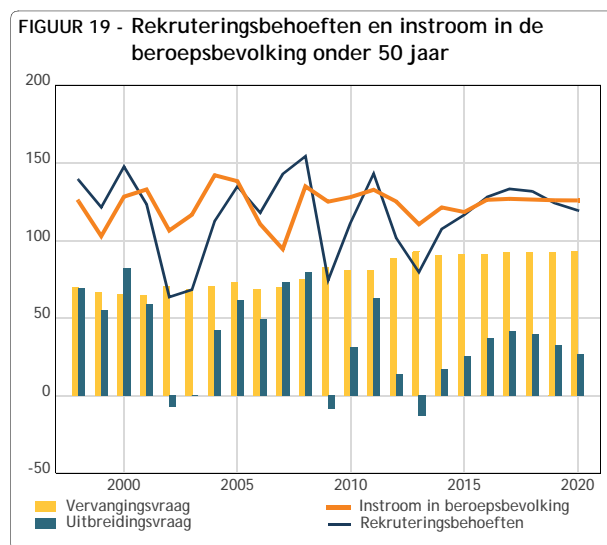
TABEL 12 - Vervangingsvraag (vv), uitbreidingsvraag (uv) en rekruteringsbehoeften (rb)
in procent van de werkgelegenheid per rubriek; jaarlijkse gemiddelden

	2009-2014					2015-2020						
	UV	VV	RB	15-49	30-49	15-29	UV	VV	RB	15-49	30-49	15-29
Loontrekkenden, waarvan:	0,3	1,8	2,1	-0,2	2,3	0,8	1,9	2,7	0,1	2,6		
- Verwerkende nijverheid	-2,4	2,5	0,0	-1,1	1,2	-1,0	2,4	1,4	-0,4	1,8		
- Bouw	-0,4	1,7	1,3	-0,8	2,1	1,3	1,7	3,0	0,3	2,7		
- Vervoer en communicatie	-1,1	3,0	1,9	0,1	1,8	-0,1	2,7	2,6	0,3	2,3		
- Handel en horeca	0,2	1,3	1,6	-0,6	2,2	0,8	1,4	2,3	-0,2	2,4		
- Krediet en verzekeringen	-1,0	2,5	1,4	-0,3	1,8	0,0	2,4	2,3	-0,2	2,6		
- Gezondheidszorg	2,4	1,3	3,6	0,8	2,8	2,6	1,6	4,2	0,7	3,5		
- Overige marktdiensten ^a	1,9	1,0	3,0	-0,4	3,3	2,1	1,3	3,4	-0,4	3,8		
- Overheidsadm. en onderwijs	0,5	2,3	2,8	0,7	2,1	-0,4	2,4	2,1	0,4	1,7		
- Ambtenaren	-0,5	3,6	3,1	1,8	1,4	-0,2	3,2	3,0	1,8	1,2		
- Arbeiders / bedienden	0,4	1,5	1,9	-0,5	2,4	1,0	1,7	2,7	-0,2	2,9		
Niet-loontrekkenden	1,0	2,0	3,0	1,2	1,8	0,2	2,2	2,4	0,9	1,5		
Werkzame bevolking	0,4	1,9	2,3	0,1	2,2	0,7	1,9	2,7	0,2	2,4		

a. Inclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

Proportioneel lagen de RB tijdens de afgelopen zes jaar het hoogst in de gezondheidszorg, in de overige marktdiensten en bij de overheid. In de eerste twee takken was de uitbreidingsvraag veruit de bepalende factor (met een belangrijke rol voor de DC-arbeid bij de overige marktdiensten), terwijl de vervangingsvraag onder het gemiddelde voor alle loontrekkenden lag. Bij de overheid daarentegen was de vervangingsvraag de dominante factor. Het valt trouwens op hoe groot de uitstroom van oudere ambtenaren is geweest tijdens de jongste jaren (20 100 personen of 3,6 % van het totale ambtenarenbestand per jaar). Die uitstroom werd niet volledig gecompenseerd door nieuwe aanwervingen of door statuutverervingen (overstap van een contractueel naar een ambtenarenstatuut), zodat het totale aantal ambtenaren met 0,5 % per jaar zakte. De vervangingsvraag lag verder ook relatief hoog (rond of boven 2,5 % van de werkgelegenheid per jaar) in de takken krediet en verzekeringen, verwerkende nijverheid en vervoer en communicatie.

De demografische druk op de vervangingsvraag wordt afgeblokt door de eindeloopbaanmaatregelen...

In figuur 19 worden voor de klasse 15-49 jaar de RB opgesplitst naar determinanten (UV en VV) en vergeleken met de jaarlijkse netto-instroom in de beroepsbevolking. De VV nam toe van 68 700 personen in 2006 tot 92 700 personen in 2013, omdat steeds sterker bevolkte cohorten de uitstapleeftijden bereiken. Vorig jaar werd die toenemende demografische druk gecounterd door het effect van de eindeloopbaanmaatregelen, zodat de VV licht afnam (tot 90 400 personen). Ook tijdens het gehele verdere verloop van de projectieperiode zouden de eindeloopbaanmaatregelen van de jongste twee regeringen er voor zorgen dat de VV nagenoeg stabiliseert. Gemiddeld ligt hij dus slechts licht hoger dan tijdens de afgelopen zes jaar (tabel 11: netto-

uitstroom van 92 000 personen in de klasse van 50 jaar of meer). Zonder hervormingen zou hij tijdens de projectieperiode 14 800 personen per jaar hoger hebben gelegen.

...maar die laatste ondersteunen ook de werkgelegenheidsgroei, die zorgt voor grotere rekruteringsbehoeften onder 50 jaar.

De eindeloopbaanmaatregelen houden meer 50-plussers aan de slag, zodat ex ante de vervangingsnoden (en dus de RB) minder snel stijgen dan bij ongewijzigd beleid. Maatregelen die het arbeidsaanbod verruimen geven echter ook een stimulans aan de globale werkgelegenheidsgroei, zodat de UV sterker toeneemt dan bij ongewijzigd beleid en het effect op de RB ex post gemilderd wordt. De UV komt tijdens de projectieperiode op een hoger peil te liggen dan tijdens de jongste zes jaar (tabel 11: +33 600 personen per jaar), waardoor de RB nu oplopen tot 125 500 personen per jaar. Het grootste gedeelte daarvan zal gericht zijn naar jongeren onder de 30 jaar (113 900 personen per jaar; 683 400 personen gecumuleerd over 6 jaar).

Het profiel van de RB volgt dat van de UV (zie figuur 19): toename tot en met 2017, geleidelijke terugval daarna. Tijdens de periode 2016-2018 liggen de RB zelfs iets hoger dan de netto-instroom in de beroepsbevolking, zodat in de klasse 15-49 jaar een netto-uitstroom uit de werkloosheid plaatsvindt. Dat deed zich de jongste decennia enkel voor in periodes van hoogconjunctuur (einde jaren '90; periode 2006-2008). Ook gemiddeld over de periode is er een lichte netto-uitstroom onder 50 jaar uit de werkloosheid (tabel 11: 600 personen per jaar). Gekoppeld aan de gebruikelijke uitstroom op oudere leeftijd (8 400 personen per jaar), betekent dit dat op middellange termijn de werkloosheid gevoelig afneemt (met 9 000 personen per jaar; zie verder afdeling 4).

De rekruteringsbehoeften dalen bij de overheid...

Zoals vermeld, drukken de eindeloopbaanhervormingen de vv in vergelijking met een situatie van ongewijzigd beleid. De maatregelen die de instroom in SWT en oudere werkloosheid aan banden leggen, spelen enkel in de markt takken. Nochtans is de impact van de hervormingen nog groter bij de overheidsadministratie en – vooral – het onderwijs, omdat de TBS-hervorming specifiek op die tak is gericht, en omdat de verstrenging van de loopbaanvoorwaarden voor vervroegd pensioen veel sterker speelt bij ambtenaren dan bij de overige werknemers. De uitstroom van ambtenaren in de hogere leeftijdsklassen blijft erg hoog, maar vermindert licht in vergelijking met de afgelopen zes jaar (17 400 personen of 3,2 % van het totale ambtenarenbestand per jaar). Zonder maatregelen zou hij nog gevoelig hoger zijn uitgevallen (naar raming 5 500 personen extra per jaar). De vv in de tak overheidsadministratie en onderwijs blijft in die omstandigheden vrijwel gelijk aan die van de afgelopen zes jaar. Omdat niet alle uitstromers vervangen zullen worden door nieuwe rekruteringen, dalen de RB echter in vergelijking met de voorbije zes jaar en neemt de overheidswerkgelegenheid af. Op te merken weliswaar dat een beleid van niet (of slecht erg partiële) vervanging van uitstromers voor een nog sterkere vermindering van de overheidswerkgelegenheid gezorgd zou hebben mochten er geen eindeloopbaanhervormingen zijn doorgevoerd.

...maar stijgen in alle markt takken.

Het aandeel van de overheid in de (netto)-rekruteringen van loontrekkenden onder 30 jaar zakt van gemiddeld 20,1 % tijdens de afgelopen zes jaar tot slechts 13 % tijdens de projectieperiode (zie tabel 11). De marktbedrijf takken krijgen dus meer ruimte om te putten uit de opeenvolgende lichtingen nieuwkomers. Uit tabel 12 blijkt dat in alle markt takken de RB bij loontrekkenden op een hoger peil komen te liggen dan in de voorbije zes jaar. Nochtans zou – na verrekening van de eindeloopbaanmaatregelen – de vv in de meeste takken vergelijkbaar blijven aan die van de afgelopen zes jaar. Dat meer gerekruteerd moet worden, komt dus vooral doordat de werkgelegenheid in alle takken sterker groeit (of minder krimpt) dan tijdens de jongste zes jaar. Die groeiverschillen zijn het meest uitgesproken in de verwerkende nijverheid en de bouwnijverheid, die hun RB het sterkst zien oplopen in vergelijking met de vorige zes jaar. Dat neemt niet weg dat de RB nog steeds het hoogst blijven in de takken gezondheidszorg en ‘overige marktdiensten’. Hun aandeel in de (netto)-rekruteringen van loontrekkenden onder 30 jaar (tabel 11) neemt nog sterk toe: van 15 % tot 18 % voor de gezondheidszorg, van 26,6 % tot 28,4 % voor de overige marktdiensten.

3.4. Werkloosheid en arbeidsreserve

De werkloosheid steeg sinds 2008, maar minder dan de lage economische groei zou doen vermoeden...

De werkloosheid volgens de definitie van het FPB (werkzoekenden volgens administratieve cijfers plus 'oudere werklozen') lag vorig jaar 55 400 personen hoger dan in 2008 (tabel 13); de werkloosheidsgraad klom in die periode van 11,7 % tot 12,4 % (figuur 20). Dat ondanks de gemiddeld erg lage economische groei de werkloosheid niet sterker opliep, heeft zowel te maken met de bijzonder zwakke productiviteitsgroei als met de negatieve schokken op de activiteitsgraden in de jongere- en middenleeftijdsklassen.

TABEL 13 - Arbeidsreserve en werkloosheid¹
jaargemiddelden, in duizenden; graden in procent

	Verschillen						Niveau	
	14-08	14-13	15-14	16-15	20-16	20-14	2014	2020
Potentieel arbeidsaanbod (1)	142	14	9	12	39	60	5419	5480
- Voltijdse loopbaanonderbreking (2)	-4	0	0	0	-1	-1	23	21
- SWT - niet werkzoekend (3)	-12	-5	-12	-18	-56	-86	102	16
Beroepsbevolking definitie FPB (4)	159	19	21	30	96	148	5295	5442
- Werkende bevolking	103	17	25	37	139	201	4639	4840
- Administratieve werkzoekenden (5)	98	14	7	4	-8	3	598	601
* waarvan: 15 tot 49 jaar	62	4	-9	-12	-43	-65	454	389
* waarvan: 50 jaar en meer	36	10	17	17	35	68	143	212
** waarvan: SWT (5bis)	4	0	6	8	20	34	5	39
- 'Oudere werklozen' (6)	-42	-12	-12	-11	-34	-57	58	1
Werkloosheid definitie FPB (7)=(5)+(6)	55	2	-4	-7	-43	-54	656	602
- waarvan: met werkloosheidsuitkering	-6	-12	-24	-7	-32	-63	495	432
- waarvan: zonder werkloosheidsuitkering	61	14	20	0	-11	9	161	170
Arbeidsreserve (8)=(7)+(2)+(3)	39	-3	-17	-25	-100	-141	781	640
p.m. SWT - totaal (3)+(5bis)	-8	-4	-6	-9	-37	-52	107	55
Graad van arbeidsreserve (8)/(1)	0,4	-0,1	-0,3	-0,5	-1,9	-2,7	14,4	11,7
Werkloosheidsgraad definitie FPB (7)/(4)	0,7	0,0	-0,1	-0,2	-1,0	-1,3	12,4	11,1

1. Potentieel arbeidsaanbod, beroepsbevolking en werkende bevolking: inclusief personen van 65 jaar en meer.

... terwijl er een tendens was naar sterkere beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt en stringenter toegang tot uitkeringen...

Die periode werd ook gekenmerkt door een tendens naar strengere eisen op het vlak van beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt en stringenter voorwaarden voor het verkrijgen of behouden van werkloosheidsgebonden uitkeringen. In de jongere leeftijdsklassen werd de inschakelingstijd voor werkloze schoolverlaters verlengd (zodat zij gedurende langere tijd niet-uitkeringsgerechtigd blijven) en bracht de striktere opvolging van het zoekgedrag méér schorsingen van uitkeringsgerechtigden met zich mee. In de oudere leeftijdsklassen werd minder beroep gedaan op de statuten van vervroegde uittreding. Zo daalde het aantal SWT'ers met 8 200 personen in die periode en moest een gedeelte van hen beschikbaar blijven voor de arbeidsmarkt (+3 600 werkzoekende SWT'ers). Bovendien had de stelselmatige verhoging van de instapleeftijd voor het verkrijgen van de vrijstelling om in te gaan op jobaanbiedingen een sterke vermindering tot gevolg van het aantal personen met het statuut van 'oudere werkloze' (-42 500 personen sinds 2008). Dat werd weliswaar in belangrijke mate gecompenseerd door een toename van het aantal uitkeringsgerechtigde werkloze 50-plussers die administratief beschikbaar moeten blijven voor de arbeidsmarkt.

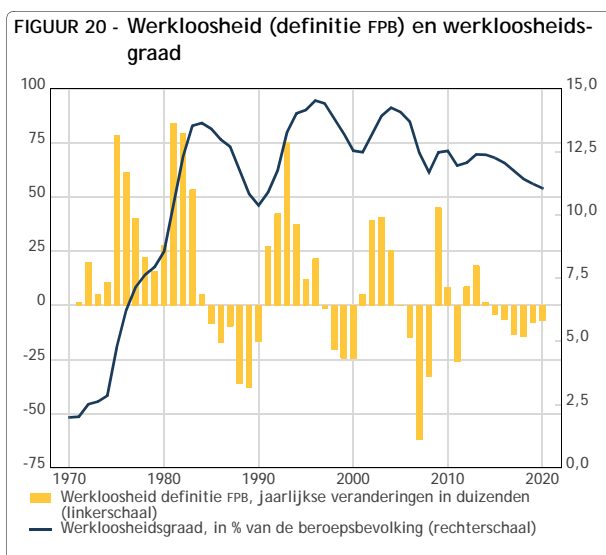
Door die tendens veranderde de samenstelling van de arbeidsreserve¹. Enerzijds steeg het aantal administratieve werkzoekenden tijdens de jongste zes jaar (+97 800 personen) sterker dan de FPB-werkloosheid. Anderzijds daalde het aantal werkloze uitkeringstrekkers (tabel 13: -6 000 personen en zelfs -17 800 personen indien alle SWT'ers meegerekend worden).

...die nog verder wordt uitgediept op middellange termijn.

Tijdens de projectieperiode wordt die tendens nog verder uitgediept. De beperking van de inschakelingsuitkeringen in de tijd zorgt er dit jaar voor dat naar raming 21 500 personen niet langer beroep kunnen doen op een werkloosheidsuitkering. Daarnaast worden ook de toegangsvoorwaarden voor het verkrijgen van de inschakelingsuitkering nog verder verstrengd. Ook worden de instapleeftijden en anciënniteitsvoorwaarden in de verscheidene SWT-regimes opnieuw opgetrokken. Ten slotte wordt vanaf dit jaar van alle nieuw instromende SWT'ers en werklozen op oudere leeftijd minstens een 'aangepaste beschikbaarheid' voor de arbeidsmarkt vereist. Dat betekent dat gedurende de projectieperiode het stelsel van oudere werkloosheid de facto uitdooft (tabel 13: -57 000 personen) en dat op het einde van de periode het merendeel van de SWT'ers tot de categorie werkzoekenden zal behoren.

De daling van de werkloosheidsgraad versnelt aan het begin van de periode, vertraagt nadien.

De conjuncturele herneming zorgde er voor dat de werkzame bevolking vorig jaar terug steeg (+ 17 000 personen), maar dat was nog onvoldoende om de stijging van de beroepsbevolking (+ 18 600 personen) op te vangen, zodat de werkloosheid (volgens FPB-definitie) nog licht toenam (+1 500 personen). De werkloosheidsgraad stabiliseerde op 12,4 %. Het aantal personen in het stelsel van oudere werkloosheid daalde opnieuw fors (-12 500 personen), na het optrekken van de minimale instapleeftijd in het statuut tot 60 jaar, zodat het aantal werkzoekenden wel nog aanzienlijk toenam (+14 000 personen). Het aantal SWT'ers dat niet beschikbaar moest zijn voor de arbeidsmarkt daalde ook substantieel (-4 600 personen), zodat de globale arbeidsreserve wél licht afnam.

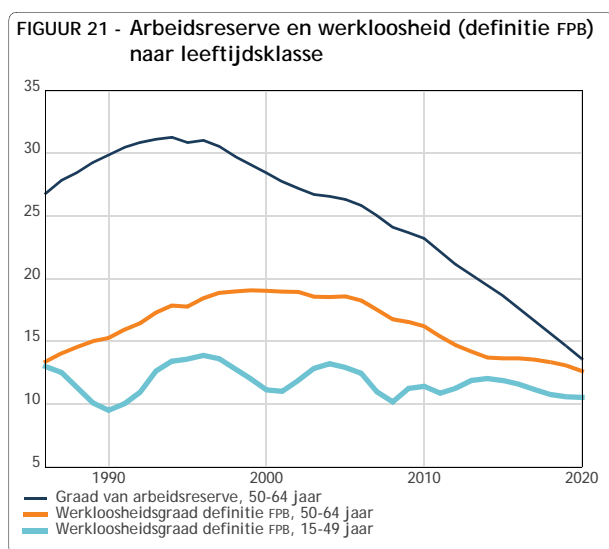
Dit jaar sterkt de toename van de werkzame bevolking verder aan (+25 500 personen). De beperking van de inschakelingsuitkeringen in de tijd zorgt voor een neerwaartse schok op de beroepsbevolking, maar de eindeloopbaanmaatregelen verruimen het arbeidsaanbod, dat toeneemt met 21 200 personen. De werkloosheid daalt dit jaar dus met 4 300 personen en de werkloosheidsgraad zakt tot 12,3 %. Het feit dat nieuwe instromers in SWT nu beschikbaar moeten blijven voor de arbeidsmarkt (+ 6 300 personen), verhoogt de werkloosheid in de FPB-definitie². De verdere ontmanteling van het statuut van 'oudere werkloze' (-11 500 personen) laat a priori de werkloosheid volgens FPB-definitie ongemoeid, maar draagt er toe bij dat het aantal werkzoekenden (inclusief aangepaste beschikbaarheid) ook dit jaar blijft toenemen (+ 7 300 personen).

1. Arbeidsreserve: werkloosheid definitie FPB plus niet-werkzoekende SWT'ers en voltijdse loopbaanonderbrekers.
2. Bij de opmaak van de jongste Economische Begroting werd er nog van uitgegaan dat de volledige bestaande stock SWT'ers onder 60 jaar vanaf 1 januari van dit jaar beschikbaar werd voor de arbeidsmarkt, zodat de transfer tussen niet-werkzoekende en werkzoekende SWT'ers veel abrupter gebeurde. De werkloosheid volgens FPB-definitie zou dit jaar dan veel sterker zijn opgelopen. Inmiddels werd de maatregel beperkt tot nieuwe instromers en werd de notie 'aangepaste beschikbaarheid' in het leven geroepen.

Zowel de groei van de beroepsbevolking als die van de werkzame bevolking versnellen tijdens de eerste helft van de projectieperiode om daarna enigszins terug te vallen (zie afdelingen 1 en 3), maar voor de werkzame bevolking is dat profiel meer uitgesproken, zodat de afname van de werkloosheid eerst oploopt (tot gemiddeld 13 900 personen in de periode 2017-2018), maar daarna terugvalt (-7 000 personen in 2020). De werkloosheidsgraad daalt gedurende de gehele periode, sterker in 2017-2018 weliswaar, en komt uit op 11,1 % in 2020.

Op zes jaar tijd daalt de werkloosheid in de FPB-definitie met 53 700 personen. Omdat ook het aantal niet-werkzoekende SWT'ers drastisch terugvalt, daalt de arbeidsreserve nog veel sterker (- 141 300 personen) en zakt de graad van arbeidsreserve¹ veel meer (van 14,4 % tot 11,7 %). Terzelfdertijd bestaat – na de uitdoving van het stelsel van oudere werkloosheid en gezien de groeiende beschikbaarheid van SWT'ers – op het einde van de periode vrijwel de volledige arbeidsreserve uit werkzoekenden. Het aantal werkzoekenden ligt in 2020 zelfs licht boven het niveau uit 2014 (+ 3 300 personen).

De daling van de graad van arbeidsreserve bij 49-plussers versnelt nog...

In de leeftijdsklasse van 50 tot 64 jaar daalde de graad van arbeidsreserve structureel sinds het midden van de jaren negentig: van 31,3 % in 1994 tot 24,1 % in 2008 (figuur 21). Ook in de jaren volgend op de financiële crisis bleef hij significant dalen, tot 19,5 % in 2014. Het aantal SWT'ers nam in verhouding tot het potentieel arbeidsaanbod af van 8,5 % in 2008 tot 6,8 % in 2014; het aantal 'oudere werklozen' van 7,4 % tot 3,7 %. Die evolutie ging slechts gedeeltelijk ten koste van een verhoogd aandeel van administratief werkzoekenden in het potentieel arbeidsaanbod (toename van 7,9 % tot 9,1 %). Dat betekent dat sinds 2008 de werkzame bevolking nog sterker is gegroeid dan het potentieel arbeidsaanbod in de klasse 50-64 jaar. De werkgelegenheidsgraad krom er van 50,9 % in 2008 tot 57,4 % in 2014, in de klasse 55-64 jaar zelfs van 38,3 % tot 46,6 %.

Tijdens de projectieperiode zou het aandeel van oudere werklozen in het potentieel arbeidsaanbod verschrompelen tot 0,1 % en dat van SWT'ers verder slinken tot 3,2 %. Dat laatste is het gevolg van de striktere toegangsvoorwaarden, maar ook van de invoering van de 'aangepaste beschikbaarheid' voor nieuwe instromers. Die zou voor een bijkomend ontradend effect op de instroom maar ook voor hertewerkstelling van SWT'ers moeten zorgen. Ondanks het feit dat de eindeloopbaanstatuten stelselmatig afgebouwd worden, zou de toename van administratief werkzoekenden in de oudere leeftijdsklassen beperkt blijven: hun aandeel in het potentieel arbeidsaanbod stijgt tot 12,4 % in 2020. De afname van de graad van arbeidsreserve zou in de oudere leeftijdsklassen dus nog versnellen in vergelijking met het recente verleden, zodat hij op het einde van de periode zakt tot 13,6 % (figuur 21). De afname van de werkloosheidsgraad in de FPB-definitie wordt in die klasse geremd door de geleidelijke opname van SWT'ers bij de werkzoekenden.

In dit scenario is er een belangrijke stijging van de werkgelegenheidsgraad in de oudere leeftijdsklassen: van 57,4 % tot 64,1 % in de klasse 50-64 jaar, van 46,6 % tot 57,2 % in de klasse 55-64 jaar. In de eerste plaats wordt die stijging verklaard door de toename in de graad van potentieel arbeidsaanbod (cohort-effecten bij vrouwen; verstrengde toegang tot vervroegd pensioen). Bij 55-plussers geldt bovendien dat de massale afbouw van de eindeloopbaanstelsels meer personen aan de slag houdt en de arbeidsreserve doet verminderen. Hoe sterk, zal onder meer afhangen van de concrete invulling van zowel de 'aangepaste beschikbaarheid' als de

1. Verhouding tussen arbeidsreserve en potentieel arbeidsaanbod (arbeidsreserve plus werkende bevolking).

begeleidende maatregelen op het vlak van arbeidsbemiddeling die in de praktijk door de gewesten zullen worden uitgewerkt, maar vooralsnog erg onduidelijk blijven. In deze Vooruitzichten zijn we van de hypothese uitgegaan dat het aandeel van werkzoekenden in het potentieel arbeidsaanbod in de klasse 58-64 jaar op termijn tendeert naar wat geobserveerd wordt op 57 jaar (leeftijd waarvoor de mogelijkheid tot vervroegde uittreding al vroeger werd afgebouwd), maar dat die evolutie in 2020 nog niet op kruissnelheid zou zijn.

...terwijl de werkloosheidsgraad in de klasse onder 50 jaar naar zijn bodemniveau van de jongste decennia neigt.

Ex ante zet die toename van de werkgelegenheid in de oudere leeftijdsklassen opwaartse druk op de werkloosheidsgraad in de overige leeftijdsklassen. Ex post hebben arbeidsaanbodverruimende maatregelen – via de neerwaartse druk op de evolutie van de loonkosten die zij genereren – echter ook een positief effect op de globale werkgelegenheid en wordt het effect op de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar gemilderd. De werkloosheidsgraad in die klasse (die traditioneel sterker beïnvloed wordt door cyclische factoren) klom sinds het uitbreken van de financiële crisis van 10,2 % tot 12,1 %. Hij neemt aanhoudend, zij het in bescheiden mate, af tijdens de gehele projectieperiode, om in 2020 uit te komen op 10,5 %, in de buurt van de bodemniveau's die golden in conjunctureel gunstige periodes tijdens de laatste decennia.

4. Overheidsfinanciën

4.1. Gezamenlijke overheid

4.1.1. Rekening van de gezamenlijke overheid

Het vorderingensaldo van de gezamenlijke overheid, dat in 2014¹ nog een terugval kende, zou vanaf 2015 gestaag verbeteren. De verbetering is in 2015-2016 vooral te danken aan de daling van de rentelasten en vanaf 2017 aan de toename van het primair overschot. De daling van de ontvangsten, die begon in 2014, zet zich voort tot in 2017. Vervolgens stabiliseren de ontvangsten om nadien licht te stijgen tegen het einde van de projectieperiode. De primaire uitgaven, die sinds 2013 teruglopen, zouden op middellange termijn verder blijven dalen, maar iets minder uitgesproken tegen het einde van de projectieperiode.

TABEL 14 - Rekening van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ontvangsten	51,5	50,9	50,4	50,1	49,9	49,9	50,0	50,1
Fiscale en parafiscale ontvangsten	44,8	44,5	44,4	44,2	44,0	44,0	44,1	44,2
Niet-fiscale ontvangsten	4,3	3,9	3,8	3,7	3,7	3,7	3,7	3,6
Toegerekende sociale premies	2,4	2,5	2,3	2,3	2,2	2,2	2,2	2,3
Uitgaven	54,4	54,2	53,2	52,6	52,0	51,5	51,2	51,2
Primaire uitgaven zonder toegerekende bijdragen	48,8	48,6	48,1	47,8	47,4	47,1	47,0	47,0
Werkingskosten en investeringen	16,2	16,3	16,0	15,8	15,6	15,4	15,1	15,0
Niet-sociale overdrachten	7,5	7,1	6,7	6,7	6,5	6,4	6,4	6,4
Sociale uitkeringen (definitie scw)	25,2	25,3	25,5	25,3	25,3	25,3	25,4	25,6
Rentelasten	3,2	3,1	2,8	2,5	2,3	2,2	2,0	1,9
Toegerekende sociale premies	2,4	2,5	2,3	2,3	2,2	2,2	2,2	2,3
Primair saldo	0,3	-0,1	0,0	0,0	0,3	0,6	0,8	0,8
Vorderingensaldo	-2,9	-3,2	-2,7	-2,5	-2,1	-1,6	-1,2	-1,1
Entiteit I	-2,5	-2,6	-1,3	-1,9	-1,6	-1,2	-1,1	-1,1
Entiteit II	-0,4	-0,6	-1,4	-0,6	-0,5	-0,4	-0,2	0,0

4.1.2. Structurele evoluties

Het structureel vorderingensaldo (i.e. gecorrigeerd voor het conjunctuureffect en eenmalige maatregelen en verschuivingen) verbetert voortdurend vanaf 2015, maar minder snel dan het effectief vorderingensaldo. Het verkleinen van de output gap draagt immers vanaf 2015, en in grotere mate vanaf 2017, bij tot de verbetering van het effectief saldo. De eenmalige maatregelen en verschuivingen (zie tabel 33 en 34) dragen daarentegen amper bij tot de schommelingen van het saldo, behalve in 2016, wanneer die maatregelen en verschuivingen bijna verdwijnen. De verbetering van het structureel vorderingensaldo kan in 2015 en op middellange termijn grotendeels worden toegeschreven aan de dalende rentelasten. Het structureel primair saldo verbetert ook, maar in mindere mate.

De structurele daling van de ontvangsten in 2014 en 2015 is onder meer het gevolg van niet-permanente nominale effecten (die niet worden opgenomen in de methode van de EC): de binnenlandse prijzen, die de evolutie van de belastbare basis beïnvloeden van de sociale bijdragen, de personenbelasting of de btw, groeien trager dan de bbp-deflator, en de rentedaling weegt op de aanslagbasis van de roerende voorheffing. Ze is vooral het resultaat van de daling van de niet-fiscale ontvangsten, met name de ontvangsten afkomstig van

1. De evolutie van de overheidsfinanciën tussen 2013 en 2014 moet met enige omzichtigheid beschouwd worden, gezien de observaties voor 2013 in deze Vooruitzichten overeenstemmen met de in september door het INR gepubliceerde rekeningen en de eventuele herzieningen van de voorlopige vooruitzichten van de overheidsrekeningen 1995-2014, gepubliceerd in april 2015, niet integreren.

de financiële sector (vooral in 2014) en de inkomens uit vermogen. Tot slot is die structurele daling van de ontvangsten het gevolg van verschillende discretionaire maatregelen: daling van de btw op elektriciteit in 2014 en verhoging van de aftrekbare forfaitaire beroepskosten in 2015. In 2016 dalen de structurele ontvangsten nog licht als gevolg van de verdubbeling van de maatregel inzake de forfaitaire beroepskosten en de sociale bijdrageverminderingen. Op middellange termijn nemen de structurele ontvangsten toe onder invloed van de opheffing van de loonbevriezing en de stijging van de belastbare vervangingsinkomens die de bedrijfsvoorheffing en de sociale bijdragen verfraaien.

TABEL 15 - Koers van het begrotingsbeleid (methode EC)
in procent van het bbp

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Variatie		
									2015	2016	2017-2020
Primair saldo	0,3	-0,1	0,0	0,0	0,3	0,6	0,8	0,8	0,2	-0,0	0,8
Cyclische component	-1,0	-1,0	-0,9	-0,7	-0,4	-0,2	-0,1	0,0	0,1	0,2	0,7
Eenmalige maatregelen en verschuivingen	0,5	0,4	0,4	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,0	-0,3	-0,1
Structurele component	0,7	0,4	0,5	0,6	0,6	0,7	0,8	0,8	0,1	0,1	0,2
Ontvangsten	51,0	50,5	50,2	50,0	49,8	49,8	49,9	50,1	-0,3	-0,2	0,1
Uitgaven	50,3	50,1	49,7	49,4	49,2	49,2	49,1	49,3	-0,4	-0,3	-0,1
Rentelasten	3,2	3,1	2,8	2,5	2,3	2,2	2,0	1,9	-0,3	-0,3	-0,6
Structureel vorderingensaldo	-2,4	-2,7	-2,3	-1,9	-1,7	-1,5	-1,3	-1,1	0,4	0,3	0,8

TABEL 16 - Structurele evolutie van de primaire uitgaven
in procent van het bbp

	Variatie			
	2014	2015	2016	2017-2020
Structurele primaire uitgaven (methode EC)	-0,2	-0,4	-0,3	-0,1
Weerslag van de relatieve prijzen	-0,3	-0,5	-0,3	0,4
Weerslag van de electorale investeringscyclus	-0,0	0,0	0,0	-0,0
Zonder de weerslag van de relatieve prijzen en de investeringscyclus	0,1	0,0	-0,0	-0,5
Sociale uitkeringen	0,2	0,5	0,2	0,5
Overige uitgaven	-0,1	-0,4	-0,2	-1,0

De structurele daling van de primaire uitgaven over de periode 2014-2016 wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door het verschil tussen de bbp-deflator en de indexeringsfactor van de verschillende categorieën van overheidsuitgaven. Sinds 2013 stijgt de bbp-deflator sneller dan de binnenlandse prijzen. Dat verschil heeft vanaf 2014 een weerslag op de betrokken uitgaven, gezien de vertraging die eigen is aan de indexeringsmechanismen en rekening houdend met de in 2013 genomen maatregelen i.v.m. indexmating. De aangekondigde indexsprong betekent dat de overschrijding van de spilindex in 2016 (de eerste sinds november 2012) wordt genegeerd. De volgende overschrijding wordt pas in juli 2017 verwacht. Zonder de impact van de relatieve prijzen blijven de structurele uitgaven nagenoeg stabiel in 2014-2016: de op verschillende beleidsniveaus belaste restrictieve maatregelen brengen de fundamentele trend van de primaire uitgaven in overeenstemming met de potentiële economische groei. Na 2016 zet de structurele daling van de uitgaven zich voort onder invloed van het behoud of de versterking (naargelang het beleidsniveau) van de beperkingen inzake de werkingskosten. De sociale uitkeringen blijven sneller groeien dan de potentiële economische groei ondanks de hervormingen in onder meer werkloosheid en pensioenen.

4.1.3. Overheidsschuld

De schuldgraad van de overheid stijgt in het begin van de projectieperiode. Die toename is voornamelijk te wijten aan de zwakke nominale economische groei. Vervolgens is er een afname van de schuldgraad door de daling van de impliciete rente ten gevolge van de zwakke rente, door de heropleving van de nominale economische groei en de verbetering van het primair saldo.

In deze vooruitzichten spelen exogene factoren een geringe rol in het verloop van de schuldgraad. Twee van de belangrijkste elementen zijn het gunstige effect, tot 2017, van de terugbetaling door KBC van het restant van de tijdens de financiële crisis toegekende steun, en de ongunstige impact in 2014 van de voortgezette interventies van het Europees fonds voor financiële stabiliteit (EFFS) en de participaties in het Europees Stabiliteitsmechanisme (ESM).

TABEL 17 - Schuld van de gezamenlijke overheid
in procent van het bbp, tenzij anders vermeld

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Geconsolideerde brutoschuld	104,4	106,5	106,9	106,6	105,9	104,7	103,3	101,6
Impliciete rente (in %)	3,1	3,0	2,7	2,4	2,3	2,1	2,0	1,9
Nominale bbp-groei (in %)	1,8	1,8	2,3	2,5	2,6	2,8	2,8	2,9
Verandering in de schuldgraad	0,6	2,1	0,4	-0,3	-0,7	-1,2	-1,5	-1,7
Endogene verandering	1,1	1,4	0,4	-0,1	-0,6	-1,3	-1,6	-1,8
Primair saldo	0,3	-0,1	0,0	0,0	0,3	0,6	0,8	0,8
Rente-groedynamiek ^a	1,3	1,3	0,4	-0,1	-0,4	-0,8	-0,9	-1,0
Rentelasten	3,2	3,1	2,8	2,5	2,3	2,2	2,0	1,9
Bijdrage van de bbp-groei	-1,8	-1,8	-2,4	-2,6	-2,7	-2,9	-2,9	-2,9
Exogene verandering (tekort-schuldaanpassing)	-0,5	0,7	0,0	-0,1	-0,1	0,2	0,2	0,1

a. Stemt overeen met het primair saldo dat nodig is om de schuld te stabiliseren in procent van het bbp zonder exogene verandering.

4.2. Federale overheid

Het tekort van de federale overheid, dat in 2014 nog licht toenam, slinkt aanzienlijk in 2015. Het tekort neemt in 2016 opnieuw toe. Het valt nadien terug tot in 2018 en blijft vervolgens stabiel. In 2015 wordt het tekort eenmalig teruggedrongen tot ongeveer 1 % van het bbp als gevolg van de manier waarop de staatshervorming wordt verrekend (conform het advies van het INR van 10 februari 2015): de overgedragen bevoegdheden worden volledig toegewezen aan de gemeenschappen en gewesten, terwijl geïnkohierde regionale opcentiemen op de personenbelasting slechts een deel bedragen van de totale opcentiemen van het aanslagjaar 2015 (eerste betrokken aanslagjaar). Er worden echter thesaurievoorschotten aan de gewesten uitgekeerd waardoor het eenmalig effect op het tekort geen weerslag heeft op de schuld van de verschillende overheden.

TABEL 18 - Rekening van de federale overheid
in procent van het bbp

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Variatie		
									2015	2016	2017-2020
Ontvangsten	28,2	27,9	26,3	25,4	25,3	25,4	25,4	25,3	-1,6	-0,9	-0,1
Fiscale en parafiscale ontvangsten	25,9	25,9	24,6	23,7	23,7	23,7	23,7	23,6	-1,3	-0,9	-0,1
Niet-fiscale ontvangsten	1,6	1,4	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	-0,2	-0,1	-0,0
Overdrachten van de overheid	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,0	-0,0
Toegerekende sociale premies	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	-0,1	-0,0	-0,0
Uitgaven	30,6	30,5	27,7	27,3	26,9	26,5	26,4	26,4	-2,8	-0,4	-0,9
Primaire finale uitgaven zonder toegerekende bijdragen	8,8	8,4	7,7	7,8	7,5	7,3	7,3	7,2	-0,7	0,0	-0,5
Overdrachten aan de overheid	18,3	18,5	16,7	16,6	16,7	16,6	16,7	16,8	-1,8	-0,1	0,2
Rentelasten	2,9	2,9	2,6	2,4	2,2	2,0	1,9	1,8	-0,3	-0,2	-0,6
Toegerekende sociale premies	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	-0,1	-0,0	-0,0
Primair saldo	0,5	0,4	1,3	0,5	0,6	0,9	0,8	0,7	0,9	-0,8	0,2
Vorderingensaldo	-2,4	-2,5	-1,3	-1,9	-1,6	-1,1	-1,1	-1,1	1,2	-0,6	0,8

Forse daling van de rentelasten.

De langetermijnrente, die in 2014 nog met 60 basispunten daalde, neemt in 2015 verder af met 120 basispunten. Ze stijgt de daaropvolgende jaren met gemiddeld 10 basispunten per jaar. De kortetermijnrente daalt eveneens in 2015 (- 20 basispunten) en wordt negatief. Pas vanaf 2017 stijgt de kortetermijnrente (met 20 basispunten per jaar).

De federale overheidsschuld, die tot 2015 stijgt, kent vanaf 2016 een continue daling. Vanaf 2018 bedraagt de jaarlijkse afname meer dan 1 % van het bbp ten gevolge van de daling van het overheidstekort en de heropleving van het nominale bbp.

De rentelasten dalen hierdoor ieder jaar in procent van het bbp, hoewel iets meer gematigd aan het einde van de periode. Die continue daling vormt een belangrijke structurele factor in de verbetering van het vorderingensaldo van de overheid tijdens de projectieperiode.

Fiscale en parafiscale ontvangsten

De projectie van de fiscale ontvangsten houdt rekening met de maatregelen die beslist werden voor 2015 en die met voldoende nauwkeurigheid gekend zijn voor de middellange termijn. De belangrijkste maatregelen zijn:

- Personenbelasting: verhogingen van de forfaitaire beroepskosten (2015 en 2016), impact van de invoering van een tweede pijler voor de zelfstandigen (2015), niet-indexering van de niet-arbeidsgerelateerde fiscale uitgaven (2015 tot 2018) Er werd geen rekening gehouden met een mogelijke fiscalisering van de welvaartsaanpassingen¹.

1. Er werd eveneens rekening gehouden met de verhogingen van de 'fiscale werkbonus' (2015, 2016 en 2019). In het ESR gaat het om uitgaven (en geen negatieve ontvangsten).

- Vennootschapsbelasting: invoering van een bijzondere regeling van roerende voorheffing op de gereserveerde winst (2015), rechtzettingen inzake de aanslag geheime commissielonen (2015), het permanent maken van de defiscalisatie van de regionale landbouwpremies, onderwerping aan de vennootschapsbelasting van de intercommunales met winstoogmerk (2015), uitsluiting van aftrek voor risicokapitaal voor een deel van het prudentieel eigen vermogen van de banken (2015), invoering van een bijzonder stelsel voor de diamantsector (2015).
- Accijnzen: opeenvolgende verhogingen van de accijnzen op tabaksproducten (vanaf 2015) en op diesel (vanaf 2016), indexering van bepaalde accijnzen (vanaf 2016).
- Btw: btw-heffing op de elektronische diensten (2015), schrappen van het verminderde belastingtarief voor esthetische chirurgie en de renovatie van woningen tussen 5 en 10 jaar oud (2016).
- Vermogensheffingen: vervroegde heffing (2015 tot 2019) en verminderd tarief voor pensioensparen (2015), invoering van een 'doorkijkbelasting' (2015).
- Overige: verhoging van de taks op beursverrichtingen (2015) en de griffierechten (2015), nieuwe permanente regularisatiemaatregel (2015).

De projectie veronderstelt een voortzetting van de inspanningen op het vlak van fiscale fraudebestrijding.

De vooruitzichten houden rekening met de zesde staats hervorming die regionale opcentiemen op de personenbelastingen invoert en die de bevoegdheid voor bepaalde fiscale uitgaven overhevelt naar de gewesten. De projectie van de kohieren van de personenbelasting (inclusief de overdracht van opcentiemen naar de gewesten en de lagere overheid) houdt rekening met een inkohiering die vertraagt vanaf het aanslagjaar 2014 en daarna bij hypothese constant wordt gehouden.

De fiscale ontvangsten worden beïnvloed door verscheidene eenmalige maatregelen en verschuivingen (zie tabel 33 en 34), met name de fiscale regularisaties bis en ter (tot 2015), de weerslag van de maatregelen inzake 'interne liquidaties', die de ontvangsten van de vennootschapsbelasting van 2013 tot 2015 heeft verfraaid en de vervroegde heffing voor pensioensparen (2015 tot 2019). De ontvangsten uit de vennootschapsbelasting van zowel 2014 als 2013 werden opgesteld rekening houdend met de uitzonderlijk aard van bepaalde terugbetalingen (in het ESR verrekend als uitgaven).

TABEL 19 - Fiscale en parafiscale ontvangsten van de federale overheid
in procent van het bbp

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Fiscale en parafiscale ontvangsten	25,9	25,9	24,6	23,7	23,7	23,7	23,7	23,6
Belasting op het gezinsinkomen (zonder roerende voorheffing)	11,0	10,9	9,4	8,3	8,3	8,3	8,4	8,5
Bedrijfsvoorheffing en voorafbetalingen	11,9	11,9	11,7	11,5	11,4	11,4	11,5	11,6
Kohieren en overige	-0,9	-1,0	-2,3	-3,2	-3,1	-3,1	-3,1	-3,1
Bevrijdende roerende voorheffing	1,1	1,1	1,0	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8
Sociale werkgeversbijdragen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Overige sociale bijdragen	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Vennootschapsbelasting	3,1	3,2	3,5	3,9	3,9	3,9	3,9	3,9
Btw	6,9	6,9	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8	6,8
Accijnzen	2,0	2,0	2,1	2,1	2,1	2,0	2,0	2,0
Overige belastingen	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1

De fiscale ontvangsten zijn stabiel in procent van het bbp in 2014. Ze vallen in 2015 en 2016 terug om zich daarna te stabiliseren op middellange termijn.

De terugval in 2015 en 2016 is vooral toe te schrijven aan de belasting op het gezinsinkomen. Naast de impact van de verhoging van de forfaitaire beroepskosten worden de ontvangsten van de bedrijfsvoorheffing beïnvloed door een zwakke groei van de bezoldigingen tegen de achtergrond van de loonblokkering en een terugloop van de overheidstewerkstelling. Bovendien begint de federale overheid in 2015 de opcentiemen op de

personenbelasting over te hevelen naar de gewesten. Aangezien het gaat om bedragen die afkomstig zijn van de inkohiering, hebben die overhevelingen pas vanaf 2016 betrekking op een volledig jaar. Tot slot wordt de roerende voorheffing voor de gezinnen beïnvloed door de daling van de rentevoeten.

Op middellange termijn neemt de belasting op het gezinsinkomen (zonder roerende voorheffing) toe onder invloed van de opheffing van de loonblokkering en de stijging van de belastbare vervangingsinkomens die de ontvangsten uit bedrijfsvoorheffing en sociale bijdragen verfraaien. Bovendien haalt de federale overheid voordeel uit het feit dat de impact van de toename van de belastbare inkomens op de opcentiemen op de personenbelastingen ten gunste van de lagere overheid en de gewesten zich pas 1 of twee jaar na de voorheffing laat voelen.

De ontvangsten uit de vennootschapsbelasting nemen in het begin van de periode toe door de gunstige context voor de winstgevendheid van de bedrijven. De jaren 2014 en 2015 worden gekenmerkt door een hereniging van de invoer, een daling van de energieprijzen, een verbetering van de ruilvoet en een loonblokkering die in 2016 wordt gevolgd door de indexsprong en een nieuwe sociale bijdrageverminderingen. Daarnaast wordt de groei van de ontvangsten tot 2016 versterkt door verscheidene discretionaire maatregelen en door het gunstig effect van de daling van de rente, die in aanmerking wordt genomen bij de aftrek voor risicokapitaal.

De btw-ontvangsten, uitgedrukt in procent van het bbp, lijden in het begin van de periode onder de relatief ongunstige prijseffecten en de lagere btw-voet op elektriciteit. In 2016 komt er een einde aan de daling door de voor 2016 aangekondigde discretionaire maatregelen (esthetische chirurgie, renovatie). Wat betreft de accijnzen, worden de ontvangsten ondersteund door de verhoging van de accijnzen op tabak in 2015 en de op middellange termijn voorziene verhoging van de accijnzen op tabak en diesel. Omdat accijnzen voortaan minstens deels geïndexeerd worden is hun uitholling op middellange termijn vooral te wijten aan de trendmatige daling van de consumptie van tabak en diesel.

De 'overige belastingen' omvatten onder meer de ontvangsten uit de vervroegde heffing voor pensioensparen vanaf 2015, en de ontvangsten van de fiscale regularisaties bis en ter, die in 2016 opdrogen (zie tabel 33).

Aanzienlijke vermindering van de niet-fiscale ontvangsten in het begin van de periode.

De niet-fiscale ontvangsten dalen met bijna een derde op twee jaar tijd. Vanaf 2015 bedragen ze nog slechts 1,1 % van het bbp, terwijl ze gemiddeld nog 1,5 % per jaar bedroegen over de periode 2010-2013.

TABEL 20 - Niet-fiscale ontvangsten van de federale overheid in procent van het bbp

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Variatie		
									2015	2016	2017-2020
Totaal	1,6	1,4	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	-0,2	-0,1	-0,0
Verkoop van goederen en diensten	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-0,0	-0,0	0,0
Externe overdrachten	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	-0,1	-0,0	-0,0
Inkomen uit vermogen	0,7	0,5	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	-0,2	-0,0	-0,0

In 2014 is de daling van de niet-fiscale ontvangsten vooral te wijten aan het wegvallen van het dividend van KBC (als gevolg van de integrale terugbetaling van het kapitaal in 2012) en een daling van het winstaandeel van de NBB dat toekomt aan de staat. Daarbovenop komen de vermindering van de premies die de financiële instellingen hebben betaald voor de staatswaarborgen en de weerslag van de eenmalige ontvangsten die in 2014 zijn geïnd (terugbetalingen door bpost en de EU, zie tabel 33).

In 2015 is de daling van de niet-fiscale ontvangsten het gevolg van de aanzienlijke daling van het winstaandeel van de NBB dat toekomt aan de staat, de daling van het Belgacom-dividend, de nieuwe vermindering van de premies die de financiële instellingen hebben betaald voor de staatswaarborgen en de overdracht van de verkeersboetes aan de gewesten in het kader van de overdracht van de bevoegdheden inzake het wegverkeer. Er wordt eveneens rekening gehouden met een eenmalige ontvangst: de recuperatie van de betaling onder bankwaarborg in 2013 in het kader van de Jetair-affaire.

De niet-fiscale ontvangsten lopen in 2016 verder terug door die betaling onder bankwaarborg, door de impact die de daling van de door de EU betaalde inningskosten van de douanerechten heeft op de verkoop van goederen en diensten (daling van 25 % tot 20 % in 2016) evenals door een lichte terugval van de rente afkomstig van het EFFS.

Bij gebrek aan nieuwe maatregelen en in de veronderstelling dat het winstaandeel van de NBB dat toekomt aan de staat onveranderd blijft tot 2020¹, blijven de niet-fiscale ontvangsten vrijwel stabiel in procent van het bbp op middellange termijn.

Terugval van de finale primaire uitgaven.

De hypothesen aangaande de primaire uitgaven van de federale overheid (zonder bezoldigingen) steunen vooral op de initiële begrotingen 2015 en op de meerjarenprojecties per basisallocatie bij de begroting 2015, die eind 2014 bij het parlement werden ingediend. Er werd daarnaast zoveel mogelijk rekening gehouden met de aanpassingen die tijdens het begrotingsconclaf van maart 2015 beslist werden op het vlak van primaire uitgaven en de implicaties ervan op middellange termijn².

De totale finale primaire uitgaven nemen af met 0,3 % van het bbp in 2014 en met 0,7 % in 2015. In 2016 zijn ze stabiel, maar dalen nadien opnieuw. De daling is minder uitgesproken op het einde van de projectieperiode.

We merken meteen op dat de evolutie van de ratio van de finale primaire uitgaven van de federale overheid beïnvloed wordt door vier elementen:

- de budgettaire besparingsmaatregelen van de regering op het vlak van de uitgaven;
- de bevoegdheidsoverdrachten aan de gemeenschappen en de gewesten in 2015;
- de evolutie van de relatieve prijzen, die positief is tot 2016, in het bijzonder voor de bezoldigingen en sociale uitkeringen door de maatregel van de indexsprong, maar ongunstig op het einde van de projectieperiode, aangezien de indexeringsfactor van de verschillende uitgavencategorieën sneller stijgt dan de bbp-deflator vanaf 2019;
- niet-recurrente verrichtingen waarvan de netto-impact op de ratio van de primaire uitgaven 0,1 % van het bbp bereikt in 2014 en in 2016 (zie tabel 33).

1. Rekening houdend met het behoud van lage rentevoeten en met de risico's inherent aan het nieuwe terugkoopbeleid van effecten van de ECB.

2. Op basis van de basisgegevens van het monitoringcomité en op basis van de kennisgevingen van de ministerraad over de begrotingscontrole, aangezien de begrotingsaanpassing 2015 nog niet beschikbaar was bij het afsluiten van deze Vooruitzichten.

TABEL 21 - Finale primaire uitgaven van de federale overheid (zonder toegerekende bijdragen)
in procent van het bbp

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Variatie		
									2015	2016	2017-2020
Totaal	8,8	8,4	7,7	7,8	7,5	7,3	7,3	7,2	-0,7	0,0	-0,5
<i>Totaal (jaarlijkse variaties)</i>		<i>-0,3</i>	<i>-0,7</i>	<i>0,0</i>	<i>-0,2</i>	<i>-0,2</i>	<i>-0,1</i>	<i>-0,0</i>			
Werkingskosten en investeringen	2,8	2,7	2,5	2,4	2,3	2,3	2,2	2,2	-0,3	-0,0	-0,2
Bezoldigingen	1,7	1,7	1,6	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4	-0,1	-0,1	-0,2
Aankopen van goederen en diensten, belastingen	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	-0,1	-0,0	-0,1
Investeringen	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	-0,1	0,0	0,0
Niet-sociale overdrachten	3,6	3,3	3,0	3,1	3,0	2,9	2,8	2,8	-0,3	0,0	-0,3
Loonsubsidies	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	-0,0	0,1	0,0
Overige overdrachten aan de ondernemingen	1,0	1,1	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	-0,2	-0,0	-0,1
Diverse overdrachten aan gezinnen en izw's	0,5	0,3	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,1	-0,0	-0,0
Overdrachten aan het buitenland	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2	-0,0	0,1	-0,1
Sociale overdrachten	2,4	2,4	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	2,2	-0,1	0,0	-0,0
Pensioenen	1,6	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	-0,0	-0,0	-0,0
Gezinsbijslag	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,0	0,0
Overige	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	-0,1	0,0	-0,0

Werkingskosten dalen met 0,5 % van het bbp over de periode 2015-2020...

Binnen de werkingskosten is de grootste daling merkbaar op het vlak van de bezoldigingen (-0,3 % van het bbp over de volledige projectieperiode) als gevolg van de tot 2019 genomen besparingsmaatregelen. Zonder rekening te houden met de bevoegdheidsoverdrachten, zouden die maatregelen uitmonden in een verlies van 13 600 banen over de periode 2015-2020 (rekening houdend met de bevoegdheidsoverdrachten, zou het gaan om een verlies van 16 500 banen).

De aankopen van goederen en diensten vallen terug met 0,1 % van het bbp in 2015. Die neerwaartse trend zet zich door op middellange termijn, zij het in een trager tempo, en rekening houdend met de door de regering aangekondigde besparingen.

De lichte terugval van de investeringen in 2015 wordt deels verklaard door de besparingsmaatregelen, maar ook door de verkoop van licenties voor mobiele telefonie¹. Globaal genomen blijven de investeringen zeer stabiel in procent van het bbp over de volledige periode, en dit bij gebrek aan informatie over de leveringsdatum van militair materieel² en het ontbreken van nieuwe initiatieven. We merken inderdaad op dat de projecties bij de initiële begroting 2015 van Landsverdediging, die een groot aandeel heeft in de investeringsuitgaven van de federale overheid, voorzichtig zijn. De vereffeningskredieten omvatten enkel de vóór 2015 aangegane verplichtingen en er zijn geen nieuwe vastleggingskredieten ingeschreven op de begroting vanaf 2015.

...net zoals de niet-sociale overdrachten, ondanks de stijging van de loonsubsidies

Met uitzondering van de loonsubsidies die met 0,1 % van het bbp stijgen (zie hoofdstuk 3 'De arbeidsmarkt'), dalen alle niet-sociale overdrachten in procent van het bbp.

Dat geldt vooral voor de 'overige overdrachten aan de ondernemingen' die met 0,4 % van het bbp dalen over de periode 2015-2020. Die daling is deels de weerslag van de terugbetalingen of van bij gerechtelijke beslissing opgelegde vergoedingen aan de overheid in 2013 en 2014 (ten belope van 0,1 % van het bbp). Anderzijds kennen de subsidies en kapitaaloverdrachten aan ondernemingen (in hoofdzaak aan de NMBS-groep en bpost) elk

1. Die ontvangsten worden verrekend als negatieve uitgaven in de ESR-rekeningen (netto-aankoop van immateriële vaste activa).
2. De leveringsdatum legt het registratietijdstip van een investering in de ESR-rekening op, mits correcties ten opzichte van de begrotingsstromen die over een lange periode worden weggewerkt.

jaar een lichte daling tegen constante prijzen door de saneringsmaatregelen. Tot slot zouden de bijzondere overdrachten voor het GEN verdwijnen in 2018, zodra de reserves van het GEN-Fonds uitgeput zijn.

De sterke terugval van de niet-sociale overdrachten aan de gezinnen en izw's van 2014 tot 2016 stemt overeen met de geleidelijke vermindering en regionalisering van de fiscale uitgaven voor energiebesparende investeringen en met de regionalisering van de fiscale uitgaven voor dienstencheques.

De EU-financiering (3^e en 4^e middelen) vertegenwoordigt meer dan 70 % van de overdrachten aan het buitenland. De financiering kent een fluctuerend verloop tot 2017 door de herberekening van de bni-bijdragen uit het verleden (2014) en de inwerkingtreding in 2016 (met retroactief effect) van het nieuw Besluit Eigen Middelen (BEM) voor de periode 2014-2020 (zie tabel 33). De overige overdrachten aan het buitenland (hoofdzakelijk de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking) zijn stabiel over de periode 2014-2020.

De sociale overdrachten blijven stabiel zonder bevoegdheidsoverdrachten.

De pensioenuitgaven van de federale overheid zijn stabiel in procent van het bbp. De groei van het aantal gepensioneerden worden afgeremd door de nieuwe structurele maatregelen (optrekken van de vervroegde pensioenleeftijd tot 63 jaar in 2018, afschaffing van de pensioenbonus en geleidelijke afschaffing van de diplomabonificatie toegekend voor de loopbaanvoorwaarde in het kader van het vervroegd pensioen), de hervorming van de overlevingspensioenen en de specifieke leeftijdsstructuur van de gepensioneerden bij de federale overheid (vooral Landsverdediging) die wijst op een relatief groot aantal overlijdens.

Naar aanleiding van de bevoegdheidsoverdrachten naar de gefedereerde entiteiten, verdwijnt de gezinsbijslag van het personeel van de federale overheid vanaf 2015 uit de rekening van de federale overheid.

De daling van de 'overige sociale overdrachten' in 2015 (-0,1 % van het bbp) wordt verklaard door de overheveling van de tegemoetkoming 'hulp aan bejaarden' aan de gewesten en gemeenschappen. De overige sociale overdrachten houden rekening met de welvaartsaanpassingen van de sociale bijstand (zie kader) en de verhogingen van de 'fiscale werkbonus' in 2015, 2016 en 2019 maar, uitgedrukt in procent van het bbp, blijven ze globaal genomen stabiel vanaf 2016.

KADER 3 - Uitgaven van de federale overheid aan sociale bijstand

De uitgaven aan sociale bijstand bevinden zich in verschillende rubrieken van de rekening van de federale overheid. De inkomensgarantie voor ouderen (IGO), het gewaarborgd inkomen voor bejaarden (GIB), de tegemoetkomingen voor personen met een handicap (voornamelijk de integratietegemoetkoming (IT), de inkomensvervangende tegemoetkoming (IVT) en de tegemoetkoming hulp aan bejaarden (THAB)) worden geregistreerd bij de sociale overdrachten, terwijl de uitgaven voor maatschappelijke integratie en hulp (leefloon, tewerkstellingsmaatregelen en medische hulp) zich situeren bij de overdrachten aan de lagere overheid.

De uitgaven van de federale overheid worden beïnvloed door:

- de staatshervorming: in 2015 worden de tegemoetkoming hulp aan bejaarden (THAB) en de tewerkstellingsmaatregelen in het kader van maatschappelijke integratie en hulp overgeheveld naar de gemeenschappen en gewesten;
- welvaartsaanpassingen: de IGO, het GIB, de IVT en het (equivalent) leefloon zullen op 1 september 2015 met 2 % verhoogd worden in het kader van de toekenning van de welvaartsenveloppe 2015-2016. In de daaropvolgende jaren wordt rekening gehouden met welvaartsaanpassingen in overeenstemming met de bepalingen uit het Generatiepact van 2005 voor de berekening van de beschikbare enveloppe, namelijk een jaarlijkse verhoging van 1 % van het (equivalent) leefloon, de IVT, de IGO en het GIB;
- afgeleide effecten van hervormingen in de inschakelingsuitkering: werklozen die deze uitkering verliezen of er langer moeten op wachten, kunnen beroep moeten doen op de bijstand. Hierdoor nemen de uitgaven aan het leefloon en aan uitkeringen voor personen met een handicap (IVT/IT) toe.

Toename van de overdrachten aan de overige overheden op middellange termijn, na een duidelijke terugval in 2015.

De daling van de overdrachten aan de overige deelsectoren van de overheid in 2015 vloeit voort uit de inwerkingtreding van de zesde staatshervorming. De regionalisering van een deel van de personenbelasting wordt enerzijds gecompenseerd door een daling van de overdrachten aan de gewesten, die daarenboven vermindert worden met een bijdrage van 1,25 miljard voor de sanering van de overheidsfinanciën die de financieringswet oplegt aan de gemeenschappen en gewesten in 2015. Anderzijds vinden de bevoegdheidsoverdrachten in het kader van die hervorming niet alleen plaats tussen de federale overheid en de gemeenschappen, maar ook en zelfs in hoofdzaak tussen de sociale zekerheid en de gemeenschappen en de gewesten (gezinsbijslag en bevoegdheden op het vlak van gezondheidszorg¹ en werkgelegenheid). Het is niettemin de federale overheid die de dotaties aan de gemeenschappen en gewesten stort voor de voortaan overgehevelde bevoegdheden van de sociale zekerheid. De nieuwe bevoegdheidsverdeling zorgt dus voor een herverdeling van de overdrachten van de federale overheid naar de andere overheden, waarbij meer middelen worden overgeheveld naar de gefedereerde entiteiten en minder naar de sociale zekerheid.

TABEL 22 - Overdrachten van de federale overheid naar de overige overheden
in procent van het bbp

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Variatie		
									2015	2016	2017-2020
Totaal	18,3	18,5	16,7	16,6	16,7	16,6	16,7	16,8	-1,8	-0,1	0,2
aan de sociale zekerheid	7,3	7,5	4,5	4,4	4,5	4,5	4,6	4,7	-3,0	-0,1	0,2
aan de gemeenschappen en gewesten	10,0	10,1	11,3	11,3	11,2	11,2	11,2	11,2	1,2	-0,0	-0,0
aan de lagere overheid	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	-0,0	0,0	-0,0

Op middellange termijn wordt de evolutie van de overdrachten aan de gemeenschappen beïnvloed door verschillende elementen: verdubbeling van de saneringsbijdrage in 2016 ten opzichte van 2015, de schommelingen van de aanpassingsfactoren aan de macro-economische parameters tot 2018 (zie tabel 33 en 34) en de financiering van de overheidspensioenen die stijgt met 0,1 % van het bbp over de periode 2015-2020.

In 2015 worden de overdrachten aan de lagere overheid ook licht neerwaarts beïnvloed door bevoegdheids-overdrachten in het kader van de staatshervorming gericht op wedertewerkstelling van bijstandsgerechtigden (zie kader). Andere elementen spelen echter in omgekeerde richting, o.a. de welvaartsaanpassingen van de sociale bijstand, maar vooral de hogere financiering van de politiezones (dotaties en boetes na veroordelingen) na een sterke daling in 2014. De totale overdrachten aan de lagere overheid blijven stabiel in procent van het bbp op middellange termijn.

Na een lichte terugval in 2016, als gevolg van de bevoegdheidsoverdrachten inzake ziekenhuisinfrastructuur, stijgt de financiering van de sociale zekerheid door de federale overheid en meer bepaald de evenwichts-dotatie echter met 0,2 % van het bbp over de periode 2017-2020 (zie volgend deel).

1. Vooral in 2015, maar ook in 2016 voor de ziekenhuisinfrastructuur

4.3. Sociale zekerheid

De economische vooruitzichten worden beïnvloed door een aantal fundamentele wijzigingen. Ten eerste treedt de zesde staatshervorming in werking in 2015 en veroorzaakt grote verschuivingen in de rekening van de sociale zekerheid. In de langdurige zorg blijven enkel de thuisverpleging en de geïsoleerde geriatrie diensten onder het ZIV-budget, terwijl de overige bevoegdheden van de langdurige zorg overgeheveld worden naar de gemeenschappen en gewesten. In datzelfde kader van de zesde staatshervorming worden eveneens bepaalde loonsubsidies, die momenteel ten laste zijn van de sociale zekerheid, overgeheveld naar de gefedereerde entiteiten. Het gaat meer bepaald over loonsubsidies voor de activering van werkloosheidsuitkeringen, voor de dienstencheques alsook voor de jongerenbonus in de non-profit. Ook bepaalde werkgevers- en werknemersbijdrageverminderingen worden overgedragen naar de gefedereerde entiteiten. Dit geldt eveneens voor bepaalde uitkeringen voor loopbaanonderbrekingen. In tegenstelling tot wat in de versie van vorig jaar per hypothese voorzien was, verlaat de tak gezinsbijslag eveneens het domein van de sociale zekerheid conform het advies van het INR van 10 februari 2015. De overdracht van de gemeenschappen en gewesten naar de sociale zekerheid ten behoeve van FAMIFED die in de ontvangsten verscheen, verdwijnt daar eveneens.

Ten tweede zorgen de nieuwe boekhoudkundige regels van het ESR 2010 voor veranderingen in de sociale zekerheid waarvan de belangrijkste de fondsen voor bestaanszekerheid zijn die het domein van de sociale zekerheid verlaten, de 'voorwaardelijke investeringsbijdragen' die volledig opgenomen zijn in de 'overdrachten aan bedrijven' en de gerichte verminderingen van de sociale bijdragen die niet meer geregistreerd worden als negatieve ontvangsten, maar behandeld worden als subsidies aan bedrijven¹ in de uitgaven.

Tot slot worden de maatregelen van de regering opgenomen in deze vooruitzichten. Het gaat onder andere over het optrekken van de vervroegde pensioenleeftijd van 62 jaar in 2016 naar 63 jaar in 2018, met daaraan gekoppeld de verhoging van de loopbaanvoorwaarde van 40 jaar in 2016 naar 42 jaar in 2019; de afschaffing van de pensioenbonus (in alle pensioenregelingen); strengere loopbaanvoorwaarden voor de berekening van het minimumpensioen voor loopbanen langer dan 30 jaar, enz.

De maatregelen van de regering beperken de toegang tot verschillende werkloosheidsuitkeringen (werkloosheid met bedrijfstoelage, landingsbanen, inschakelingsuitkering), schaffen bepaalde uitkeringen af (anciënniteitstoelage, niet-gemotiveerd tijdskrediet) en schroeven andere uitkeringen terug (inkomensgarantie, tijdelijke werkloosheid).

In de gezondheidszorg werden de geplande besparingen geïncorporeerd conform wat werd beslist in het kader van de initiële begroting van november 2014 en de begrotingscontrole van maart 2015. De in rekening gebrachte besparingen in de uitgaven voor primaire arbeidsongeschiktheid en invaliditeit tenslotte zijn onder meer de RIZIV-uitkeringen van nieuwe instromers die vanaf 1 januari 2015 berekend worden op basis van het gemiddeld loon verdiend gedurende een referentieperiode van 12 maand voorafgaand aan de arbeidsongeschiktheid (en niet meer op basis van het laatst verdiende loon). Met het onbepaalde uitstel van de uitbreiding van het door de werkgever gewaarborgd loon van 1 naar 2 maand werd geen rekening gehouden².

De toegekende welvaartsenveloppes voor de sociale uitkeringen werden ingebracht en de kinderbijslag werd uit de berekeningsbasis van de welvaartsenveloppe gehouden.

1. Met uitzondering van de gerichte bijdragevermindering in de overheid (voornamelijk onderwijs) die ondergebracht worden bij de overdrachten aan gemeenschappen en gewesten.

2. Zie hoofdstuk 3 'De arbeidsmarkt'.

De zesde staatshervorming veroorzaakt een daling van de uitgaven van de sociale zekerheid...

TABEL 23 - Rekening van de sociale zekerheid
in procent van het bbp

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Variatie 2015- 2020
Ontvangsten	21,9	18,8	18,5	18,5	18,5	18,6	18,8	-0,0
Fiscale en parafiscale ontvangsten	14,2	14,1	13,9	13,8	13,8	13,9	14,0	-0,1
Sociale bijdragen	13,5	13,4	13,2	13,1	13,1	13,2	13,3	-0,1
Overige fiscale en parafiscale ontvangsten	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,0
Niet fiscale	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,1
Overdrachten binnen de overheid	7,6	4,5	4,5	4,6	4,6	4,7	4,7	0,2
waarvan alternatieve financiering	4,0	2,1	2,3	2,3	2,4	2,4	2,4	0,3
waarvan evenwichtsdotatie ^a	1,5	0,5	0,2	0,3	0,3	0,3	0,4	-0,1
Toegerekende sociale premies	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Uitgaven	22,0	18,8	18,5	18,5	18,5	18,6	18,8	0,0
Finale primaire uitgaven zonder toegerekende sociale premies	21,9	18,7	18,4	18,4	18,4	18,5	18,7	0,0
Werkingskosten en investeringen	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-0,1
Niet-sociale overdrachten	1,5	0,6	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-0,2
waaronder loonsubsidies	1,1	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0
Sociale uitkeringen	19,8	17,6	17,4	17,5	17,5	17,6	17,8	0,2
Overdrachten binnen de overheid	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Rentelasten	0,0	0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0
Primair saldo	-0,1	0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0
Vorderingensaldo	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

a. In deze vooruitzichten werd verondersteld dat het evenwicht van de sociale zekerheid in ESR-termen tot 2020 gewaarborgd zou zijn via een evenwichtsdotatie (en, indien deze nul zou worden, door een daling van de alternatieve financiering).

Met een evenwichtsdotatie van 6,17 miljard euro vertoonde de rekening van de sociale zekerheid in 2014 een tekort van 275 miljoen euro (-0,1 % van het bbp). In 2015 is de rekening van de sociale zekerheid in evenwicht mits een evenwichtsdotatie van 1,94 miljard euro (0,5 % van het bbp). De forse daling van de dotatie tussen 2014 en 2015 is het gevolg van de inwerkingtreding van de zesde staatshervorming.

Tussen 2014 en 2015 houdt de overdracht van de sociale zekerheid naar de gemeenschappen en de gewesten van een deel van de gezondheidszorg, de gezinsbijslag en de loonsubsidies (waaronder sociale bijdrageverminderingen) in dat die uitgaven het domein van de sociale zekerheid verlaten. De uitgaven van de sociale zekerheid vallen bijgevolg sterk terug van 22,0 % van het bbp (88,5 miljard) in 2014 tot 18,8 % van het bbp (77,4 miljard) in 2015, of een daling van 3,2 % van het bbp (zie tabel 23).

De overdracht van de dienstencheques en een deel van de gezondheidszorg naar de gemeenschappen en de gewesten brengt echter de afschaffing van de hieraan gekoppelde financiering met zich mee, wat leidt tot een aanzienlijke daling van de alternatieve financiering van de sociale zekerheid van 4,0 % van het bbp in 2014 tot 2,1 % van het bbp in 2015. De ontvangsten uit de sociale bijdragen lopen terug van 13,5 % tot 13,4 % van het bbp tussen 2014 en 2015, terwijl de overige ontvangsten stabiel blijven over die periode. De totale ontvangsten zonder de evenwichtsdotatie vallen terug van 20,4 % van het bbp (82,1 miljard) tot 18,3 % van het bbp (75,5 miljard), of een daling van 2,1 % van het bbp. Het verschil tussen de daling van de uitgaven en die van de ontvangsten wordt weerspiegeld in de aanpassing van de evenwichtsdotatie van 1,5 % naar 0,5 % van het bbp.

TABEL 24 - Evolutie van de ontvangsten tussen 2014 en 2015
in procent van het bbp

	Variatie 2015
Ontvangsten	-3,2
Bijdragen	-0,1
Alternatieve financiering	-1,9
Evenwichtsdotatie	-1,1
Andere overdrachten van de federale overheid	0,0
Overige ontvangsten	-0,1

...zelfs bij een blijvende dynamische toename van de uitkeringen.

De uitgaven van de sociale zekerheid lopen terug tussen 2014 en 2015 als gevolg van de overdracht van een deel van de uitkeringen naar de gemeenschappen en gewesten maar de resterende uitkeringen ten laste van de sociale zekerheid nemen toe in bbp-termen. Ondanks de afschaffing van de pensioenbonus stijgen de pensioenen in 2015 met 0,1 % van het bbp, terwijl de ziekte- en invaliditeitsuitgaven een gelijkaardig verloop kennen. De pensioenuitgaven hebben te lijden onder het vergrijzingseffect en het feit dat steeds meer babyboomers met pensioen gaan, terwijl de overheidsmaatregelen nog weinig effect hebben op korte termijn. De forse groei van de ziekte- en invaliditeitsuitgaven is grotendeels het gevolg van de evolutie van het aantal begunstigden van een invaliditeitsuitkering, die sinds verschillende jaren sterk toeneemt.

TABEL 25 - Evolutie van de uitkeringen tussen 2014 en 2015
in procent van het bbp

	Variatie 2015
Uitkeringen	-2,2
Gezondheidszorg	-0,7
Pensioenen	0,1
Gezinsbijslag	-1,4
Werkloosheid	-0,2
Ziekte- en invaliditeitsuitkeringen	0,1
Overige uitkeringen	0,0
p.m. subsidies	-0,8
p.m. overige uitgaven	-0,2

In 2014 bedroegen de globale uitgaven voor gezondheidszorg 29 000 miljoen euro, waarvan 26 325 miljoen aan uitkeringen van het algemeen stelsel van het RIZIV (zie tabel 26). Het bedrag van de uitkeringen van het algemene stelsel is 1 536 miljoen lager dan de initiële begrotingsdoelstelling (27 861 miljoen).

Bij de begrotingsopmaak van 2015 heeft de regering de groeionorm voor geneeskundige zorg herzien naar 1,5 % per jaar. Bovendien werd in de begrotingsdoelstelling voor 2015 rekening gehouden met de achtereenvolgende overdrachten in de zesde staatshervorming¹. Voor 2015 bedraagt de begrotingsdoelstelling 23 846 miljoen euro.

1. Zie de programmawet van 19 december 2014.

TABEL 26 - Uitkeringen voor gezondheidszorg
in miljoen euro

	2014	2015	2015/2014
Uitkeringen voor gezondheidszorg (1+2)	29 000	26 698	-7,9%
1. Uitkeringen in geld: terugbetalingen aan buitenlandse stelsels voor sociale zekerheid	280	629	124,6%
2. Uitkeringen in natura (a+b+c+d+e)	28 720	26 069	-9,2%
a. Leden van de DOSZ	25	25	0,0%
b. Van het Vlaams Zorgfonds	337	341	1,2%
c. Uitkeringen in natura zonder RIZIV ^a	105	16	-84,9%
d. Ligdagprijs voor rekening van de FOD Volksgezondheid ^b	1 930	1 952	1,1%
e. Uitkeringen van het algemeen stelsel RIZIV	26 325	23 736	-9,8%

a. Kosten voor prothesen, verpleging, thuiszorg in de stelsels voor gezinsbijslag, arbeidsongevallen en beroepsziekten.

b. Deel van de ligdagprijs voor rekening van de FOD Volksgezondheid (22,77 %).

Voor 2015 merken we een aanzienlijke toename van de uitkeringen in geld op als gevolg van de regularisatie van oude schulden aan de socialezekerheidsstelsels van bepaalde landen in het kader van de internationale conventies en een daling van de uitkeringen in natura zonder RIZIV als gevolg van de overdracht van het FCUD naar de gemeenschappen en gewesten.

De uitgaven voor werkloosheid, werkloosheid met bedrijfstoelage en tijdskrediet/loopbaanonderbreking dalen tussen 2014 en 2015 met 0,2 procentpunt van het bbp. Naast de bevoegdheden met betrekking tot bepaalde uitkeringen inzake loopbaanonderbreking die naar de gemeenschappen en gewesten worden overgeheveld, treden er in 2015 talrijke nieuwe en oude maatregelen in werking. Het is bijvoorbeeld het eerste jaar dat werklozen die een inschakelingsuitkering ontvangen, deze kunnen verliezen na 3 jaar. Een van de nieuwe maatregelen waarop we de nadruk willen leggen is de verdere verstrenging van de toegangsvoorwaarden tot de inschakelingsuitkering, de werkloosheid met bedrijfstoelage en de landingsbanen, wat een daling van het aantal begunstigden als gevolg heeft. Bovendien zorgen bepaalde maatregelen zoals de vermindering van het uitkeringspercentage voor tijdelijke werklozen, de vermindering van de inkomensgarantie-uitkering en de afschaffing van de anciënniteitstoelage voor nieuwkomers ervoor dat de gemiddelde uitkering daalt.

Op middellange termijn verslechtert de situatie opnieuw...

De evenwichtsdotatie die de rekening van de sociale zekerheid in evenwicht brengt, daalt in 2016 met 0,3 % van het bbp terwijl de alternatieve financiering met 0,2 % van het bbp toeneemt (zie tabel 23). De volgende jaren neemt zowel de alternatieve financiering als de evenwichtsdotatie opnieuw toe, wat wijst op een verslechtering van de rekening van de sociale zekerheid. Tussen 2016 en 2020 loopt de alternatieve financiering op van 2,3 % tot 2,4 % van het bbp terwijl de evenwichtsdotatie verdubbelt van 0,2 tot 0,4 % van het bbp.

De toename van de alternatieve financiering tussen 2015 en 2016 is toe te schrijven aan een verandering in de timing in de uitvoering van het competitiviteitspact van november 2013 waarbij de maatregelen van 2015 en 2017 naar 2016 worden verschoven. Anderzijds wordt de daling van de evenwichtsdotatie in 2016 met 0,3 procentpunt van het bbp toegeschreven aan de daling van de uitgaven. Dit is voor twee derden het gevolg van de regionalisering van de voorwaardelijke investeringsbijdragen in het domein gezondheidszorg¹. Het overige komt door de daling in de sociale prestaties en meer bepaald in de tak werkloosheid (cf. infra).

...onder meer door een daling van de sociale bijdragen in het begin van de periode...

Vanaf 2017 dekt de evenwichtsdotatie een steeds groter tekort in de sociale zekerheid. Terwijl de fiscale ontvangsten stabiel blijven op 0,7 % van het bbp, kennen de sociale bijdragen (en meer bepaald de werkgeversbijdragen) een terugval van 13,4 % van het bbp in 2015 naar 13,1 % in 2017. Die evolutie wordt beïnvloed door

1. Bouw- en renovatiewerken en herconditioneringswerken van ziekenhuisinfrastructuren.

het pakket 'structurele werkgeversbijdragen' van het competitiviteitspact¹ die de bijdragevoet laat dalen. Daarna nemen de sociale bijdragen opnieuw toe tot 13,3 % van het bbp in 2020 onder meer door de daling in de algemene bijdrageverminderingvoet die veroorzaakt wordt door het forfaitair karakter van de bijdrageverminderingen. De primaire uitgaven stabiliseren zich op 18,4 % van het bbp in 2017-2018 om in 2019-2020 terug toe te nemen tot 18,8 % van het bbp in 2020. Daarmee volgen ze het verloop van de sociale prestaties.

...en door een toename van de sociale prestaties op het einde van de periode...

Tot 2018 blijven de totale sociale uitkeringen stabiel op 17,5 % van het bbp (tabel 23). De indexsprong zorgt ervoor dat de overschrijding van de spilindex, voorzien in januari 2016, genegeerd wordt waardoor de sociale uitkeringen geen prijsaanpassing kennen. De groei in pensioenen en gezondheidszorg, die ondanks recent besliste besparingsmaatregelen toch aanzienlijk blijft als gevolg van de vergrijzing, wordt gecompenseerd door de dalende uitgaven in de werkloosheid tot 2018 (zie infra). Vanaf 2019 nemen de totale uitkeringen sterker toe dan het bbp.

Ten opzichte van de vorige editie van de Economische Vooruitzichten wordt de toename van de sociale uitkeringen met 0,4 procentpunt van het bbp getemperd tussen 2014 en 2020 (wel rekening houdend met de ambtenarenpensioenen die niet in tabel 27 zijn opgenomen) onder andere door de besparingsmaatregelen van de regering.

TABEL 27 - Sociale uitkeringen (in ESR-termen)
in procent van het bbp

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Totale uitkeringen	19,8	17,6	17,5	17,5	17,5	17,6	17,8
Gezondheidszorg	7,2	6,5	6,4	6,4	6,5	6,5	6,6
Pensioenen	7,0	7,1	7,1	7,2	7,3	7,4	7,5
Werkloosheid en werkloosheid met bedrijfstoeslag	2,3	2,1	1,9	1,8	1,7	1,6	1,6
Gezinsbijslagen	1,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ziekte en invaliditeitsuitkeringen	1,7	1,8	1,8	1,8	1,9	1,9	1,9
Overige uitkeringen ^a	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

a. Het gebruik van het ESR 2010, waardoor de fondsen voor sluiting van ondernemingen niet meer tot de sociale zekerheid worden gerekend, heeft het niveau van de 'overige uitkeringen' met 0,3 % procentpunt van het bbp naar beneden gebracht. De overeenstemmende bijdragen voor die fondsen verschijnen uiteraard ook niet meer in de rekening van de sociale zekerheid.

...ondanks hervormingen in de pensioenen...

De pensioenuitgaven stijgen met 0,4 procentpunt van het bbp in de periode 2016-2020, voornamelijk omwille van de vergrijzing en de pensionering van de babyboomgeneraties. Die groei omvat tevens het effect van de recent besliste welvaartsenveloppes toegekend aan de sociale uitkeringen voor de periode 2015-2016. Vanaf 2017 worden de welvaartsenveloppes berekend op basis van de parameters van het generatiepact².

TABEL 28 - Reële groei van de pensioenuitgaven en groei van het aantal gepensioneerden
in procent

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Uitgaven werknemers	2,6	4,3	3,1	2,9	2,9	2,6	3,2
Uitgaven werknemers zonder toegekende (2015-2016) of theoretische enveloppe (2017-2019)	2,3	3,7	2,5	2,4	2,4	2,1	2,8
Aantal gepensioneerde werknemers	1,9	1,6	1,7	1,5	1,5	1,2	1,9
Uitgaven zelfstandigen	3,7	2,1	2,7	2,5	2,8	3,0	2,9
Uitgaven zelfstandigen zonder toegekende (2015-2016) of theoretische enveloppe (2017-2019)	2,9	1,6	1,6	1,6	1,9	2,3	2,2
Aantal gepensioneerde zelfstandigen	1,0	0,9	0,9	0,9	0,8	0,5	1,1
p.m. reële toename bbp	1,0	1,2	1,6	1,7	1,7	1,5	1,5

1. Zie hoofdstuk 3 'De arbeidsmarkt'.

2. De regering heeft beslist om vanaf 2015 de gezinsbijslag uit de berekeningsbasis van de welvaartsenveloppe te houden.

De recent besliste maatregelen kunnen niet verhinderen dat de pensioenuitgaven sterker toenemen dan het bbp maar zij matigen de groei, vooral via de afgeremde groei van het aantal gepensioneerden. De verhoging van de vervroegde pensioenleeftijd van 62 in 2016 naar 63 jaar vanaf 2018 en de verstrenging van de loopbaanvoorwaarde van 40 jaar in 2016 naar 42 jaar in 2019, zorgen voor een daling van het aantal gepensioneerden in de periode 2017-2020. Wie immers niet voldoet aan de leeftijds- en loopbaanvoorwaarden, dient zijn pensionering uit te stellen tot de voorwaarden voldaan zijn of desnoods tot de wettelijke pensioenleeftijd van 65 jaar bereikt wordt. Gezien 2019 het laatste overgangsjaar van die hervorming is, vindt de groei van het aantal gepensioneerden zijn ritme van vóór de hervorming weer. In nominale termen constateert men op het einde van de periode een forse toename van de pensioenuitgaven omwille van de indexering die meer uitgesproken is dan in de voorgaande periode.

...de besparingen in de gezondheidszorg...

De projectie van de uitgaven voor geneeskundige zorg voor de jaren 2016-2020 is gebaseerd op geactualiseerde econometrische modellen voor acute zorg en langdurige zorg. Tabel 29 illustreert de vooruitzichten inzake uitgaven voor geneeskundige zorgen overeenkomstig het huidige model.

TABEL 29 - Toename van de uitgaven voor geneeskundige zorg
in procent

	2016	2017	2018	2019	2020	Variatie 2016-2020
Uitgaven voor acute zorg, waarvan	2,3	3,1	3,4	3,7	3,9	3,3
in volume	1,8	2,0	2,1	2,2	2,2	2,1
specifieke index	0,5	1,1	1,3	1,4	1,6	1,2
Uitgaven voor langdurige zorg, waarvan	3,3	4,3	5,0	4,7	4,1	4,3
in volume	3,3	3,6	3,7	3,1	2,3	3,2
specifieke index	-0,0	0,7	1,3	1,5	1,7	1,0
Uitgaven voor geneeskundige zorg	2,7	3,1	3,5	3,7	3,9	3,4
Uitg. gen.zorgen gedeïndeerd met gezondheidsindex	1,7	1,9	2,2	2,2	2,2	2,1
p.m. toename van de gezondheidsindex	1,0	1,2	1,3	1,5	1,6	1,3
p.m. reële toename van het bbp	1,6	1,7	1,7	1,6	1,5	1,6

Over de periode 2016-2020 wordt de jaarlijkse toename van de uitgaven voor acute zorg, als gevolg van de eigen dynamiek van die uitgaven, geraamd aan de hand van het econometrisch model. Gemiddeld geeft die raming een jaarlijkse groei van 2,1 % vóór indexatie. Deze toename weerspiegelt de bijdrage van de structurele determinanten: het reëel bbp per hoofd (0,5 %), de daling van de werkloosheidsgraad (-0,1 %), het aandeel van de ouderen in het totaal van de bevolking (0,7 %), de medische technologische vooruitgang (0,6 %), en de bevolkingstoename (0,4 %). De verwachte groei blijft laag in historisch perspectief, hoofdzakelijk als gevolg van de nog steeds zwakke economische vooruitzichten, de matige bijdrage van de vergrijzing en het effect van de structurele besparingen in de gezondheidszorg.

De reële toename van de uitgaven voor langdurige zorg wordt geraamd op gemiddeld 3,2 % per jaar over de periode 2016-2020. Deze groei is hoofdzakelijk het resultaat van de toename van het aantal zorggebruikers als gevolg van de vergrijzing (1,1 %). In tweede instantie is er de evolutie van de reële zorgkost per zorggebruiker, die wordt weerspiegeld in het effect van het reële bbp (0,6 %). Verder spelen ook een inhaaleffect (1,1 %), waarbij de uitgaven terugkeren naar hun 'normale' groeiritme (na de vertraagde groei in 2013 en 2014 als gevolg van de economische situatie) en de groei van de bevolking (0,4 %).

De globale uitgaven voor geneeskundige zorg, gedeïndeerd met de gezondheidsindex die ook wordt gehanteerd bij de vaststelling van de begrotingsdoelstelling, stijgen met 1,7 % in 2016 en gemiddeld 2,1 % tijdens de daaropvolgende periode 2016-2020.

...en de daling in de werkloosheidsuitgaven.

De uitgaven voor werkloosheid, werkloosheid met bedrijfstoelage en tijdskrediet/loopbaanonderbreking lopen terug van 2,1 % van het bbp in 2015 tot 1,6 % in 2020, of een daling met 0,4 procentpunt. Die daling is het gevolg van een aantrekkende economische groei tussen 2016 en 2020 die leidt tot een vermindering van het aantal werklozen, maar is eveneens het gevolg van de progressiviteit en de invoering van de maatregelen van de regering (zoals de verdere verstrenging van de toegangsvoorwaarden tot werkloosheid met bedrijfstoelage, de geleidelijke uitdoving van de anciënniteitstoelage of de halvering van de inkomensgarantie-uitkering vanaf 2017).

Ook hervormingen in de ziv-uitkeringen kunnen het tij niet keren op korte termijn.

De forse groei van de uitgaven inzake ziekte en invaliditeit is grotendeels toe te schrijven aan de uitgaven voor invaliditeit. De reden voor de hoge groeivoet van die uitgaven ligt in de evolutie van het aantal begunstigden van een invaliditeitsuitkering, die sinds verschillende jaren sterk toeneemt¹.

TABEL 30 - Reële groei van de uitgaven voor ziekte- en invaliditeitsverzekering en groei van het aantal invaliden in de werknemersregeling in procent

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Totaal ziekte en invaliditeit	5,8	4,4	4,2	4,0	2,0	2,9	2,5
Arbeidsongeschiktheid	5,8	4,0	2,7	1,8	2,0	2,4	2,3
Invaliditeit	6,7	4,5	5,0	5,2	2,0	3,1	2,4
Moederschapsrust	1,5	4,5	2,6	1,7	2,2	3,0	3,4
Aantal invalide vrouwen	7,4	6,1	6,0	6,2	2,5	2,6	1,1
Aantal invalide mannen	2,9	4,0	4,1	3,8	1,9	1,5	1,9
p.m. reële toename bbp	1,0	1,2	1,6	1,7	1,7	1,5	1,5

Die evolutie wordt verklaard door zowel demografische factoren als evoluties op de arbeidsmarkt. De talrijke babyboomgeneraties hebben de leeftijd bereikt met een hoger risico op invaliditeit, terwijl de beperkingen inzake vervroegde pensionering, nog versterkt door de recent besliste bijkomende verhoging van de vervroegde pensioneringsleeftijd, leiden tot langere periodes in het invaliditeitsstelsel. De evolutie op de arbeidsmarkt draagt tevens bij tot de toename van het aantal invaliden omdat meer vrouwen actiever zijn op de arbeidsmarkt en tot steeds hogere leeftijden. Ten slotte kennen bepaalde soorten van invaliditeit, vooral die gelinkt aan stress, een sterke toename. De uitkeringsgerechtigde bevolking die mogelijk in de arbeidsongeschiktheid terecht komt, groeit dus aanzienlijk, vooral in de hogere leeftijdscategorieën. De oorzaken van de omvangrijke groei van het aantal invaliden worden nochtans verondersteld af te nemen op middellange termijn, met als gevolg een zwakkere groei vanaf 2018.

De recent besliste besparingen in deze tak matigen de uitgaven. Vanaf 2019 worden geen bijkomende besparingen meer voorzien waardoor de groeivoet zijn ritme herneemt van vóór de hervorming. Met het onbepaalde uitstel van de uitbreiding van het door de werkgever gewaarborgd loon van 1 naar 2 maand werd geen rekening gehouden².

1. De projectie van het aantal invaliden die gebruikt wordt in deze Vooruitzichten werd gerealiseerd door het FPB in overeenstemming met de vooruitzichten van het RIZIV.

2. Zie hoofdstuk 3 'De arbeidsmarkt'.

4.4. Gemeenschappen en gewesten

De rekening van de gemeenschappen en gewesten vertoont in 2014 en 2015 een belangrijk tekort, ondanks de gerealiseerde en aangekondigde besparingsmaatregelen. De uitbreiding van de overheidsperimeter en het verrekenen van alternatief gefinancierde projecten en PPS-constructies in het ESR vormen belangrijke verklarende factoren¹. Naast een ongunstige macro economische context draagt in 2015 ook de zesde staatshervorming, met een overdracht van bevoegdheden, een gewijzigde financiering en boekhoudkundige registratie van de personenbelasting van de gefedereerde entiteiten, bij tot de achteruitgang van het vorderingsaldo. De daaropvolgende jaren zouden gekenmerkt worden door opeenvolgende maar afnemende tekorten. In 2020 zouden de gemeenschappen en gewesten een vorderingenoverschot boeken.

Lichte toename van de uitgaven en daling van de inkomsten in 2014.

De evolutie van de uitgaven en inkomsten in 2014 is gebaseerd op de voorlopige realisaties van de verschillende gemeenschappen en gewesten² en houdt rekening met de voorlopige ramingen van het INR van de toevoegingen en correcties aan deze realisaties voor het opstellen van de ESR-rekeningen.

De lichte stijging van de uitgaven in 2014 is het gevolg van een toename van de investeringen, voornamelijk door het PPS-project 'Scholen van Morgen' in Vlaanderen en het project 'Viapass'. Die stijging wordt gedeeltelijk gecompenseerd door een daling van de overdrachten aan bedrijven, te wijten aan een geringere subsidiotoekenning en een daling van de investeringsbijdragen (o.a. aan het Vlaams Infrastructuurfonds).

De krimp van de inkomsten in 2014 vindt zijn ontstaan in de daling van de successierechten en niet-fiscale ontvangsten. Hoewel ze profiteren van de hogere opbrengst van de fiscale regularisatie in vergelijking met 2013, zijn de successierechten in 2014 lager doordat de ontvangsten van 2013 ondersteund werden door een inkorting van de aangiftetermijn met een maand. De overige fiscale ontvangsten zijn zo goed als stabiel in procent van het bbp; de eenmalige verhoging van de registratierechten ten gevolge van een anticiperend gedrag op de hervorming van de woonbonus en de nieuwe fiscale inkomsten uit de deelname van België aan de derde fase van de Europese markt voor emissierechten compenseert de daling van de opbrengst uit verkeersbelastingen. De vermindering van de niet-fiscale ontvangsten is te wijten aan het niet uitkeren van een dividend door KBC aan het Vlaams Gewest.

Sterke, maar grotendeels punctuele, achteruitgang van de overheidsfinanciën van de gefedereerde entiteiten in 2015.

De vooruitzichten van de gemeenschappen en gewesten in 2015 zijn gebaseerd op de oorspronkelijke begrotingen van de verschillende gefedereerde entiteiten en integreren de maatregelen van de Vlaamse en Waalse begrotingscontrole.

De regionale financiën worden in 2015 sterk beïnvloed door de staatshervorming. In overeenstemming met het advies van het INR van 10 februari 2015 aangaande de boekhoudkundige registratie van de effecten van de staatshervorming in het ESR werden alle overgedragen bevoegdheden in het kader van deze hervorming, ook die bevoegdheden die voor rekening van de gemeenschappen en gewesten (o.a. de gezinsbijslag) door entiteit I beheerd worden, onmiddellijk verrekend in de rekening van de gemeenschappen en gewesten.

-
1. Vooral de verrekening van diverse alternatieve gefinancierde investeringsprojecten en PPS-projecten in het ESR doet het nominaal niveau van de uitgaven aanzienlijk toenemen, ten opzichte van Vooruitzichten van mei 2014.
 2. Het betreft hier de economische hergroepering van gerealiseerde uitgaven en inkomsten in 2014 van de Vlaamse Gemeenschap, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, het Waals Gewest, de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap en de Vlaamse, Franse en Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissies.

Die overdracht van bevoegdheden is de verklarende factor voor de sterke toename van de uitgaven in 2015. De belangrijkste wijzigingen worden geobserveerd op het niveau van de niet-sociale overdrachten en sociale uitkeringen.

Op het niveau van de niet-sociale overdrachten, verklaart de integratie van de dienstencheques, de activering van de werkloosheidsuitkeringen, de jongerenbonus non-profit de stijging van de regionale loonsubsidies. Daarnaast nemen ook de overige overdrachten aan bedrijven toe door de regionalisering van de gerichte bijdrageverminderingen (zie ook hoofdstuk 3 'De arbeidsmarkt'). De overdrachten aan gezinnen en IZW's stijgen licht in procent van het bbp door de verrekening van de belastingverminderingen op dienstencheques en op energiebesparende uitgaven in een woning.

De sociale uitkeringen groeien het sterkst ten opzichte van het bbp; enerzijds doordat de gefedereerde entiteiten vanaf 2015 instaan voor de financiering en uitkering van de gezinsbijslag (kinderbijslag, de geboorteen adoptiepremies) en anderzijds omdat de uitgaven voor gezondheidszorgen nu ook de uitgaven voor residentiële zorg, voor geestelijke zorg, voor preventie en organisatie van de 1ste lijnszorg en voor hulp aan personen omvatten. Ook de overgedragen bevoegdheid 'tegemoetkoming hulp aan bejaarden' draagt bij tot de toename van de sociale uitkeringen.

Abstractie makend van de forse uitgavengroei ten gevolge van de zesde staatshervorming, wordt 2015 gekenmerkt door een vrij restrictief uitgavenbeleid, met besparingsmaatregelen die de uitgaven voor werkingskosten (lonen en overige werkingskosten) en overdrachten beperken. Zo begrenzen de besliste maatregelen in de administratie van de verschillende gefedereerde entiteiten (het gedeeltelijk niet vervangen van personeel) en in het onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap (de beperking van de toename van het onderwijzend personeel), de groei van de lonen. Bovendien worden de uitgaven voor de overige werkingskosten, zowel in de administratie als op het niveau van de geconsolideerde instellingen verder onder controle gehouden.

Op het niveau van de overdrachten aan gezinnen en IZW's gaat het onder meer om de afbouw van de renovatiepremies (Vlaanderen), de hervorming van de energiepremies (Wallonië) en de vermindering van werkingsubsidies aan verschillende instellingen en organisaties. Ook de overdrachten aan de lagere overheid worden gereduceerd. Zo worden sommige overheidsstructuren afgebouwd (o.a. Vlaams Provinciefonds) en toelagen voor gemeentelijke investeringsopdrachten uitgesteld of beperkt.

Op het niveau van de ontvangsten, heeft de staatshervorming vooral een impact op de fiscale ontvangsten en de overdrachten van de overheid. De evolutie van de fiscale ontvangsten wordt ondersteund door de regionalisering van een gedeelte van de personenbelasting: de gewestelijke opcentiemen en de niet-terugbetaalbare fiscale uitgaven (o.a. woonbonus). We merken op dat de registratie van deze ontvangsten in ESR gebeurt op het moment van de inkohiering. Gezien de inkohiering van het eerste aanslagjaar met regionalisering van een gedeelte van de personenbelasting (aanslagjaar 2015 met betrekking tot de inkomsten van 2014) pas aanvat in de herfst van 2015 en eindigt in de loop van 2016, heeft de regionale opbrengst uit personenbelasting in 2015 geen betrekking op een volledig jaar. Dit eenmalig boekhoudkundig element is goed voor ongeveer 1 % van het bbp. De achteruitgang van de overige fiscale ontvangsten is het gevolg van een nieuwe daling van de successierechten te wijten aan een lagere opbrengst uit fiscale regularisatie ten opzichte van 2014. Die krimp wordt echter gedeeltelijk gecompenseerd door verscheidenen maatregelen op het niveau van schenkingsrechten, afvalheffing voor intercommunales (Vlaams Gewest), oppervlaktewaterheffing (Waals Gewest) en belastingen op gsm-masten (Brussels Gewest).

De niet-fiscale ontvangsten nemen toe in 2015 dankzij de dividenduitkering door KBC en de stijging van de geregionaliseerde verkeersboetes. Ondanks dat de overdrachten van federale overheid verminderen ter compensatie van de gedeeltelijke regionalisering van de personenbelasting en door een bijdrage aan de sanering van de overheidsfinanciën van 1,25 miljard, nemen de overdrachten van de overheid globaal genomen toe door de bijkomende dotaties voor de overgedragen bevoegdheden.

Continue verbetering van het vorderingensaldo vanaf 2016.

Vanaf 2016 verbetert het vorderingensaldo voortdurend, ten gevolge van een krimp in de uitgaven bij vrij stabiele ontvangsten in procent van het bbp.

Het budgettair gedrag op middellange termijn is gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid. Dit vertaalt zich in het doortrekken van de geobserveerde trends van de laatste jaren voor de meeste uitgavencategorieën. Die hypothese impliceert een verderzetten van een vrij restrictief uitgavenbeleid en verklaart zo de trendmatige daling in procent van het bbp op middellange termijn van verscheidene uitgaven. In 2016 draagt ook de indexsprong bij tot de daling van de uitgaven in procent van het bbp.

De loonuitgaven dalen in procent van het bbp vanaf 2016. De werkgelegenheid neemt slechts matig toe (met 0,1 % gemiddeld per jaar over de periode 2016-2020): in de administratie door de besliste maatregelen, en in het onderwijs als gevolg van de stabiele omkaderingsgraad. Daarnaast anticipeert de gebruikte methodologie niet op eventuele loonwaarderingen die voortvloeien uit toekomstige akkoorden.

De uitgaven voor gezondheidszorg, die als enige sneller groeien dan het bbp op middellange termijn, evolueren volgens de weerhouden groeihypothese voor de uitgaven voor acute en langdurige zorg (zie deel 4.3). Daar waar bij langdurige zorg vooral de vergrijzing speelt, zijn de acute zorguitgaven afhankelijk van de evolutie van het inkomen, de demografie en de medische technologische vooruitgang.

We merken op dat in 2016 nog een bevoegdheidsoverdracht plaatsvindt, namelijk de bouw-, renovatie- en herconditioneringswerken aan ziekenhuisinfrastructuur, wat zich vertaalt in een toename van de overdrachten aan bedrijven.

Ondanks de verhoging van de overdrachten van de federale overheid om die bevoegdheid 'ziekenhuisinfrastructuur' te financieren, kennen de overdrachten van de gezamenlijke overheid een lichte daling in 2016 door de bijkomende vermindering van de dotaties van de BFW met 1,25 miljard, als bijdrage aan de sanering van de overheidsfinanciën. Daarna doet de gedeeltelijke koppeling aan de economische groei van die dotaties de overdrachten van de overheid dalen. Dit effect wordt nog versterkt in 2018¹ door de herziening van de overgedragen middelen ter financiering van de geregionaliseerde fiscale uitgaven. De niet-fiscale uitgaven kennen op middellange termijn² eenzelfde verloop, gezien de progressieve terugbetaling tot 2017 door KBC van de door Vlaanderen verleende steun tijdens de financiële crisis.

De evolutie van fiscale ontvangsten wordt in 2016 louter door het verloop van de personenbelasting bepaald. In tegenstelling tot 2015, heeft de opbrengst uit de personenbelasting in 2016 betrekking op een volledig jaar. De verschillende maatregelen aangaande de fiscale uitgaven³ in Vlaanderen en Wallonië (hervorming van de woonbonus en de afschaffing van de belastingvermindering voor de beveiliging van woningen), ondersteunen de groei van de personenbelasting vanaf 2016, evenals de herziening van de factor 'regionale fiscale autonomie', vanaf 2018. De verhoging van de forfaitaire beroepskosten, die beslist werd door de federale overheid en de indexsprong zwakken echter tot in 2018 de dynamiek van de gewestelijke personenbelasting af. We merken op dat de projectie geen rekening houdt met de kilometerheffing op vrachtvervoer, ter vervanging van het eurovignet, gezien het tarief van deze belasting nog niet vastgelegd is. De projectie weerhoudt daarom de opbrengsten uit het eurovignet.

-
1. In de BFW is voorzien dat sommige bedragen aangepast zullen worden op basis van de realisaties van het aanslagjaar 2015 en rekening houdend met de rapporten van het Rekenhof. In deze vooruitzichten werd er verondersteld dat die aanpassingen zullen plaatsvinden in 2018 en de correcties aangaande het verschil tussen de voorlopige en definitieve bedragen over de periode 2015-2017 vanaf 2018.
 2. De projectie veronderstelt dat er in 2016 geen KBC-dividend zal worden uitbetaald.
 3. De Waalse maatregel aangaande de vermindering van de aftrekbaarheid van dienstencheques beïnvloedt het verloop van de overdrachten aan gezinnen (terugbetaalbaar belastingkrediet).

TABEL 31 - Rekening van de gemeenschappen en gewesten
in procent van het bbp

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Variatie	
									2015	2016-2020
Ontvangsten	15,7	15,5	17,9	18,7	18,6	18,6	18,6	18,7	2,3	0,8
Fiscale en parafiscale ontvangsten, waaronder:	2,4	2,4	3,5	4,4	4,4	4,4	4,5	4,5	1,1	1,0
Belasting op het gezinsinkomen	0,0	0,0	1,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,2	1,2	1,0
Overige belastingen	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3	-0,0	0,0
Niet-fiscale ontvangsten	1,7	1,6	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	1,5	0,1	-0,1
Overdrachten binnen de overheid	10,1	10,2	11,4	11,4	11,3	11,3	11,3	11,3	1,2	-0,1
Toegerekende sociale premies	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	-0,1	0,0
Uitgaven	15,8	15,9	19,2	19,2	18,9	18,7	18,7	18,6	3,3	-0,6
Finale primaire uitgaven	11,7	11,8	15,2	15,3	15,0	14,9	14,8	14,8	3,4	-0,5
Werkingskosten en investeringen	7,5	7,6	7,7	7,7	7,4	7,3	7,2	7,2	0,1	-0,6
Bezoldigingen	4,3	4,4	4,4	4,4	4,3	4,2	4,2	4,2	0,1	-0,3
Aankopen van goederen en diensten, belastingen	1,9	2,0	2,0	1,9	1,9	1,9	1,9	1,8	-0,0	-0,1
Investeringen	1,2	1,3	1,3	1,4	1,3	1,2	1,2	1,2	0,0	-0,2
Niet-sociale overdrachten, waaronder:	2,0	1,9	2,6	2,8	2,8	2,8	2,7	2,7	0,8	0,1
Loonsubsidies	0,1	0,1	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	-0,0
Overige overdrachten aan bedrijven	1,0	0,9	1,1	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	0,2	0,1
Niet-sociale overdrachten aan gezinnen en izw's	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,0	-0,0
Sociale uitkeringen, waaronder:	2,3	2,3	4,9	4,8	4,8	4,8	4,8	4,9	2,6	-0,0
Gezondheidszorg	0,7	0,7	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	0,9	0,1
Gezinsbijslag	0,1	0,1	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4	1,5	-0,1
Overdrachten binnen de overheid	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	-0,0	-0,1
Rentelasten	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	-0,1
Toegerekende sociale premies	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	-0,1	0,0
Primair saldo	0,0	-0,2	-1,1	-0,4	-0,1	-0,1	0,1	0,2	-0,9	1,3
Vorderingensaldo	-0,2	-0,3	-1,3	-0,5	-0,3	-0,2	-0,0	0,1	-0,9	1,4

4.5. Lagere overheid

De rekening van de lagere overheid vertoont elk jaar een tekort tot 2020. Over de periode 2015-2020 zijn de schommelingen in het primair saldo en in het vorderingensaldo vooral het gevolg van de investeringen die een electorale cyclus volgen: een aangroei van de investeringen in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 (+0,2 % van het bbp tussen 2016 en 2018) en een duidelijke terugloop in 2019 na de verkiezingen (-0,2 % van het bbp).

De projectie van de primaire uitgaven is gebaseerd op een hypothese van ongewijzigd beleid. Behalve voor de uitgaven voor bezoldigingen en de sociale uitkeringen, vertaalt die laatste zich in een extrapolatie van de trends van de voorbije jaren die voortvloeien uit de voorlopige overheidsrekeningen van maart 2015. Daarnaast weerspiegelt de projectie van de investeringen de cyclus van de voorbije 18 jaar.

Naast het cyclisch verloop van de investeringsuitgaven wordt de periode 2015-2020 gekenmerkt door een daling van de uitgaven (-0,3 % van het bbp) en de ontvangsten (-0,1 % van het bbp).

De belangrijkste evoluties aan de uitgavezijde doen zich voor op het niveau van de bezoldigingen (-0,2 % van het bbp). Voor die laatste houdt de projectie rekening met de toename van de werkgeversbijdragen die worden betaald aan de RSZPPO voor de financiering van de pensioenen van het statutair personeel, de kosten van de nieuwe personeelsstatuten voor de brandweer (hulpverleningszones) en een mogelijke daling van de werkgelegenheid bij de lagere overheid (de projectie gaat uit van een jaarlijkse afname van ongeveer 1 700 banen over de periode 2015-2018). Bijgevolg dalen de bezoldigingen in procent van het bbp.

Op het niveau van de ontvangsten, stijgen de opcentiemen op de personenbelasting in procent van het bbp in 2015 door de weerslag van de vertraagde incohiering van het aanslagjaar 2014. Op middellange termijn groeien de opcentiemen minder sterk dan het bbp door een zwakke evolutie van de aanslagbasis en door bepaalde maatregelen die de federale overheid heeft genomen om de personenbelasting te verlagen (forfaitaire kosten). De opcentiemen op de onroerende voorheffing kennen eveneens een trendmatige daling door de zwakke reële stijging van het kadastraal inkomen en in de veronderstelling dat de opcentiemen stabiel blijven. Bovendien vallen de overdrachten aan de gemeenschappen en de gewesten terug terwijl de externe overdrachten in procent van het bbp toenemen.

TABEL 32 - Rekening van de lagere overheid
in procent van het bbp

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Variatie 2015-2020
Ontvangsten	6,9	6,8	6,9	6,8	6,8	6,7	6,7	6,7	-0,1
Fiscale en parafiscale ontvangsten	2,2	2,1	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	-0,0
Belasting op het gezinsinkomen	0,7	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,1
Overige belastingen	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	-0,1
Niet-fiscale ontvangsten	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	0,1
Overdrachten binnen de overheid, waarvan:	3,4	3,4	3,4	3,4	3,3	3,3	3,3	3,3	-0,1
Overdrachten van de gemeenschappen en gewesten	2,5	2,4	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	-0,1
Toegerekende bijdragen	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-0,0
Uitgaven	7,2	7,1	7,0	7,0	7,0	7,0	6,9	6,8	-0,3
Finale primaire uitgaven	6,6	6,5	6,4	6,4	6,5	6,5	6,3	6,3	-0,2
Werkings- en investeringskosten	5,3	5,3	5,2	5,2	5,2	5,3	5,1	5,1	-0,2
Bezoldigingen	3,6	3,6	3,5	3,5	3,4	3,4	3,4	3,4	-0,2
Aankopen van goederen en diensten, belastingen	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-0,0
Investeringen	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,9	0,8	0,7	0,0
Niet-sociale overdrachten	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,5	0,5	0,0
Sociale uitkeringen	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	-0,0
Overdrachten binnen de overheid	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0
Rentelasten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0
Toegerekende bijdragen	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-0,0
Primair saldo	-0,1	-0,2	-0,0	-0,0	-0,1	-0,2	-0,1	-0,0	0,2
Vorderingensaldo	-0,2	-0,3	-0,1	-0,1	-0,2	-0,3	-0,1	-0,1	0,2

4.6. Bijlagen

TABEL 33 - Totale impact van de eenmalige maatregelen en verschuivingen - Entiteit I
in miljoen euro; het teken wijst op de impact op het vorderingensaldo

Sector	Titel	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Totaal	Entiteit I	1637	1409	5427	143	354	396	355	0
	Externe ontvangsten	1703	1928	5190	701	468	355	355	0
S1311	Terugbetaling van de staatssteun door bpost	123							
S1311	Gewestelijke personenbelasting (gedeeltelijk jaar)			3940					
S1311	Gewestelijke personenbelasting (afwijking van de definitieve regeling)			107	110	113			
S1311	Wijzigingen bedrijfsvoorheffingsschalen	59	14						
S1311	Fiscale regularisatie bis en ter	446	618	301					
S1311	Maatregelen 'interne liquidaties'	600	665	236	236				
S1311	Fiscale regularisatie in de diamantsector	149							
S1311	Wijziging van het inkohieringstempo (personenbelasting)		564						
S1314	Wijziging van het inkohieringstempo (personenbelasting)		-27						
S1311	Wijziging van het inkohieringstempo (vennootschapsbelasting)	200							
S1311	Terugbetaling van de inningskosten van de douanerechten	126							
S1311	Inwerkingtreding van het nieuwe BEM (inningskosten)		94	101					
S1311	Vervroegde inning van de belasting op pensioensparen			355	355	355	355	355	
S1311	Ontvangsten als gevolg van gerechtelijke beslissingen (btw tour operators)			150					
	Overdrachten van Entiteit II	0	0	0	0	0	0	0	0
	Finale uitgaven	-41	-355	66	-282	0	34	0	0
S1311	Terug te betalen gewestelijke fiscale uitgaven (gedeeltelijk jaar)			-178					
S1311	Verkoop van licenties voor mobiele telefonie	422		200			34		
S1311	Uitgaven als gevolg van gerechtelijke beslissingen (vakantiegeld politie)	-16							
S1311	Uitgaven als gevolg van gerechtelijke beslissingen (btw tour operators)	-150							
S1311	Uitgaven als gevolg van gerechtelijke beslissingen (terugbetaling vennootschapsbelasting)	-297	-569						
S1311	Inwerkingtreding van het nieuwe BEM en herberekening van de bijdragen		214	44	-282				
	Overdrachten naar Entiteit II	-25	-164	172	-276	-115	7	0	0
S1311	Verkoop van licenties voor mobiele telefonie (overdracht naar S1312)	-72							
S1311	Afwijkingen van de verschuldigde bedragen krachtens de BFW	47	-164	172	-276	-115	7		

TABEL 34 - Totale impact van de eenmalige maatregelen en verschuivingen - Entiteit II
in miljoen euro; het teken wijst op de impact op het vorderingensaldo

Sector	Titel	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Totaal Entiteit II		428	198	-3862	166	2	-7	0	0
Externe ontvangsten		363	-88	-3959	-110	-113	0	0	0
S1312	Gewestelijke personenbelasting (gedeeltelijk jaar)			-3940					
S1312	Gewestelijke personenbelasting (afwijking van de definitieve regeling)			-107	-110	-113			
S1312	Versnelde inning van de successierechten	107							
S1312	Fiscale regularisatie bis en ter	240	334	88					
S1313	Fiscale regularisatie bis en ter	17	20						
S1313	Wijziging van het inkohieringstempo (personenbelasting)		-369						
S1312	Wijziging van het inkohieringstempo van de verkeersbelasting (Waals Gewest)		-73						
Overdrachten van Entiteit I		25	164	-172	276	115	-7	0	0
S1312	Verkoop van licenties voor mobiele telefonie	72							
S1312	Afwijkingen van de verschuldigde bedragen krachtens de BFW	-47	164	-172	276	115	-7		
Finale uitgaven		39	122	269	0	0	0	0	0
S1313	Uitgaven als gevolg van gerechtelijke beslissingen (vakantiegeld politie)	-32							
S1312	Terugbetaalbare gewestelijke fiscale uitgaven (gedeeltelijk jaar)			178					
S1312	Verkoop van gebouwen	55	66	18					
S1312	Verkoop van gronden	16	56	73					
Overdrachten naar Entiteit I		0	0	0	0	0	0	0	0

5. Energieverbruik en broeikasgasemissies

Tegen 2020 moet België voldoen aan een aantal doelstellingen in het kader van het Europees Klimaat- en Energiepakket. Volgens de huidige vooruitzichten zou het verloop van de emissies van de non-ETS-sectoren over de periode 2013-2020 onder het lineair reductiepad voor het behalen van de doelstelling (-15 %) blijven behalve op het einde van de periode. We zouden in 2020, bij ongewijzigd beleid, ongeveer 10 % hernieuwbare energie bereiken van het bruto energie-eindverbruik tegen een doelstelling van 13 % en, zonder het gebruik van hernieuwbare elektriciteit voor transport mee in rekening te brengen, een percentage van ongeveer 9,4 % hernieuwbare brandstoffen voor het verbruik van de vervoerssector tegen een minimumstreefcijfer van 10 %. Er zullen dus nog inspanningen geleverd moeten worden om tegen 2020 aan al de doelstellingen te voldoen.

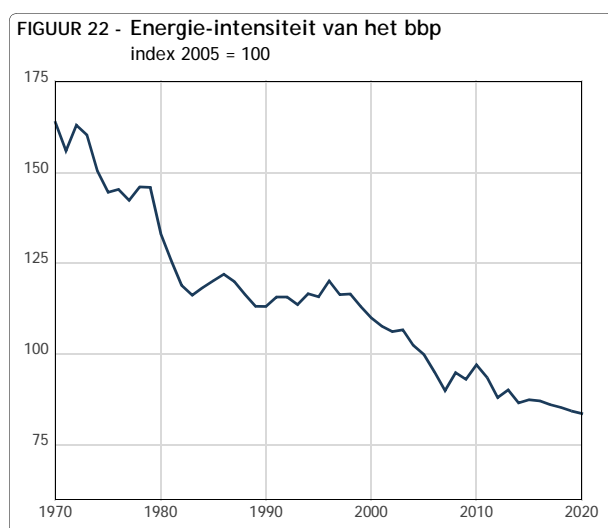
Wat de elektriciteitsbevoorrading betreft is er de voorbije winter toch geen tekort geweest aan elektriciteit dankzij de temperaturen die schommelden rond het gemiddelde en de hoge import van elektriciteit. Een strenge winter zou tot meer onzekerheid leiden over de invoer uit Frankrijk en Nederland en dan kunnen mogelijke stroomtekorten opnieuw actueel worden, vooral wanneer de centrales Doel 3 en Tihange 2 niet heropgestart zouden worden.

5.1. Evolutie van de vraag naar energie

5.1.1. Lichte toename van het energieverbruik

Door verdere toepassing van energiebesparende technologieën onder impuls van specifieke maatregelen, zou het energie-eindverbruik¹ licht toenemen met gemiddeld 0,5 % per jaar en het bruto binnenlands energieverbruik² met gemiddeld 1 % per jaar gedurende de projectieperiode. Het bruto binnenlands energieverbruik zou in 2020 59 Mtoe³ bedragen. Het energie-eindverbruik zou in 2020 ongeveer 37 Mtoe bedragen.

5.1.2. Verdere daling van de energie-intensiteit van het bbp

De energie-intensiteit⁴ van het bbp zou verder afnemen gedurende de projectieperiode. De historisch dalende trend van de energie-intensiteit zou hiermee bevestigd worden. Periodes met een sterke stijging van de reële energieprijzen⁵ (1974-1980 en het begin van de jaren 2000) hadden een sterke daling van de energie-intensiteit van het bbp tot gevolg (figuur 22). Andere factoren, zoals de technologische evolutie, hebben ook een rol gespeeld in de daling van de energie-intensiteit. De herstructurering van de energie-intensieve sectoren heeft eveneens een relatief sterke daling van de energie-intensiteit teweeg gebracht. Over de periode 1970-2020 zou de energie-intensiteit ongeveer gehalveerd zijn. We

1. Energie-eindverbruik: energie geleverd aan de consumenten (industrie, transport, diensten, gezinnen en landbouw) voor allerlei soorten energieverbruik.
2. Bruto binnenlands energieverbruik: de hoeveelheid energie die nodig is om aan de binnenlandse vraag te voldoen. Dat wordt berekend door de primaire productie, de invoer en de voorraadschommelingen op te tellen en de uitvoer en bunkers af te trekken.
3. Mtoe = miljoen ton olie-equivalenten = 41 868 terajoules.
4. Dat is het bruto binnenlands energieverbruik uitgedrukt in Mtoe gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume. Verschillende studies onderscheiden de bijdrage van verschillende componenten van een efficiënter energieverbruik zie o.a. *Indicators of Energy Use and Efficiency*, IEA, 1997.
5. De reële energieprijzen wordt hier gedefinieerd als de gemiddelde prijs van alle energiedragers geconsumeerd door energie-eindverbruikers op de binnenlandse markt gedeeld door de deflator van de particuliere consumptie.

merken op dat ondanks de sterke dalingen die in het verleden geobserveerd werden, de energie-intensiteit van België hoger is dan die van onze buurlanden. Voor België bedroeg de energie-intensiteit in 2013 inderdaad 173,1 (uitgedrukt in kg olie equivalent per 1 000 EUR van het bbp)¹ tegenover 130,6 voor Duitsland, 143 voor Frankrijk en 149,5 voor Nederland. In 2020 zou de energie-intensiteit voor België dalen tot 159,4.

5.1.3. Lichte daling of matige toename van het energieverbruik door de sectoren

Het energieverbruik van de diensten en de gezinnen zou licht afnemen terwijl het verbruik door de industrie en transport matig zou toenemen gedurende de projectieperiode.

TABEL 35 - Evolutie van het energieverbruik per sector
in procent tenzij anders vermeld

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Niveau (Mtoe) 2020	Structuur		
	1992-2002	2003-2008	2009-2014	2015-2020		1990	2013	2020
Elektriciteitsproductie	0,6	0,3	-4,3	2,6	17,3			
Energiesector (zonder elektriciteit)	0,2	-0,8	-2,0	0,3	2,1			
Energie-eindverbruik	0,8	0,7	-0,7	0,5	37,1	100,0	100,0	100,0
- Industrie	0,4	-0,9	1,5	0,8	14,1	38,4	36,0	37,9
- Transport ^a	1,9	2,5	-2,7	0,7	9,9	24,5	26,7	26,7
- Diensten en gezinnen ^b	0,6	0,6	-1,3	-0,1	13,1	37,1	37,2	35,3

a. Inclusief luchtvaart.

b. Inclusief landbouw.

Matige toename van het industrieel energieverbruik gedurende de periode 2015-2020.

In 2009 was er een spectaculaire daling van het verbruik door de zware economische crisis. In 2010 en 2011 volgde een relatief herstel van het verbruik om daarna weer af te nemen in 2012 en 2013. Het verbruik nam relatief sterk toe in 2014. In de periode 2015-2020 zou het verbruik matig toenemen en ongeveer 14 Mtoe bedragen in 2020 door de geleidelijke heropleving van de industriële activiteit. Het aandeel van de industrie in het energie-eindverbruik zou in 2020 37,9 % bedragen tegenover 36 % in 2013 door een herneming van de traditionele industrie.

Matige toename van het energieverbruik voor transport gedurende de projectieperiode.

Sinds 2009 nam het verbruik voor transport jaarlijks af. Het verbruik zou matig toenemen van 2015 tot 2020. Een geleidelijke toename van het gebruik van zuinigere voertuigen en de maatregelen ter bevordering van het gebruik van het openbaar vervoer zouden bijdragen tot het inperken van de energiebehoeften. Het aandeel van transport in het energie-eindverbruik zou in 2020 26,7 % bedragen (zoals in 2013) en het verbruik 9,9 Mtoe.

Lichte daling van het energieverbruik van diensten en gezinnen gedurende de projectieperiode.

Meteorologische factoren gemeten aan de hand van het aantal graaddagen² hebben een belangrijke invloed³ op het energieverbruik van diensten en gezinnen: zo nam in 2010 het energieverbruik sterk toe door de koudere temperaturen. Het verbruik nam opnieuw af in 2011 omwille van warmere temperaturen. In 2012 en 2013 was het opnieuw kouder en nam het verbruik opnieuw toe. Vervolgens daalde het verbruik in 2014 door war-

1. Bron: Eurostat databank via volgende link <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

2. Graaddagen van een bepaalde dag is het verschil tussen een conventionele binnentemperatuur en de gemiddelde buitentemperatuur van die dag (vermenigvuldigd met de duur hiervan uitgedrukt in dagen, dus maal 1). Graaddagen van een bepaalde periode (bijvoorbeeld week, maand of stookseizoen) verkrijgt men door de som van de graaddagen van alle dagen van die periode te nemen. De gekozen conventionele binnentemperatuur bedraagt 16,5° C.

3. Gedurende de projectieperiode wordt het aantal graaddagen gelijkgesteld aan het gemiddelde van de laatste 15 jaren.

mere temperaturen. Gedurende de projectieperiode zou het verbruik licht afnemen, mede dankzij de renovatie van het gebouwenpark in België met een betere isolatie van de woningen en gebouwen, de toepassing van strengere normen voor nieuwbouw, de aanschaf van rendabelere verwarmingsinstallaties en van energiezuinige elektrische toestellen...

Het aandeel van de diensten en gezinnen in het energie-eindverbruik zou 35,3 % bedragen in 2020 en het verbruik 13,1 Mtoe.

5.1.4. Relatief sterke toename van het energieverbruik door de energiesector

Terwijl het energieverbruik van de energiesector gevoelig gedaald was de laatste jaren, vooral door de sterke daling van de elektriciteitsproductie, zou het verbruik opnieuw toenemen gedurende de projectieperiode. Deze toename zou samengaan met een herneming van de binnenlandse elektriciteitsproductie en een daling van de import.

De bruto-elektriciteitsproductie die 93,8 TWh bedroeg in 2010, is sindsdien gedaald en bedroeg 74,7 TWh in 2014. Deze daling is vooral te wijten aan de tijdelijke sluiting van verschillende kerncentrales. Tegelijkertijd heeft de netto-import van elektriciteit die sterk toenam sinds 2012, een recordniveau bereikt in 2014 (meer dan 17 TWh).

Gedurende de projectieperiode is er een geleidelijke herneming van de elektriciteitsproductie: met een gemiddelde groei van 3,9 % per jaar. Tegen 2020 zou de brutoproductie een niveau bereiken van ongeveer 94 TWh. De netto-import van elektriciteit zou 3,3 TWh bedragen in 2020.

De structuur van het elektriciteitsproductiepark¹ zou als volgt evolueren:

- bijdrage van de nucleaire centrales van ongeveer 43 % in 2020, tegenover 51 % in 2013 en 45 % in 2014; in 2015 zou de productie opnieuw toenemen door het heropstarten van Doel 4 eind 2014 en van Doel 3 en Tihange 2 vanaf juli 2015; de vooruitzichten houden ook rekening met de sluiting van Doel 1 en 2 in 2015;
- dalende bijdrage van steenkool en petroleum en verwaarloosbaar op het einde van de projectieperiode;
- lichte afname van de bijdrage van gas maar het aandeel van gas in de elektriciteitsproductie blijft heel significant: 27,1 % in 2020 tegenover 28,7 % in 2014;
- sterk stijgende bijdrage van hernieuwbare energie met een productie van meer dan 23 TWh in 2020, tegenover 14,3 TWh in 2014: het aandeel van hernieuwbare energie in de elektriciteitsproductie zou bijna 25 % bedragen in 2020, tegenover 19,1 % in 2014.

Voorbij de winter is er toch geen tekort geweest aan elektriciteit dankzij de temperaturen die schommelden rond het gemiddelde en de hoge import van elektriciteit. Op korte termijn zouden een aantal centrales op gas sluiten omwille van een te lage rentabiliteit. Electrabel heeft echter besloten van een aantal aangekondigde sluitingen toch niet door te laten gaan. Hierdoor zou België sterk afhankelijk zijn van de import van elektriciteit omdat het niet mogelijk is snel een andere oplossing te vinden. Een strenge winter zou tot meer onzekerheid leiden over de invoer uit Frankrijk en Nederland en dan kunnen mogelijke stroomtekorten opnieuw actueel worden, vooral wanneer de centrales Doel 3 en Tihange 2 niet heropgestart zouden worden.

1. De evolutie van de structuur van het elektriciteitsproductiepark is geïnspireerd op het referentiescenario van 'Het Belgische energiesysteem in 2050: Waar naartoe? - Beschrijving van een Referentiescenario voor België', Federaal Planbureau, oktober 2014.

KADER 4 - Beleid en maatregelen

Voorliggende projectievooruitzichten houden rekening met alle besliste en reeds uitgevoerde maatregelen zowel op federaal als op regionaal niveau. In deze vooruitzichten veronderstellen we niet noodzakelijk dat de doelstellingen van het Klimaat- en Energiepakket tegen 2020 bereikt worden maar houden we wel rekening met alle effectieve en concrete maatregelen die door de overheden genomen werden in functie van deze doelstellingen. Voor de sectoren die deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten geldt er een Europees systeem van plafonering en uitwisseling. *Het Nationaal Hervormingsprogramma 2015*¹ geeft een beschrijving van het binnenlands klimaatbeleid. De voorbereiding van een Nationaal Klimaatplan 2013-2020, is theoretisch al opgestart maar de effectieve lancering van de werken is bepaald door de resultaten van de discussies omtrent de 'burdensharing' tussen de regio's.

Binnen de gebruikte typologie werden de maatregelen over de volgende categorieën verdeeld: reglementering, economische instrumenten, informatiecampagnes, vrijwillige akkoorden, rapporteringsverplichtingen, actieplannen en onderzoek en ontwikkeling².

De belangrijkste maatregelen voor de industriële sector en de bouw zijn economische en vrijwillige maatregelen. Het belangrijkste economische instrument is het bovenvermelde Europees systeem voor emissiehandel op Europees niveau. Een ander economisch instrument is het systeem van de groenestroomcertificaten (momenteel ter discussie door de massale overschotten van groene-stroomcertificaten). Er werden vrijwillige overeenkomsten voor het verhogen van de energie-efficiëntie en het verminderen van de CO₂-uitstoot afgesloten met verschillende industriële sectoren in het Vlaamse en Waalse Gewest. Ten slotte is er nog een programmeringsmaatregel, namelijk het Nationaal Actieplan ter bevordering van hernieuwbare energie³.

Voor de transportsector combineren de belangrijkste toegepaste maatregelen in België, economische instrumenten en informatiecampagnes ter bevordering van alternatieve vervoermodi voor de individuele auto en vrachtwagen. Zowel investeringen als sensibiliserings- en informatiecampagnes trachten, voor de passagiers, het gebruik van het openbaar vervoer, de fiets en car-pooling en car-sharing te bevorderen en voor de goederen het multimodaal transport. In Vlaanderen is er een verbetering van de milieukeurmerken van transportmiddelen en hun brandstof via de ontwikkeling van alternatieve motoraandrijvingen (elektriciteit, waterstof, LNG voor schepen enz.). Economische instrumenten en informatiecampagnes werden eveneens gebruikt om de uitstoot van de individuele auto's te verminderen, bv. ecodriving. Een beter beheer van het wegverkeer via een systeem van wegenbelasting voor zware vrachtwagens (kilometerheffing op vrachtvervoer) zal operationeel zijn in de drie gewesten in 2016. Andere informatiecampagnes betreffen het stimuleren van alternatieve vervoermiddelen voor de auto en het telewerk in de overheidsdiensten.

De belangrijkste instrumenten voor de diensten en gezinnen zijn de economische instrumenten zoals premies, fiscale aftrek, mechanismen van derde investeerder, ecocheques en leningen met lage rentevoet voor de verbetering van de energie-efficiëntie. Op 1 juli 2014 zijn door de zesde staats hervorming heel wat bevoegdheden officieel overgeheveld van de federale overheid naar de gewestelijke overheden. De bestaande regelgeving blijft van kracht, tot de gewestelijke overheden een initiatief nemen om de wetgeving te wijzigen. Voor de meeste maatregelen geldt er een overgangperiode, waarbij de federale overheid de lopende dossiers blijft opvolgen. Dit geldt onder andere voor de belastingvermindering voor dakisolatie. Niettegenstaande zou volgens de begroting van het Vlaams Gewest de renovatiepremie dalen en zouden in Wallonië de energiepremie's eerder restrictiever worden. Reglementeringsinstrumenten worden ook gebruikt, vooral isolatienormen en energieperformantienormen voor gebouwen die vastgelegd werden door de gewesten. Vrijwillige instrumenten werden ook gebruikt door de overheidssector, met name de EMAS-certificaten voor de federale overheidsdiensten.

-
1. *Nationaal Hervormingsprogramma*, gemeenschappelijke publicatie, april 2015. Zie ook sectie 1 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, Nationale Klimaatcommissie, april 2015.
 2. Zie zesde Federaal Rapport voor Duurzame Ontwikkeling, Federaal Planbureau, 2011.
 3. zie *BELGIUM National renewable energy action plan*, overeenkomstig Richtlijn 2009/28/EC, november 2010.

5.1.5. Bijdrage van hernieuwbare energie

Bijkomende investeringen nodig voor het behalen van de doelstelling hernieuwbare energie tegen 2020...

Volgens de Europese Richtlijn Hernieuwbare Energie moet België een bijdrage van 13 % hernieuwbare energie in het totaal van het bruto energie-eindverbruik bereiken tegen 2020.

Volgens de huidige vooruitzichten zouden we in 2020 ongeveer 10 % of 3,9 Mtoe hernieuwbare energie bereiken in het totaal van het bruto energie-eindverbruik¹.

Vergeleken met de doelstelling voor 2020 en het verwachte verloop zoals beschreven in het *BELGIUM National renewable energy action plan*², zullen er dus nog bijkomende investeringen moeten gedaan worden om de doelstelling te behalen.

...en aan de doelstelling omtrent hernieuwbare brandstoffen tegen 2020 is bijna voldaan.

Wat betreft hernieuwbare energie heeft Europa en ook België tegen 2020 een doelstelling van minimum 10 % voor het aandeel van hernieuwbare brandstoffen in het verbruik van de vervoerssector³. Volgens de huidige vooruitzichten zouden we in 2020, bij ongewijzigd beleid, en, zonder het gebruik van hernieuwbare elektriciteit voor transport mee in rekening te brengen, een percentage van 9,4 % of ongeveer 750 ktoe voor het verbruik van de vervoerssector bereiken.

Vergeleken met het verwachte verloop van het hernieuwbaar energieverbruik voor transport zoals beschreven in het *BELGIUM National renewable energy action plan*⁴, zullen we dus bijna aan de doelstelling voldoen.

1. Voor de berekening van het aandeel van hernieuwbare energie in het bruto energie-eindverbruik baseren we ons op de definitie die in Richtlijn 2009/28/EC gehanteerd wordt.

Voor de hernieuwbare energie nemen we de som van de productie van 'groene' elektriciteit (d.i. elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energiebronnen), de productie van 'groene' warmte (d.i. het biomassagebruik voor warmteproductie in de industrie en de diensten en gezinnen, en voor warmteproductie van zelfproducenten (voor eigen gebruik)) en de bio-brandstoffen voor transport uitgedrukt in Mtoe.

Voor het bruto energie-eindverbruik nemen we het energie-eindverbruik vermeerderd met de verliezen van elektriciteit op het netwerk en de consumptie van elektriciteit door de productie-eenheden van elektriciteit uitgedrukt in Mtoe.

2. Zie *BELGIUM National renewable energy action plan*, overeenkomstig Richtlijn 2009/28/EC, op.cit., p. 10 en p. 11.

3. Zie kader 5 in de *Economische Vooruitzichten 2014-2019*, Federaal Planbureau, juni 2014.

4. Zie *BELGIUM National renewable energy action plan*, overeenkomstig Richtlijn 2009/28/EC, op. cit., p. 12.

5.2. Energiegebonden CO₂-emissies: verdere daling van de energiegebonden CO₂-intensiteit van de Belgische economie

5.2.1. Lichte daling van de energiegebonden CO₂-emissies gedurende de projectieperiode

Een dalende trend van de energiegebonden CO₂-emissies tekent zich duidelijk af vanaf 2003. Vóór 2003 waren er fluctuerende evoluties (figuur 23).

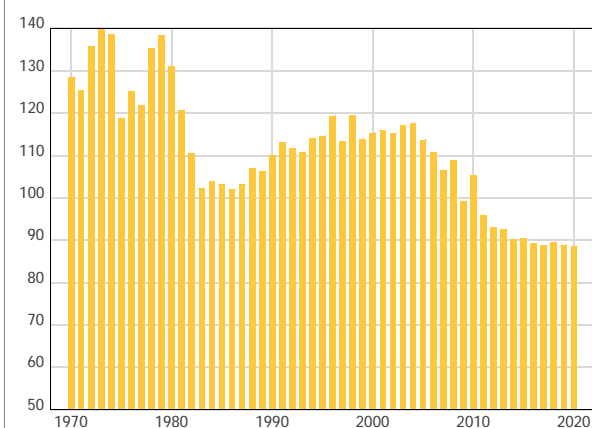
De uitstoot zou gedurende de projectieperiode met gemiddeld 0,3 % per jaar afnemen. Dat resultaat is vooral te danken aan de beperkte toename en de gunstige energiemix (minder steenkool, meer hernieuwbare energie) van het bruto binnenlands energieverbruik. In 2020 zou de uitstoot 88,4 Mt bedragen. Dit zou een daling van ongeveer 20 % betekenen t.o.v. 1990.

5.2.2. Sterke daling van de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp

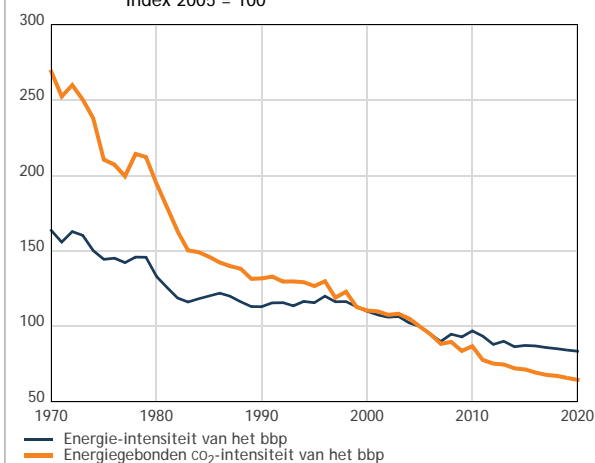
De dalende trend van de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp tijdens de periode 1974-2014 (gemiddeld -3 % per jaar) zou bevestigd worden gedurende de projectieperiode (gemiddeld -1,9 % per jaar).

De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp daalt sterker (vooral in de jaren 70 en 80) dan de energie-intensiteit van het bbp door de herstructurering van de industrie (staalsector), de ingebruikname van kerncentrales in het begin van de jaren 80 en de verschuiving binnen het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas en hernieuwbare energie (zie figuur 24). In vergelijking met onze buurlanden bedroeg de globale CO₂-intensiteit per capita¹ 10,5 ton CO₂-equivalent in 2012 voor België, tegenover 11,5 voor Nederland en voor Duitsland en 7,5 voor Frankrijk. Gemiddeld bedroeg de intensiteit voor de Europese Unie (28 landen) 9 ton per capita. In 2020 zou deze voor België 9 ton per capita bedragen.

FIGUUR 23 - Evolutie van de energiegebonden CO₂-emissies in miljoen ton

FIGUUR 24 - Energie-intensiteit en energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp index 2005 = 100

1. Bron: Eurostat databank via volgende link <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

5.2.3. Daling van de energiegebonden CO₂-emissies voor alle sectoren behalve voor de energieproducerende sectoren

De uitstoot van de meeste sectoren zou afnemen gedurende de projectieperiode behalve voor de energieproducerende sectoren. Voor deze sectoren zou de uitstoot toenemen. De meeste uitstoot van energiegebonden CO₂ zou in 2020 afkomstig zijn van de diensten en gezinnen en transport en niet meer van de industrie zoals in 2000 nog het geval was. Niettegenstaande de toename van de uitstoot gedurende de periode 2015-2020 zou het aandeel van de elektriciteitsproductie in 2020 gedaald zijn t.o.v. 1990, vooral door een verschuiving van de elektriciteitsproductie op basis van steenkool naar de productie op basis van aardgas en hernieuwbare energie.

TABEL 36 - Evolutie van de energiegebonden CO₂-emissies per sector in procent, tenzij anders vermeld

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Niveau (Mt)		Groeivoet 2020-1990 ^a	Structuur	
	1992-2002	2003-2008	2009-2014	2015-2020	1990 ^a	2020		1990	2020
Elektriciteitssector	-0,2	-1,2	-6,9	0,4	23,4	14,6	-37,8	21,3	16,5
Energiesector ^b	-0,6	-1,9	-0,4	0,5	6,4	5,3	-17,0	5,9	6,0
Industrie	-0,1	-3,2	-4,2	-0,7	32,9	19,8	-39,8	29,8	22,4
Transport ^c	1,9	1,2	-2,6	-0,5	19,9	22,2	11,4	18,1	25,1
Diensten en gezinnen ^d	-0,3	0,0	-0,6	-0,5	27,2	26,3	-3,2	24,7	29,8
Totaal ^e	0,2	-0,9	-3,1	-0,3	110,1	88,4	-19,7	100,0	100,0

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Exclusief de elektriciteitssector.

c. Exclusief luchtvaart.

d. Inclusief landbouw.

e. Inclusief overige en vluchtige CO₂-emissies.

Lichte toename van de uitstoot afkomstig van de elektriciteitsproductie gedurende de projectieperiode.

De voorbije jaren nam ondanks het stilleggen van enkele kerncentrales de uitstoot sterk af. Die daling werd veroorzaakt door een daling van de productie op basis van fossiele brandstoffen, een sterke ontwikkeling van de productie op basis van hernieuwbare energiebronnen en door een hoge netto-import van elektriciteit. Gedurende de projectieperiode zou de uitstoot echter opnieuw toenemen met gemiddeld 0,4 % per jaar door een herneming van de productie op basis van fossiele brandstoffen (aardgas).

De uitstoot zou 14,6 Mt bedragen in 2020. Dat zou een daling betekenen met meer dan 35 % t.o.v. 1990. Het aandeel van de uitstoot zou in 2020 16,5 % van het totaal van de energiegebonden CO₂-emissies bedragen tegenover 21,3 % in 1990.

Lichte afname van de energiegebonden uitstoot afkomstig van de industrie gedurende de projectieperiode.

De uitstoot van de industrie was sinds het begin van de jaren 2000 gedaald. Die daling was mede te verklaren door de herstructureringen die zijn doorgevoerd (die met name het aandeel van de vaste brandstoffen in de industriële processen sterk deden afnemen, voornamelijk in de staalsector), maar ook door de toepassing van energiebesparende technologieën die minder uitstoot veroorzaken. De sectorakkoorden en de Nationale Toewijzingsplannen hebben hierbij een cruciale rol gespeeld. De daling van de uitstoot afkomstig van de industrie was bijzonder sterk de voorbije jaren en was met name te wijten aan de terugval van de industriële productie in 2009 (daling van de uitstoot met meer dan 20 % in 2009). Tijdens de projectieperiode zou, mede dankzij het toenemend gebruik van hernieuwbare energiebronnen, de uitstoot licht afnemen. De emissieplafonds tegen 2020 voor de installaties die vallen onder het Europees CO₂-emissiehandelssysteem zouden bijdragen tot een beperking van de uitstoot door de industrie¹.

1. Zie kader 6 in de *Economische Vooruitzichten 2014-2019*, Federaal Planbureau, juni 2014.

De uitstoot zou 19,8 Mt bedragen in 2020. Dat zou een daling van ongeveer 40 % betekenen t.o.v. het niveau in 1990. Het aandeel zou dan ongeveer 22 % bedragen in 2020 tegenover ongeveer 30 % in 1990.

Transportemissies: lichte daling gedurende de projectieperiode.

De dalende trend van de evolutie van de emissies afkomstig van transport die de voorbije jaren geobserveerd werd zou zich voortzetten gedurende de projectieperiode. Die daling zou, net zoals in de voorbije jaren, te danken zijn aan de vernieuwing van het wagenpark door minder vervuilende wagens, door de CO₂-normen¹ en het (evenwel beperkt) gebruik van biobrandstoffen.

In 2020 zou de uitstoot van de transportsector 22,2 Mt bedragen, d.i. ongeveer 25 % van de globale energiegebonden CO₂-uitstoot tegenover 18,1 % in 1990. De uitstoot zou in 2020 nog uitkomen op een niveau dat meer dan 10 % hoger ligt dan de emissies in 1990.

Lichte afname van de uitstoot afkomstig van de diensten en gezinnen in de periode 2015-2020.

De emissies zouden licht afnemen gedurende de projectieperiode. Deze gunstige evolutie kan verklaard worden door een lichte afname van het totaal energieverbruik en door een toename van het aandeel van energieproducten met een lager carbongehalte in het energieverbruik. De in het kader van het klimaatbeleid genomen maatregelen zouden deze evolutie versterken.

In 2020 zou de uitstoot van deze sector 26,3 Mt bedragen, d.i. ongeveer 30 % van de globale energiegebonden CO₂-uitstoot. De uitstoot zou in 2020 uitkomen op een niveau dat ongeveer 3 % lager ligt dan de emissies in 1990.

1. Er geldt een Europese doelstelling om tegen 2015 de uitstoot van voertuigen te beperken tot 130 gram CO₂ per kilometer. Tegen 2020 moet de uitstoot van het nieuwe wagenpark van een constructeur beantwoorden aan een CO₂-norm van 95 gram per kilometer, pas in 2021 moet het volledige wagenpark voldoen aan de regel.

5.3. Stabiliteit van de niet-energiegebonden CO₂-emissies en overige broeikasgasemissies

Lichte toename van de niet-energiegebonden CO₂-emissies in de periode 2015-2020.

De globale niet-energiegebonden CO₂-emissies¹ zouden licht toenemen gedurende de projectieperiode en 7,7 Mt bedragen in 2020 (zie tabel 37). De CO₂-emissies, die afkomstig zijn van de industriële processen en die sterk proces- en technologiegebonden zijn, zouden zich stabiliseren en 7,1 Mt bedragen in 2020 (-13,5 % t.o.v. 1990). De CO₂-emissies, die afkomstig zijn van afvalverbranding, zouden licht toenemen (gemiddeld 1 % per jaar) gedurende de projectieperiode (0,6 Mt in 2020).

Lichte toename van de CH₄-emissies gedurende de projectieperiode.

De totale CH₄-emissies² zouden met gemiddeld 0,3 % per jaar toenemen gedurende de projectieperiode en 6,5 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2020 (zie tabel 37). Dat zou dan meer dan 40 % onder het niveau van 1990 zijn. De CH₄-emissies van de landbouw zouden toenemen gedurende de projectieperiode door een toename van de (melk)veestapel en 5,3 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2020. De uitstoot afkomstig van de afvalverwerking zou verder dalen tot 0,4 Mt CO₂-equivalenten in 2020. De CH₄-emissies afkomstig van energietransformatie en -consumptie zouden licht afnemen gedurende de projectieperiode en 0,7 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2020.

Lichte afname van de N₂O-emissies gedurende de projectieperiode.

De totale N₂O-emissies³ zouden met gemiddeld 0,1 % per jaar afnemen gedurende de projectieperiode en 6,9 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2020 (zie tabel 37). De emissies, die afkomstig zijn van industriële processen, zouden licht toenemen en 1,5 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2020. De emissies, die afkomstig zijn van de landbouw, zouden licht afnemen gedurende de projectieperiode en 4,2 Mt bedragen in 2020.

Bij de evaluatie van de resultaten moet er rekening worden gehouden met een grote onzekerheidsmarge. Die grote foutenmarge is te wijten aan onzekerheden over de emissiefactoren en aan moeilijkheden bij de bepaling van de bronnen. De cijfers in de projectieperiode zijn dan ook louter indicatief⁴.

-
1. Naast CO₂-emissies door verbranding van brandstoffen, komen er ook emissies vrij bij bepaalde industriële processen (o.a. bij de cement- en staalproductie en de petrochemie) en bij de verbranding van afval.
 2. De CH₄-emissies kunnen in drie grote groepen worden ingedeeld: emissies door energietransformatie en -consumptie, emissies van de landbouw en emissies uit het storten en verwerken van afval. De landbouw neemt het grootste deel van de CH₄-emissies voor zijn rekening. Die emissies ontstaan bij verteringsprocessen, de mestproductie en de bemesting van landbouwgrond. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen.
De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen, en door verdamping bij de aardgasverdeling.
 3. N₂O komt vrij bij de transformatie en de verbranding van fossiele brandstoffen, waarbij het aandeel van de emissies door transport toeneemt. In de industrie is de productie van adipine- en salpeterzuur de enige bron van N₂O. De productie van salpeterzuur dat afkomstig is van één producent vormt de hoofdbron voor N₂O-emissies die afkomstig zijn van industriële processen in Vlaanderen. Op 18 november 2005 werd een vrijwillige overeenkomst gesloten waarbij het bedrijf zich engageerde om de best beschikbare technologieën te gebruiken om die uitstoot te verminderen. De N₂O-emissies van de landbouw komen tot stand bij de bemesting van landbouwgrond en bedragen ongeveer de helft van de totale N₂O-emissies. Ten slotte komt ook N₂O vrij bij de verbranding van afval en het gebruik van oplosmiddelen.
 4. De evoluties voor de CH₄- en N₂O-emissies zijn gebaseerd op de verwachtingen in sectie 3 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit., p. 58.

Lichte daling van de uitstoot van gefluoreerde gassen gedurende de projectieperiode.

Het scenario¹ waarop de vooruitzichten voor de gefluoreerde gassen² gebaseerd zijn, houdt rekening met de impact van de Europese regelgeving die het gebruik van CFK's en HCFK's verbiedt voor verschillende toepassingen. Er wordt ook rekening gehouden met de impact van de regionale regelgeving die reeds ingevoerd, beslist of (op langere termijn) gepland werd.

Die emissies zouden jaarlijks met gemiddeld 0,4 % afnemen gedurende de projectieperiode en in 2020 2,4 Mt CO₂-equivalenten bedragen (zie tabel 37). Dat zou een daling betekenen van meer dan 50 % t.o.v. het basisjaar.

TABEL 37 - Evolutie van de niet-energiegebonden CO₂-emissies en overige broeikasgasemissies in procent, tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten			Groeivoet 2020-1990
	Basisjaar ^a	2012 ^b	2020	2003-2008	2009-2014	2015-2020	
Niet-energiegebonden CO ₂	8,6	7,7	7,7	0,3	-5,1	0,1	-10,3
CH ₄	11,2	6,4	6,5	-1,9	-0,7	0,3	-42,3
N ₂ O	10,8	7,0	6,9	-5,0	-1,4	-0,1	-35,9
Gefluoreerde gassen	5,0	2,5	2,4	6,2	2,1	-0,4	-52,6
Totaal niet-energiegebonden CO ₂ en overige broeikasgassen	35,6	23,6	23,5	-1,6	-2,3	0,0	-34,1

a. Basisjaar is 1990 voor alle broeikasgassen behalve voor de gefluoreerde gassen. Voor de gefluoreerde gassen is het basisjaar 1995. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

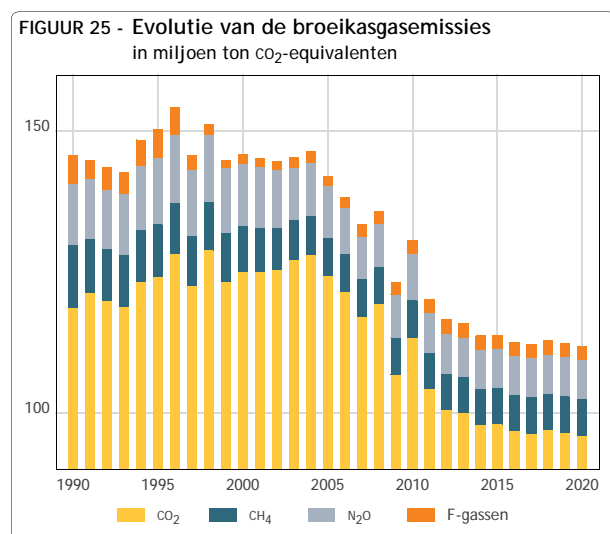
b. Deze inventariswaarden werden in april 2014 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig artikel 3.1 van Besluit 280/2004/CE inzake de monitoring van broeikasgasemissies.

1. Zie sectie 3 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit., p. 59.

2. De HFK's en PFK's worden als alternatief voor ozonafbrekende stoffen gebruikt. HFK's worden aangewend als koelmiddel voor koel- en airconditioninginstallaties, als drijfgas in spuitbussen, als blaasmiddel bij de aanmaak van kunststofschuimen en als blusmiddel in brandbestrijdingssystemen. PFK's worden als koelmiddel en als reinigingsmiddel in de productie van elektronica en fijnmechanica gebruikt. SF₆ wordt gebruikt als elektrische isolatie in installaties met hoge en gemiddelde spanning, hoofdzakelijk in beveiligingsschakelaars, transformatoren en stroomrails. SF₆ wordt ook gebruikt voor geluidsisolatie in dubbele beglazing.

5.4. Totale broeikasgasemissies

5.4.1. Lichte afname van de broeikasgasemissies gedurende de projectieperiode

Gedurende de projectieperiode zouden de totale broeikasgasemissies licht afnemen. In 2020 zouden ze met meer dan 20 % onder het niveau van het basisjaar dalen en 111,9 Mt CO₂-equivalenten bedragen (zie tabel 38 en figuur 25). Dat gunstig resultaat is vooral te danken aan de jaarlijkse afname van de energiegebonden CO₂-emissies dankzij de structurele wijziging in het energieverbruik ten gunste van minder vervuilende en/of hernieuwbare energie. Ook de daling van de N₂O-emissies en de gefluoreerde gassen draagt bij tot dit resultaat. De CH₄-emissies en de uitstoot van de niet-energiegebonden CO₂-emissies zouden jaarlijks toenemen tijdens de projectieperiode.

TABEL 38 - Totale evolutie van de broeikasgasemissies in procent, tenzij anders vermeld

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)				Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2015-2020	Groeivoet		
	Basisjaar ^a	2005 ^b	2012 ^b	2020		2012-basisjaar	2020-basisjaar	2020-2005
Energiegebonden CO ₂	110,1	113,6	92,9	88,4	-0,3	-15,6	-19,7	-22,2
Overige broeikasgassen	35,6	28,4	23,6	23,5	0,0	-33,7	-34,1	-17,4
Totaal broeikasgassen ^c	145,7	142,1	116,5	111,9	-0,3	-20,0	-23,2	-21,3
ETS (scope 2013-2020) ^d		66,7	46,3	43,9	-0,1			-34,2
non-ETS		75,3	70,2	68,0	-0,4			-9,8
Internationale bunkers	16,4	28,5	23,7	25,9	1,8	44,2	57,5	-9,3
waarvan luchtvaart	3,1	3,5	4,1	2,9	-2,1	30,9	-5,0	-16,8

a. Basisjaar is 1990 voor alle broeikasgassen behalve voor de gefluoreerde gassen. Voor de gefluoreerde gassen is het basisjaar 1995. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in april 2014 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig artikel 3.1 van Besluit 280/2004/CE inzake de monitoring van broeikasgasemissies. De energiegebonden CO₂-emissies werden endoogen door het model HERMES berekend.

c. LUCF (land-use change and forestry) niet inbegrepen.

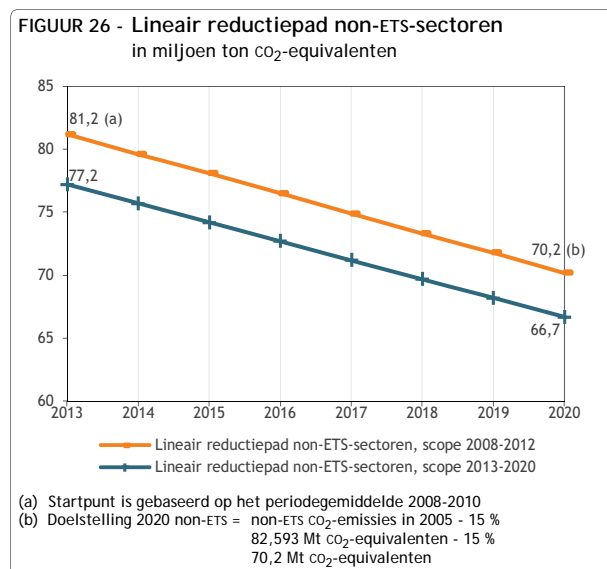
d. ETS scope 2013-2020: omvat ETS scope 2008-2012, waaronder alle installaties vallen die opgenomen zijn in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012, uitgebreid met bepaalde industriële procesemissies.

5.4.2. Belgische vooruitgang met betrekking tot de doelstellingen inzake broeikasgasemissies van het Klimaat- en Energiepakket

De klimaatdoelstellingen van de EU tegen 2020 vormen één van de kerndoelen van de nieuwe Europese strategie voor banen en groei (Strategie Europa 2020). Tegen 2020 wil de Europese Unie haar broeikasgasemissies en energieverbruik met 20 % verminderen t.o.v. 1990 en het aandeel hernieuwbare energie in het bruto energie-eindverbruik verhogen tot 20 %. De emissiereductie tegen 2020 zal oplopen tot 30 % als er een nieuwe internationale overeenkomst tot stand komt.

Bovenstaande Europese doelstelling van een daling met 20 % over de periode 1990-2020 van de broeikasgasemissies is omgezet naar aparte doelstellingen voor de sectoren die deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten (ETS-sectoren)¹ en de sectoren die niet onder het systeem vallen (non-ETS-sectoren)². Zo moet op Europees niveau over de periode 2005-2020 de uitstoot dalen met 21 % voor de ETS-sectoren en met 10 % voor de non-ETS sectoren. Meer dan de helft van alle broeikasgasemissies valt niet onder de ETS en dus onder de non-ETS-sectoren. De Europese Unie heeft voor elke lidstaat specifieke doelstellingen gedefinieerd (Effort Sharing Decision ESD). Voor België is voor de non-ETS-sectoren een reductiedoelstelling van -15 % tegen 2020 overeengekomen.

De ESD bepaalt dat de doelstelling van -15 % voor de non-ETS-sectoren gehaald moet worden via een lineair non-ETS-reductiepad met jaarlijkse doelstellingen. Dat pad vertrekt in 2013. Het startpunt in 2013 is gelijk aan de gemiddelde emissies van de periode 2008-2010 (ETS scope 2008-2012) aangepast met correctiefactor van 2013 voor scopewijziging van 2008-2012 naar 2013-2020³. Het eindpunt in 2020 is gelijk aan de emissies van 2005 (scope 2008-2012), verminderd met 15 % en gecorrigeerd voor scopewijziging van 2008-2012 naar 2013-2020. In volgende figuur wordt de berekening van het lineair reductiepad door de regio's in het *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*⁴ weergegeven.

Volgens de berekeningen van de regio's in het *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*⁵ zou de doelstelling tegen 2020 voor de non-ETS-sectoren 66,7 Mt CO₂-equivalenten bedragen.

Volgens de huidige vooruitzichten zou de uitstoot van de Belgische ETS-sectoren in 2020 met meer dan 30 % afnemen tegenover 2005. Tegen 2020 zou de uitstoot van de non-ETS-sectoren met bijna 10 % afnemen tegenover 2005 en 68 Mt CO₂-equivalenten bedragen en dus de vooropgestelde doelstelling overschrijden.

In de huidige vooruitzichten zou het verloop van de emissies van de non-ETS-sectoren gedurende de periode 2013-2020 onder het lineair reductiepad voor het behalen van de doelstelling blijven, behalve voor 2019 en 2020.

1. De sectoren die zouden deelnemen aan het Europees systeem voor handel in emissierechten na 2012 zijn de luchtvaartsector, de elektriciteitssector, de warmteproductie, de ijzer- en staalsector, de metaalsector, de chemiesector, de sector vervaardiging van niet-metaalhoudende minerale producten, de papier- en pulpsector en de niet-energiegebonden CO₂- en N₂O-procesemissies.
2. Hieronder vallen woningen en niet-residentiële gebouwen, vervoer, bouw, diensten, landbouw, afval en industriële installaties die onder de ETS-minimumdrempel van 25 000 ton CO₂ vallen.
3. ETS scope 2013-2020: omvat ETS scope 2008-2012, waaronder alle installaties vallen die opgenomen zijn in het Nationaal Toewijzingsplan voor 2008-2012, uitgebreid met bepaalde industriële procesemissies.
4. Voor de berekening van het emissiereductiepad, zie *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, Nationale Klimaatcommissie, maart 2013, p.55.
5. Zie *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, Nationale Klimaatcommissie, maart 2013, p.55.

KADER 5 - Wat na 2020?

Europese onderhandelingen

De Commissie neemt verder stappen op het gebied van de strategie en het beleid inzake klimaat en energie voor 2030. Op 22 januari 2014 legde de Europese Commissie haar plannen op tafel voor een reeks doelstellingen voor 2030. Het pakket voorziet in een reductie van de uitstoot van broeikasgassen met 40 % ten opzichte van 1990, een op EU-vlak bindende doelstelling van minstens 27 % hernieuwbare energie en enkele maatregelen die een veilig en competitief energiesysteem moeten verzekeren.

In maart 2011 heeft de Commissie een routekaart gepubliceerd om de EU tegen 2050 om te vormen tot een concurrerende koolstofarme economie: 'Roadmap 2050'. De mededeling bevat een routekaart met mogelijke maatregelen tot het jaar 2050, die de EU in staat moeten stellen de uitstoot van broeikasgassen te verminderen met 80 % ten opzichte van 1990, waarbij de beoogde reductie binnen de EU zelf zal moeten worden gezocht, dus zonder compensatie op de koolstofmarkt. De mededeling stelt tussenliggende mijlpalen voor om tot het 2050-doel te komen en lijst enkele scenario's op.

Internationale onderhandelingen

Tijdens de klimaatop in Doha eind 2012 werd op de valreep een akkoord bereikt over een tweede verbintenisperiode van 8 jaar (2013-2020) onder het Kyoto-protocol. Hierbij gaan 37 industrielanden, waaronder de 27 EU-lidstaten, kwantitatieve reductiedoelstellingen aan om hun gezamenlijke emissies met minstens 18 % terug te dringen. Momenteel zijn enkel de geïndustrialiseerde landen onder het Kyoto-Protocol geëngageerd.

De 19e klimaatconferentie van de Partijen van het VN-Klimaatverdrag (COP19) in Warschau heeft in november 2013 geleid tot een aantal beslissingen die de bakens uitzetten om te komen tot een globaal en bindend klimaatakkoord voor de periode na 2020, dat op de klimaatop in december 2015 in Parijs moet worden afgesloten (COP21) en tot een vooruitgang op het vlak van de financiële ondersteuning van de internationale strijd tegen de klimaatverandering. Vervolgens heeft de 20e klimaatconferentie van de Partijen van het VN-Klimaatverdrag (COP20) in Lima in december 2014 na zeer moeilijke onderhandelingen geleid tot de 'Lima Call for Climate Action'. De Lima Call omvat een werkprogramma voor de verdere onderhandelingen in 2015 in Parijs (COP21).

Het Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut.

Het FPB voert beleidsrelevant onderzoek uit op economisch, sociaaleconomisch vlak en op het vlak van leefmilieu. Hiertoe verzamelt en analyseert het FPB gegevens, onderzoekt het aanneembare toekomstscenario's, identificeert het alternatieven, beoordeelt het de gevolgen van beleidsbeslissingen en formuleert het voorstellen.

Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen. Het FPB zorgt voor een ruime verspreiding van zijn werkzaamheden. De resultaten van zijn onderzoek worden ter kennis gebracht van de gemeenschap en dragen zo bij tot het democratisch debat.

Het Federaal Planbureau is EMAS en Ecodynamische Onderneming (drie sterren) gecertificeerd voor zijn milieubeheer.

url: <http://www.plan.be>

e-mail: contact@plan.be

De publicaties van het Federaal Planbureau

Met het oog op informatieverstrekking en transparantie publiceert het Federaal Planbureau (FPB) regelmatig de methoden en resultaten van zijn werkzaamheden. De publicaties van het FPB zijn georganiseerd in 3 reeksen: de Vooruitzichten, de Working Papers en de Planning Papers. Het FPB publiceert eveneens rapporten, een Engelstalig kwartaalverslag en occasioneel ook boeken. Bepaalde publicaties zijn het resultaat van een samenwerking met andere instellingen.

Alle publicaties van het Federaal Planbureau zijn beschikbaar op www.plan.be

Reeksen

Vooruitzichten

Een van de belangrijkste opdrachten van het Federaal Planbureau (FPB) bestaat erin de beleidsmakers te helpen anticiperen op de toekomstige evolutie van de Belgische economie.

Onder de verantwoordelijkheid van het INR maakt het FPB aldus twee keer per jaar, in februari en september, kortetermijnvooruitzichten voor de Belgische economie – de *Economische begroting* – met het oog op, zoals de naam aangeeft, de opmaak en de controle van de Rijksbegroting. Op verzoek van de sociale partners publiceert het FPB in mei de *Economische middellangetermijnvooruitzichten* in een internationale context. In het verlengde daarvan worden, in samenwerking met regionale instellingen, de *Regionale economische vooruitzichten* opgesteld. De *Nime Outlook* beschrijft één keer per jaar middellangetermijnvooruitzichten voor de wereld economie. Het FPB publiceert om de drie jaar *Langetermijnenergievooruitzichten voor België*. Ook om de drie jaar stelt het, in samenwerking met de FOD Mobiliteit en Vervoer, *Langetermijnvooruitzichten voor transport in België* op. Tot slot maakt het FPB jaarlijks in samenwerking met de ADS *Demografische vooruitzichten* op lange termijn.

Working Papers

De Working Papers presenteren de resultaten van lopend onderzoek in de studiedomeinen van het FPB. Ze worden gepubliceerd om bij te dragen aan de verspreiding van kennis over hoofdzakelijk economische fenomenen en om het inhoudelijk debat te stimuleren. Bovendien leveren ze een conceptuele en empirische basis voor de besluitvorming. Ze zijn vaak technisch van aard en gericht op een publiek van specialisten.

Planning Papers

De Planning Papers presenteren afgeronde studies over thema's van algemene strekking. Ze zijn niet specifiek gericht op een gespecialiseerd publiek en beschikbaar in het Nederlands en het Frans.

Overige publicaties

Rapporten

De rapporten beschrijven de resultaten van werkzaamheden die voortvloeien uit wettelijke opdrachten of als antwoord op specifieke vragen van de overheid, de regering of de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven.

Boeken

Het FPB publiceert occasioneel studies in boekvorm.

Short Term Update

De Short Term Update (STU) is een Engelstalig kwartaalverslag dat een actueel overzicht biedt van de Belgische economie. Op basis van tientallen indicatoren levert de STU ofwel een follow-up van de conjunctuur, of een analyse van de structurele evolutie van de economie. Bovendien gaat elke STU dieper in op een bepaalde studie van het FPB die verband houdt met de economische actualiteit. Ten slotte geeft dit verslag een overzicht van het lopend onderzoek binnen het FPB en van de belangrijkste beslissingen van de Belgische regeringen die de economische situatie kunnen beïnvloeden.

Federaal Planbureau
instelling van openbaar nut

Kunstlaan 47-49
1000 Brussel
tel.: +32-2-5077311
fax: +32-2-5077373
e-mail: contact@plan.be
<http://www.plan.be>

Drukwerk: Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie

Verantwoordelijke uitgever: FPB, Philippe Dommay - Wettelijk depot: D/2015/7433/13